

Айзек Азімов

ДРУГА ФУНДАЦІЯ

Зберегти таємницю.
Перетворити слабкість на силу

Айзек Азімов

ДРУГА ФУНДАЦІЯ

ЗБОРНИК ТВОРІВ

Зберегти таємницю.
Перетворити слабкість на силу

Айзек Азімов
Друга Фундація

*Пам'яті Джона В. Кемпбелла-молодшого
(1910 – 1971)*

Пролог

Перша Галактична Імперія проіснувала десятки тисяч років. Під її централізованою владою – іноді тиранічною, іноді доброзичливою, але завжди організованою – перебували всі планети Галактики. Люди забули, що може існувати якась інша форма суспільного ладу.

Усі, крім Гарі Селдона.

Гарі Селдон був останнім великим науковцем Першої Імперії. Саме він забезпечив усебічний розвиток психоісторії як квінтесенції соціології, як науки про людську поведінку, що оперує математичними формулами.

Поведінка окремої людини непередбачувана, вважав Селдон, але реакції людських груп піддаються статистичній обробці. Що більші групи кількісно, то більшої точності можна досягти. А обсяг людських мас, з якими працював Селдон, дорівнював населенню всієї Галактики, якого в той час налічувалося квінтільйони.

Саме Селдон зауважив, усупереч здоровому глузду та загальній думці, що блискуча Імперія, яка видавалася непорушною, перебуває у стані не виправного занепаду та розпаду. Він передбачив (а якщо правильніше – розв'язав свої рівняння та витлумачив їхні значення), що Галактика, полишена сама на себе, пройде період страждань та анархії, який триватиме тридцять тисяч років, аж поки знову не постане об'єднаний уряд.

Він замислив виправити ситуацію, щоби спрямувати динаміку подій у таке русло, за якого мир та цивілізація будуть відновлені впродовж одного тисячоліття. З цією метою Селдон завбачливо заснував дві колонії науковців, назвавши їх Фундаціями і зумисно розташувавши «на протилежних кінцях Галактики». Одна Фундація діяла абсолютно відкрито, натомість функціонування іншої, Другої, було таємницею за сімома замками.

У книгах «Фундація» і «Фундація та Імперія» йшлося про історію Першої Фундації впродовж перших трьохсот років її існування. Перша Фундація зародилася з маленької спільноти енциклопедистів, загубленої на задвірку Галактики. Періодично ця спільнота стикалася з кризами, в яких змінні фактори людських стосунків і тогочасних

соціально-економічних течій обмежували її діяльність. Відтак свобода дій Першої Фундації звужувалася до поступу в одному єдино правильному напрямку, і коли вона знаходила цей напрямок, тоді перед нею відкривався новий горизонт розвитку. Все це було заплановано Гарі Селдоном у ті незапам'ятні часи, коли він був іще живий.

Спираючись на високорозвинену науку, Перша Фундація взяла під контроль навколишні варварські планети. Зіткнувшись із отаманами-анархістами, котрі відокремилися від умирущої Імперії, вона розгромила їх. Відтак така сама доля судилася й останньому сильному імператору із його останнім сильним генералом, переможеними вже на руїнах самої Імперії.

Потім Фундація зіткнулася із тим, чого не міг передбачити Гарі Селдон – із нездоланною силою однієї людської істоти, мутанта. Ця істота на ім'я Мул мала вроджену здатність впливати на емоції людей і їхню розумову діяльність. Затяті противники Мула стали його відданими слугами. Війська не могли битися проти нього. Перед його силою Перша Фундація впала, і схеми Селдона були частково зруйновані.

Але залишалася загадкова Друга Фундація, яку шукали всі. Мулу вона була потрібна, щоби завершити підкорення Галактики. Ті, хто був відданий Першій Фундації, шукали її зовсім з іншої причини. Але де ж вона могла бути? Цього ніхто не знав.

Перед вами історія пошуків Другої Фундації!

Частина I

Пошукова експедиція Мула

МУЛ. Після падіння Першої Фундації сформувалися структурні аспекти режиму Мула. Коли Перша Галактична Імперія остаточно розпалася, він був єдиним, хто міг написати нову історію об'єднаного космосу, воістину імперського за своїми масштабами. Попередня торгова імперія Фундації, незважаючи на незриму підтримку психоісторичних пророцтв, була різношерстою і слабо пов'язаною між собою. Вона не витримувала жодного порівняння з жорстко контрольованим Союзом світів під орудою Мула, особливо в епоху так званого Пошуку...

Галактична енциклопедія^[1].

1. Двоє чоловіків і Мул

Енциклопедія повідомляє про Мула та його Імперію набагато більше, ніж наведено у цій цитаті, але майже вся ця інформація не має безпосереднього стосунку до нашої теми і є занадто сухою, щоб ми могли нею скористатися у своїх цілях. Стаття головно стосується економічних умов, що призвели до появи Першого Громадянина Союзу – таким був офіційний титул Мула – і подальших економічних наслідків його вивищення.

Якщо автор згадуваної статті і був колись дещо здивований тією колосальною швидкістю, з якою Мул піднявся з нуля до владаря величезного обширу, він це приховує. Якщо ж його здивувало також раптове припинення Мулом експансії на користь консолідації завойованої території, що тривала п'ять років, то він теж приховує цей факт.

Тому ми відмовимося від Енциклопедії і продовжимо йти своїм шляхом із власним потрактуванням історії так званого Великого Безцарів'я – між Першою та Другою Галактичними Імперіями – наприкінці цього п'ятирічного періоду консолідації.

Із політичного погляду, в Союзі панує спокій. З економічного – заможність. Небагато знайшлося б охочих обміняти мир під міцною владою Мула на хаос, який передував його правлінню. У світах, що за п'ять років до того запізнали Фундацію, міг витати ностальгійний жаль, але не більше від того. Лідери Фундації були або мертві, а отже, ні до чого не придатні, або навернені, а отже, корисні для Мула.

І найкориснішим із-поміж навернених був Ген Прітчер, який на той час мав чин генерал-лейтенанта.

За часів Фундації Ген Прітчер був членом підпільної Демократичної опозиції, а заодно і її капітаном. Коли Фундація здалася Мулові без бою, Прітчер боровся з Мулом. Боровся, доки не був навернений.

Це навернення не слід вважати звичайним, здійсненим під тиском вищих обставин і раціональних міркувань. Ген Прітчер достатньо добре це розумів. Він був змінений, тому що Мул був мутантом із такими талантами, які дозволяли йому впливати на психіку звичайних

людей, щоби згодом використовувати її для своїх потреб. Однак це цілком влаштувало Прітчера. На його думку, так і мало бути. Повне задоволення наверненням було одним з основних його симптомів, утім, Гена Прітчера це вже навіть не цікавило.

І тепер, повертаючись зі своєї п'ятої важливої експедиції у безкрайні обшири Галактики за межами Союзу, ветеран-астронавт і розвідник відчував, як від самої лише думки, що зараз він побачить Першого Громадянина, його охоплює наївна радість. Його суворе обличчя, немовби витесане з одного шматка темного дерева, не виказувало жодних емоцій. Але Мул і не потребував цього, позаяк міг бачити емоції всередині людини, навіть найслабші – так само, як звичайна людина бачить рух брови співрозмовника.

Прітчер залишив свій аеромобіль у старому намісницькому ангарі і зайшов на територію палацу пішки – як це було заведено. Він пройшов одну милю по німотному і порожньому шосе, що стрілою мчало вперед. Прітчер знав, що на всій території палацу, яка займала не одну квадратну милю, не було жодного охоронця, жодного солдата, жодної озброєної людини.

Мул не потребував захисту.

Він сам для себе був найкращим, усемогутнім захисником. У вухах Прітчера лише тихо відлунювали його ж кроки, коли нараз перед його зором постали блискучі, неймовірно легкі та міцні палацові стіни, які жахливо здіймалися вгору зухвалими, гіперболічними, майже патетичними арками, що було характерно для архітектури пізньої Імперії.

У цьому палаці жив один-єдиний чоловік, від нелюдських розумових властивостей якого залежали нова аристократія і вся структура Союзу.

При наближенні генерала величезні гладкі двері широко відчинилися, і він зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблискупіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Бейл Ченніс був молодим і не наверненим. Простіше кажучи, його емоційна структура ще не була відкоригована Мулом. Вона залишилася точнісінько такою, як її сформували спадковість та подальші впливи оточення. І його це теж задовольняло.

У свої неповні тридцять Бейл Ченніс здобув надзвичайну популярність у столиці. Він був уродливий і кмітливий, а відтак мав успіх у суспільстві. Він був розумний і стриманий, а відтак мав успіх у Мула. І всі згадані успіхи його цілком задовольняли.

А тепер Мул уперше викликав його на особисту аудієнцію.

Ноги несли Бейла Ченніса довгим, блискучим шосе, що вело до палацових шпилів із губчастого алюмінію, які колись були резиденцією намісника Калгана, який владарював від імені старих імператорів, потім – резиденцією незалежних князів Калгана, які панували від свого імені; а зараз – резиденцією Першого Громадянина Союзу, який правив власною імперією. Ченніс тихо наспівував собі під ніс. Він знав, чому його викликали. Авжеж через Другу Фундацію! Через цю всеосяжну примару, сама лише думка про яку відштовхнула Мула від його політики безмежного розширення до статичної обачності. Офіційно цю політику називали «консолідацією».

Тепер розповзлися чутки – чутки ніколи не зупиниш – мовляв, Мул ось-ось знову почне наступ. Мул виявив, де розташована Друга Фундація, і завдасть удару. Мул домовився з Другою Фундацією і розділив Галактику. Мул вирішив, що Другої Фундації не існує, і тепер захопить усю Галактику.

Безглуздо перелічувати всі ці суди-пересуди, що множилися у приймальнях. Вони поширювалися вже не вперше, але нині, здавалося, мали під собою більше підґрунтя, тож чи не тому всі вільні та нестримні душі, які розквітли в умовах війни, військових авантур і політичного хаосу і зів'яли у часи стабільності та застійного миру, тепер тішилися як могли.

Бейл Ченніс був одним із таких людей. Він не боявся таємничої Другої Фундації. Ба більше, він не боявся й Мула – і хизувався цим. Можливо, дехто з тих, хто несхвально ставився до такого молодого скоробагачка, похмуро чекав на момент розплати із цим веселим ловеласом, який відверто насміхався із зовнішності Мула та його схимницького життя. Ніхто не зважився приєднатися до Бейла, і лише одиниці сміялися разом із ним. Проте коли з ним нічого не трапилось,

то його репутація лише зміцнилася. Ченніс мугикав якусь мелодійку, підбираючи до неї перші-ліпші слова. Вийшла така собі нісенітниця із повторюваним приспівом: «Друга Фундація призведе до руйнації».

Він був у палаці.

Величезні гладкі двері широко відчинилися при наближенні, і Бейл Ченніс зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблисучіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Чоловік, у якого не було іншого імені, окрім як Мул, й іншого титулу, окрім як Перший Громадянин, дивився крізь односторонньо прозору стіну на світле та величне місто, що пишалось на обрії. Із наближенням сутінок на небі почали з'являтися зірки, багато зірок, і всі вони були йому вірними.

Ця думка викликала в нього гірку усмішку. Вірність особі, яку мало хто бачив.

Він, Мул, був не тією людиною, на яку можна було би глянути без насміху. Його тіло, що важило майже сто двадцять фунтів, розтягнулося у довжину на п'ять футів і вісім дюймів. Його костисті, схожі на прuti кінцівки огидно і недоладно стирчали з худющого тулуба, а вузьке обличчя губилося за м'язистим носом, що відстовбурчувався дюймів на три.

У загальну картину того фарсу, яким був Мул, не вписувалися лише очі. В їхньому лагідному погляді – дивному як для найвеличнішого завойовника Галактики – проглядався невсипущий смуток.

У цьому місті можна було знайти будь-які розваги, що їх тільки може надати столиця розкішного світу. Він міг би заснувати свою столицю на Фундації, найсильнішому з-поміж переможених ним ворогів, проте вона розташовувалася далеко – аж на самому краєчку Галактики. Калган, що перебував ближче до центру і віддавна зажив слави місця розваг аристократії, підходив йому краще – зі стратегічного погляду.

Але до традиційних столичних веселощів, підсилених нечуваним розквітом, йому було байдуже.

Мула боялися, йому корилися і, можливо, навіть поважали – з пристойної відстані. Але хто міг дивитися на нього без зневаги? Тільки ті, кого він навернув. Однак чого варта була їхня штучна вірність? Їй бракувало щирості. Він міг би запровадити титули, створити якісь складні ритуали поклоніння, але це також нічого не змінило б. Краще – або, принаймні, не гірше – просто бути Першим Громадянином і ховатися.

У його душі раптом спалахнув протест – сильний і жорстокий. Жодна частина Галактики не повинна чинити йому перешкод. П'ять років він чаївся тут, на Калгані, через вічну, туманну загрозу, що линула до нього з глибин космосу – невидиму, нечувану і невідому Другу Фундацію. Йому було тридцять два. Він ще не старий, але вже почувається таким. Його тіло, попри всі розумові здібності мутанта, – фізично хирляве.

Усі зірки! Усі до одної, які він бачить – і кожна, яку він не може бачити... всі вони мусять належати йому!

Він помститься всім. Людству, до якого не належав. Галактиці, якій не пасував.

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка ввійшла в палац, і водночас його мутантні здібності ніби посилювалися у цих просякнутих самотністю сутінках – він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Прітчер.

Капітан Прітчер із колишньої Фундації. Капітан Прітчер, якого ігнорували й уникали бюрократи з цього занепадницького уряду. Капітан Прітчер, дрібну шпигунську діяльність якого він звів нанівець – і підняв його з багна. Капітан Прітчер, якого він спочатку зробив своїм полковником, а потім – і генералом, розширивши сферу його впливу до галактичного масштабу.

Теперішній генерал Прітчер, колись незламний бунтівник, був цілковито лояльний. І все ж він був лояльний не через отримані вигоди, і не з почуття вдячності, і не з поштивості – а лише завдяки штучному наверненню.

Мул чудово знав, що цей міцний і незмінний поверхневий шар відданості та любові, який на свій лад фарбував кожен емоційний порив Гена Прітчера – це той шар, який він сам прищепив п'ять років тому. Десь глибоко під ним причаївся справжній Ген Прітчер –

упертий, нетерпимий до влади, пройнятий ідеалізмом – але навіть він сам уже заледве міг його виявити. За спиною Мула відчинилися двері, і він повернувся. Прозора стіна потемніла, а багрянець надвечірнього сонця поступився місцем яскравому атомному освітленню.

Ген Прітчкер зайняв призначене йому місце. На приватних аудієнціях у Мула не потрібно було вклонятися, колінкувати чи проявляти інші знаки пошани. Мул був просто Першим Громадянином. До нього зверталися «сер». У його присутності можна було сидіти, а за необхідності – навіть повернутися спиною.

Для Гена Прітчкера все це свідчило про справжню владність цієї людини. І він цим утішався.

Мул сказав:

– Учора я отримав ваш останній звіт. Зізнаюся, Прітчкере, що він мене трохи пригнічує.

Генерал насупив брови.

– Так, я уявляю – але інших висновків, яких я міг би дійти, і бути не могло. Ніякої Другої Фундації просто не існує, сер.

Мул замислився і повільно похитав головою, як він робив це вже багато разів.

– Є докази Еблінга Міса. Від них нікуди не дінешся. Знову за старе, подумав Прітчкер, і сказав навпростець:

– Міс, можливо, і був найкращим психологом Фундації, але в порівнянні з Гарі Селдоном він немовля. Коли він досліджував праці Селдона, то перебував під штучною стимуляцією, яку здійснювали ви за допомогою мозкового контролю. Можливо, ви підштовхнули його занадто далеко. Він міг помилитися. Сер, він *мусив* помилитися.

Мул зітхнув, і його похмурі обличчя на тонкій шиї хитнулося вперед.

– Якби ж він прожив іще хоч хвилину. Він саме збирався сказати мені, де розташована Друга Фундація. Кажу тобі, він знав. Мені не потрібно було вагатися. І не потрібно було стільки вичікувати. І без того втрачено купу часу. Змарновано цілих п'ять років!

Прітчкер не міг осуджувати свого правителя за цей прояв слабкості, позаяк його контрольована психіка забороняла йому подібні дії. Натомість він занепокоєно сказав:

– Але яке може бути альтернативне пояснення, сер? Я п'ять разів вирушав на пошуки. Ви власноруч склали маршрути. Я не оминув

жодного астероїда. Це ж діялося триста років тому, ще за часів старої Імперії, коли Гарі Селдон нібито заснував дві Фундації, які мали стати ядром нової Імперії, замінивши стару. Через сто років після Селдона перша Фундація – та, яку ми настільки добре знаємо – була вже відома по всій Периферії. Через сто п'ятдесят років після Селдона – під час останньої битви зі старою Імперією – про неї знали в усій Галактиці. А нині минуло вже триста років – і де ж ота загадкова Друга Фундація? Ні на одному витку Галактики про неї ні чутки не чувати.

– Еблінг Міс казав, що вони тримають своє існування в таємниці. Лише таємність може перетворити їхню слабкість на силу.

– Настільки глибока таємність може означати й те, що їх узагалі не існує.

Мул пильно та недовіжливо глянув на нього.

– Ні. Вона *точно* існує. – Він підняв кістлявий палець. – Ми трохи змінимо тактику.

Прітччер насупився.

– Ви плануєте полетіти особисто? Я вам не радив би.

– Ні, звичайно, ні. Тобі доведеться полетіти знову – востаннє. Але разом з іншою людиною.

Запала тиша, відтак Прітччер із напругою в голосі запитав:

– Із ким, сер?

– З одним юнаком, уродженцем Калгана. Його звать Бейл Ченніс.

– Ніколи не чув про нього, сер.

– Я знаю. Але він меткий на розум, честолюбний і *не* навернений.

Важка щелепа Прітччера на мить здригнулася.

– Я не бачу в цьому переваги.

– Але вона існує, Прітччере. Ви винахідливий і досвідчений чоловік. Ви добре мені служите. Але ви навернений. Ваша мотивація – це просто штучна та безпорадна відданість. Коли ви втратили свої істинні мотиви, то ви втратили дещо іще – якийсь важко вловимий стимул, який я, ймовірно, не зможу нічим замінити.

– Я не відчуваю цього, сер, – похмуро відповів Прітччер. – Я добре пам'ятаю себе в ті часи, коли був вашим ворогом. І не відчуваю, що мені чогось бракує.

– Звичайно ж, не відчуваєш. – Рот Мула сіпнувся у посмішці. – Твоя думка в цьому питанні навряд чи може бути об'єктивною. Таким чином, цей Ченніс – честолюбець за вдачею. Він розуміє, що його

кар'єра залежить тільки від мене, і робитиме все, що завгодно, аби посилити мою владу, тому що цей шлях до його слави може бути довгим і далеким. Якщо він полетить з тобою, це спонукатиме його до пошуку – і цей пошук він провадитиме сам, заради себе.

– У такому разі, – вже наполегливіше сказав Прітчере, – чому б вам не зняти з мене контроль, якщо ви вважаєте, що це мене покращить. До мене тепер навряд чи можна ставитися з недовірою.

– А от цього ніколи не буде, Прітчере. Доки ти перебуваєш на відстані простягнутої руки або пострілу бластера, ти постійно будеш наवरненим. Якби я дав тобі зараз волю, то наступної миті був би вже мертвий.

Ніздрі генерала розширилися.

– Мені боляче від того, що ви так вважаєте.

– Я не хочу тебе образити, але зараз ти не в змозі зрозуміти, якими могли би бути твої почуття, якби вони формувалися вільно, згідно з твоєю природною мотивацією. Людський розум не терпить контролю. Через це звичайний гіпнотизер не може загіпнотизувати людину всупереч її волі. Я можу, бо я не гіпнотизер, і, повір мені, Прітчере, те обурення, яке ти не можеш зараз проявити, тому що навіть не здогадуєшся про його наявність, це не те, з чим я хотів би зіткнутися.

Прітчере нахилив голову. Ця марна розмова виснажувала його.

Він із зусиллям промовив:

– Але як ви можете довіряти цій людині? Я маю на увазі, повністю – так, як мені, наवरненому?

– Ну, цілковито, мабуть, довіряти не можу. Саме тому ти повинен летіти з ним. Розумієш, Прітчере, – Мул занурився у своє крісло з м'якою спинкою, в якому він нагадував недоладну живу зубочистку, – якщо він наткнеться на Другу Фундацію і станеться так, що співпраця з ними здасться йому вигіднішою, ніж зі мною... Розумієш?

В очах Прітчера промайнуло глибоке задоволення.

– Так буде краще, сер.

– Абсолютно точно. Але пам'ятай – він повинен мати цілковиту свободу дій, наскільки це можливо.

– Звичайно.

– І... ще одне, Прітчере. Цей молодик – гарний, приємний і легко завойовує довіру. Не дозволяй йому тебе обдурити. У нього

небезпечний і безпринципний характер. Не ставай у нього на шляху, доки як слід не підготуєшся до такої зустрічі. Це все.

Мул знову залишився на самоті. Він дозволив світлу вимкнутися, і стіна перед ним знову стала прозорою. Небо вже багряніло, і місто здавалося світлою плямою на обрії.

Навіщо йому це все? Якщо він справді *стане* господарем усіх тих світів – що далі? Хіба тоді такі люди, як Прітчер, перестануть бути відвертими та чудовими, сильними і впевненими у собі? Хіба Бейл Ченніс втратить свою привабливу зовнішність? Хіба він сам стане іншим, ніж є зараз?

Він проклинав свої сумніви. За чим він женеться?

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка ввійшла до палацу, і водночас його мутантні здібності ніби посилилися у цих просякнутих самотністю сутінках – він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Ченніс. У ньому Мул бачив не сірість, а лише примітивну стихію сильного розуму, якого ще нічого не торкнулося, крім розмаїтих думок про недосконалість Всесвіту. Цей розум бився у припливах і хвилях. На поверхні – тонка, упокоєна обережність із поодинокими вкрапленнями цинічної розпусти. А під нею перебував могутній потік вигоди та себелюбства з фонтанами чорного гумору, що били то тут, то там, а ще глибше – бездонне озерце честолюбства, яке живило всі ці емоції.

Мул відчував, що може легко дотягнутись і загатити цей потік, вирвати це озерце з улоговини і змінити його течію, висушити одне річище і прокласти друге. Але що з того? Якби він нагнув кучеряву голову Ченніса у глибокому обожнюванні, хіба це змінило б його власну гротескність, яка змушувала його цуратися дня і любити ніч, яка зробила його самітником усередині імперії, що беззастережно належала йому одному?

За його спиною відчинилися двері, і Мул повернувся. Прозора стіна потемніла, а темрява поступилася місцем яскравому атомному світлу.

Бейл Ченніс швидко присів і мовив:

– Така честь для мене не є зовсім несподіваною, сер.

Мул відразу ж потер свій хобот чотирма пальцями і трохи роздратовано відповів:

– Чому, юначе?

– Припустімо, що це інтуїція. Якщо не зізнаватися, що я прислухаюся до пліток.

– Плітки? Які саме з десятків їхніх різновидів ви маєте на увазі?

– Ті, які стверджують, що планується відновлення Галактичного наступу. Сподіваюся, що це правда і я зможу взяти у ньому посильну участь.

– Отже, ти вважаєш, що Друга Фундація існує?

– Чому ні? Це зробило би життя значно цікавішим.

– Зокрема й твоє?

– Звичайно. Мене дуже цікавить ця таємниця! Хіба можна знайти кращий предмет для припущень? У газетних додатках останнім часом ні про що інше не пишуть – тож, мабуть, ця тема таки важлива. У «Космосі» один з есеїстів нашкрябав якусь збочену історію про світ істот чистого розуму – самі розумієте, що йдеться про Другу Фундацію, – які розвинули свою розумову силу до такої міри, що здатні конкурувати з будь-чим, що відомо природничим наукам. Вони можуть підривати космічні кораблі на відстані світлових років, зсувати планети з орбіт...

– Цікаво. Так. А якими є твої міркування з цього питання? Ти підтримуєш цю ідею про розумову силу?

– О Галактико, ні! Ви думаєте, такі істоти лишалися б на власній планеті? Ні, сер, я гадаю, що Друга Фундація досі ховається, бо насправді вона значно слабша, ніж ми припускаємо.

– У такому разі я дуже легко можу пояснити, чому я тебе викликав. Чи хотів би ти очолити експедицію з пошуку Другої Фундації?

На якусь мить Ченніс, здавалося, був збитий з пантелику тим, що події розвиваються з трохи більшою швидкістю, ніж він був припускав. Його язик явно різко загальмував, і сам він на якийсь час замовк.

Мул сухо спитав:

– То як?

Ченніс наморщив лоба.

– Звичайно. Але куди я маю летіти? У вас є якась інформація?

– Із тобою буде генерал Прітчер...

– Отже, я не очолюватиму експедицію?

– Робитимеш висновки, коли я закінчу. Послухай, ти не з Фундації. Ти уродженець Калгана, чи не так? Так. Тому твої знання про план Селдона можуть бути дуже розпливчастими. Коли Перша Галактична Імперія наближалася до свого падіння, Гарі Селдон і група психоісториків, аналізуючи майбутній хід історії за допомогою математичних інструментів, що вже не доступні за наших відсталих часів, створили дві Фундації – по одній на кожному кінці Галактики, щоби повільна еволюція соціальних та економічних сил зробила їх центрами Другої Імперії. Гарі Селдон планував досягнути цього за тисячу років – а без Фундацій на це знадобилося б тридцять тисяч. Але він не взяв до уваги мене. Я – мутант, і мою появу неможливо передбачити за допомогою психоісторії, яка здатна мати справу лише з пересічними реакціями мас. Тямиш?

– Чудово, сер. Але яким чином це стосується мене?

– Найближчим часом ти це зрозумієш. Я маю намір об'єднати Галактику вже зараз і досягти тисячолітньої мети Селдона за триста років. Одна Фундація – світ учених природничих наук, – як і раніше, процвітає під моєю владою. В умовах процвітання та злагоди Союзу ядерна зброя, яку вони створили, здатна впоратися з чим завгодно у Галактиці – за винятком, можливо, Другої Фундації. Тому я повинен знати про неї більше. У генерала Прітчера сформувався чітке уявлення про те, що її взагалі не існує. Я впевнений, що це не так.

Ченніс делікатно запитав:

– Звідки ви про це знаєте, сер?

І раптом Мул вихлюпнув на нього своє обурення.

– Тому що в контрольовані мною розуми хтось утрутився. Делікатно! Тонко! Але не настільки тонко, щоб я не міг цього помітити. І це втручання посилюється, зачіпляючи цінних людей у важливі моменти. Ти не запитував себе, що за обачність стримувала мене впродовж усіх цих років від активних дій?

Ось чому ти мені потрібний. Генерал Прітчер є найкращим з тих, хто в мене залишився, тож він так само у небезпеці. Звичайно, він про це не знає. Але ти не навернений, і тому тебе важче вирахувати як людину Мула. Ти можеш дурити Другу Фундацію довше, ніж будь-хто з моїх людей – і, можливо, достатньо довго. Розумієш?

– Мм. Так. Але вибачте мені, сер, якщо я запитаю іще про щось. Скажіть, як саме здійснювалося втручання у мізки ваших людей? Щоб я міг визначити зміни у поведінці генерала Прітчера, якщо подібне станеться. Вони перестають бути наверненими і знову стають нелояльними до вас?

– Ні. Кажу тобі, втручання відбувалося тонко. І це тривожить мене ще більше, бо таке втручання важче виявити й інколи доводиться чекати, щоб зрозуміти, чи ця важлива людина просто неуважна, чи на неї вплинули. Їхня відданість залишається незмінною, але з них витирають всіляку ініціативу та винахідливість. Відтак я залишаюся з абсолютно нормальною, проте ні до чого не придатною людиною. За останній рік такої обробки зазнали шестеро моїх людей. Шестеро з найкращих. – Кутик його рота піднявся. – Тепер вони керують тренувальними базами – і я щиро бажаю, щоби не сталося ніяких надзвичайних ситуацій, в яких їм доведеться виносити ухвали.

– Припустімо, сер... припустімо, що це не Друга Фундація.

А якщо це інший мутант – на подобу вас?

– Ні, планування занадто ретельне і надто вже довгострокове. Одна людина діяла би з більшим поспіхом. Ні, це якийсь цілий світ, і ти будеш моєю зброєю проти нього.

Очі Ченніса загорілися, коли він сказав:

– Я в захваті від такої можливості.

Але Мул теж відчув його раптовий емоційний підйом і промовив:

– Так, очевидно, тобі спало на думку, що ти зробиш мені унікальну послугу, варту особливої нагороди – можливо, навіть того, щоб стати моїм наступником. Саме так. Але, знаєш, і покарання в мене існують особливі. Мої емоційні вправлення не обмежуються лише збільшенням вірнопідданих.

І на його тонких губах з'явилася зловісна посмішка, коли Ченніс перелякано зірвався зі свого місця. На якусь мить, лише на мить, його охопило болісне відчуття величезного горя. Воно зникло, залишивши по собі фізичний біль, що нестерпно затьмарив його розум. І в голові не залишилося нічого, крім сильного потоку гніву.

Мул сказав:

– Гнів тобі не допоможе... Ти намагаєшся його приховати, чи не так? Але я його бачу. Тож запам'ятай – цей вплив може бути

сильнішим і значно тривалішим. Я вбивав людей за допомогою емоційного контролю, і нема смерті жорстокішої, ніж ця.

Він зробив паузу і додав:

– Це все!

Мул знову залишився сам. Він дозволив світлу вимкнутися, і стіна перед ним стала прозорою. Небо було чорним, обриси галактичної лінзи розширювалися, простягаючись в оксамитові глибини космосу.

Уся ця імлиста туманність була скупченням зірок, настільки величезним, що вони, здавалося, зливаються в одне ціле, не залишаючи нічого, крім хмари світла.

І все це має належати йому...

А тепер ще одна справа, і можна спати.

Перша інтерлюдія

Виконавча Рада Другої Фундації проводила засідання. Для нас це просто голоси. Ні точне місце зустрічі, ні особистості присутніх зараз не є важливими.

Крім того, слушно кажучи, ми навіть не можемо мріяти, щоби відтворити бодай частину засідання, якщо не хочемо принести в жертву хоча б сяке-такє осмислення читачами того, що там відбувалося.

Тут ми маємо справу з психологами – і не просто психологами. Це, якщо можна так висловитися, науковці із психологічною орієнтацією. Це люди, чиї фундаментальні уявлення про наукову філософію розвинулися у зовсім іншому напрямку – докорінно відмінному від усіх нам відомих. «Психологія» науковців, розвиваючись серед аксіом, виведених зі спостережень природничих наук, насправді мала лише дотичний стосунок до ПСИХОЛОГІЇ.

Тож пояснювати це так само важко, як пояснювати сліпому, що таке колір – причому, враховуючи той факт, що автор такий же сліпий, як і його аудиторія.

Засідання відбувалося успішно тому, що присутні там уми прекрасно розуміли хід думок один одного, і не лише завдяки загальній теорії, а й її практичному застосуванню впродовж тривалого періоду. У звичних для людей виступах не було потреби. Фрагмент речення сприймався як надмірна багатослівність. Жест, бурчання,

міміка обличчя, навіть занадто довга пауза вже несли якусь інформацію.

Тому для людей, розум яких змалку був зорієнтований на філософію природничих наук, через надзвичайно специфічні словосполучення нам доведеться зробити довільний переказ невеличкої частини цієї конференції, навіть якщо при цьому втраяться якісь нюанси.

Один із голосів домінував – і належав він людині, знаній просто як Перший Спікер.

– Тепер, мабуть, цілком очевидно, що саме зупинило Мула у його першій божевільній гонитві. Я не можу сказати, що це плямить нашу репутацію у сенсі того... як була організована ця ситуація. Вочевидь, він уже майже виявив наше місцерозташування за допомогою штучно посиленої мозкової енергії того, кого вони на Першій Фундації називають «психологом». Цього психолога вбили, перш ніж він встиг повідомити Мулові про своє відкриття. Події, що призвели до цього вбивства, були абсолютно випадковими для всіх розрахунків нижче Третьої Фази. Мабуть, ви розумієте.

Судячи зі зміни інтонацій, заговорив П'ятий Спікер. У його голосі вчувалася якась похмурість:

– Цілком очевидно, що ситуацію погано контролювали. Звичайно, ми дуже вразливі при масовій атаці, особливо коли цю атаку веде такий психічний феномен, як Мул. Незабаром після того як він, захопивши Першу Фундацію, вперше досяг панівного становища у Галактиці – якщо бути точним, то через півроку, – Мул уже був на Тренторі. Ще через півроку він був би тут, і, дивовижно, наскільки усі шанси були проти нас – 96,3+ або -0,05 % якщо бути точним. Ми витратили багато часу, аналізуючи ті сили, які зупинили його. Ми, звичайно, знаємо, що керувало ним у першу чергу. Внутрішні наслідки його фізичного каліцтва та його психічна унікальність є для всіх нас очевидними. Однак лише дійшовши до Третьої Фази, ми змогли визначити – *після того, як усе сталося* – ймовірність його аномальних дій при наявності людини, яка проявляє до нього щирі прихильність. А оскільки такі аномальні дії залежали від присутності такої людини у відповідний час, то, по суті, вся ця справа була випадковістю. Наші агенти впевнені, що Мулового психолога вбила жінка – жінка, якій Мул довіряв, і з цієї причини не контролював її розум – просто тому,

що він їй подобався. Оскільки ця подія (ті, хто нею зацікавився, можуть почитати математичний виклад у Центральній бібліотеці) стала для нас попередженням, ми затримували Мула нетрадиційними методами, щодня ризикуючи всією схемою історичного плану Селдона. Це все.

Перший Спікер зробив недовгу паузу, щоб присутні особи могли перетравити значення сказаного. А відтак виснував:

– Отже, ситуація вкрай нестабільна. Схема Селдона перебуває практично на грані краху – і я змушений підкреслити, що ми дуже схибили в усій цій справі, через свою жахливу недалекоглядність ми зіткнулися з тим, що План зараз може зазнати незворотного краху. Час працює не на нас. Гадаю, що існує єдиний вихід, та й навіть він ризикований.

Ми повинні дозволити Мулові знайти нас – у певному сенсі. Оратор ще раз помовчав, прислухаючись до реакції присутніх, а відтак наголосив:

– Повторюю – у певному сенсі!

2. Двоє чоловіків без Мула

Корабель був майже готовий до вильоту. Все було ясно, крім місця призначення. Мул запропонував повернутися на Трентор – колишню неперевершену всегалактичну столицю найбільшої в історії людства Імперії, а тепер просто мертву планету.

Прітччер цього не схвалював. Це був старий, сходжений уздовж і впоперек шлях.

Він знайшов Бейла Ченніса у штурманській рубці корабля. Кучеряве волосся молодика скуйовдилось, а один кучерик упав йому просто на лоб (так ніби його навмисне туди помістили). Бейл Ченніс чарівно усміхався, демонструючи рівні зуби. Глянувши на нього, мужній офіцер відчув якесь невиразне роздратування.

Хвилювання Ченніса було очевидним.

– Прітччере, це ніяк не може бути збігом. Генерал холодно сказав:

– Я не розумію предмета нашої розмови.

– О... Ну тоді, старий, підтягуй сюди крісло і сідай. Я вивчив твої записи. І вважаю, що вони чудові.

– Як... приємно чути!

– Але мені цікаво, чи дійшов ти тих самих висновків, що і я. Ти коли-небудь пробував проаналізувати цю проблему методом дедукції? Я маю на увазі, це дуже добре – навмання прочісувати зірки, і все, що ти робив у цих п'яти експедиціях, – це такі собі стрибки зорями.^[2] Це очевидно. Ти колись підраховував, скільки часу знадобиться, щоб із такою швидкістю відвідати кожну планету?

– Так. Кілька разів. – Прітччер не відчував жодного бажання йти на компроміс із цим молодиком, але розум цієї людини був важливим, бо його могли вкрати – неконтрольований, а отже, й непередбачуваний.

– Ну тоді припустімо, що ми готові все це проаналізувати і просто спробувати вирішити, що ми шукаємо.

– Другу Фундацію, – похмуро відповів Прітччер.

– Фундацію психологів, – виправив його Ченніс, – які є слабаками у природничих науках, так само як Перша Фундація була слабаком у психології. Гаразд, ти походиш із Першої Фундації, але я – ні. І, можливо, все це є для тебе очевидним. Ми мусимо знайти світ, яким

керують за допомогою психологічних навичок, і при цьому відсталий з наукового боку.

– Хіба це така вже обов'язкова умова? – спокійно запитав Прітчер. – Союз Світів не є відсталим з наукового боку, хоча наш правитель сильний саме завдяки своїм розумовим здібностям.

– Це тому, що він користується можливостями Першої Фундації, – почувалася трохи роздратована відповідь, – і це єдиний подібний резервуар знань у Галактиці. Друга Фундація мала би існувати десь на руїнах зруйнованої Галактичної Імперії. А з руїн що візьмеш?!

– Отже, ти стверджуєш, що вони, попри фізичну беспорядність, наділені розумовою силою, достатньою для панування над групою світів?

– Відносно фізичну беспорядність. Вони здатні захистити себе від занепалих сусідніх планет. Але проти відновлених військ Мула, за якими стоїть розвинута атомна економіка, вони не вистоять. Інакше чому б їм так старанно приховувати своє місцерозташування – як спершу їхнім засновником, Гарі Селдоном, а тепер і ними самими? Ваша власна Перша Фундація не приховувала свого існування – в тому числі й від них, хоч і була єдиним незахищеним містом на самотній планеті триста років тому.

Спокійне обличчя Прітчера в'їдливо сіпнулося.

– А тепер, коли ти завершив свій глибокий аналіз, чи не зробиш таку ласку і не глянеш на перелік усіх королівств, республік, планет-держав та різноманітних диктатур у тій політичній пустелі, що відповідають твоєму опису і ще кільком чинникам?

– Отже, все це вже розглядалося? – Ченніс ані на крихту не втратив своєї зухвалості.

– Звичайно, тут ти цього не знайдеш, але ми розробили повний путівник по політичних утвореннях протилежної Периферії. Невже ти справді помислив, що Мул розпочав би пошуки без жодної системи?

– Ну гаразд, – у голосі молодика з'явилося більше енергії. – А як щодо олігархії Тазенда?

Прітчер задумливо торкнувся вуха.

– Тазенда? О, здається, я знаю про неї. Вони перебувають не на Периферії, так? Начебто втричі ближче до центру Галактики.

– Так. І що з того?

– У наших записах зазначено, що Друга Фундація розташована на іншому кінці Галактики. Клянуся космосом, це наш єдиний орієнтир. Навіщо тоді взагалі говорити про Тазенду? Її кутове відхилення від радіана Першої Фундації становить лише 110–120 градусів, проте аж ніяк не сто вісімдесят.

– Але в записах є ще одна зачіпка. Другу Фундацію було засновано на «краю зірок».

– У Галактиці не виявлено місцевості з такою назвою.

– Бо це була місцева назва, яку пізніше вилучили з ужитку задля дотримання цілковитої таємності. Або, можливо, Селдон зі своєю групою вигадав її спеціально. І все ж, між «краєм зірок» і Тазендою є певний зв'язок, тобі не здається?

– Слабка схожість у звучанні?^[3] Цього замало.

– Ні.

– Але вона згадується у твоїх записах.

– Де? А, так, але це було просто місце, де ми запаслися провіантом і водою. У цьому світі точно не було нічого примітного.

– Ви приземлялися на правлячій планеті? Там, де розташовується резиденція уряду?

– Я не можу сказати точно.

Під холодним поглядом свого співрозмовника Ченніс на якусь хвилю замислився, а відтак запитав:

– Глянемо разом у «Об'єктив»?

– Звичайно.

«Об'єктив» був, можливо, найсучаснішою деталлю тогочасних міжзоряних крейсерів. Фактично він становив собою складний комп'ютер, що міг відтворити на екрані фрагменти нічного неба з будь-якої заданої точки Галактики.

Ченніс налаштував координатні точки, і настінне світло згасло. У тьмяному червоному світлі панелі управління «Об'єктивом» обличчя Ченніса світилося червоним. Прітчер сидів у кріслі пілота, поклавши ногу на ногу, його обличчя ховалось у темряві.

Коли індукційний період минув, на екрані повільно заблимали світлі точки. Вони ставали дедалі помітнішими й яскравішими, а поблизу центру Галактики з'явилися цілі ділянки, щедро засіяні зірками.

– Такий вигляд, – пояснив Ченніс, – має нічне небо взимку, якщо дивитися на нього з Трентора. Це важливий момент, яким, наскільки я розумію, до цього часу нехтували під час пошуків. Уся розумна орієнтація повинна починатися з Трентора, як із точки відліку. Трентор був столицею Галактичної Імперії. У науковому та культурному аспектах – навіть більше, ніж у політичному. Отже, значення будь-якої назви, що вказується в описі, у дев'яти випадках з десяти має залежати від того, як дивитися на неї з Трентора. У зв'язку з цим згадай, що хоча Селдон і походив з Гелікона, тобто з Периферії, його група працювала на самому Тренторі.

– Що ти намагаєшся мені довести? – Рівний голос Прітчера крижаним струмком пролився на ентузіазм співрозмовника.

– Ця карта тобі усе пояснить. Бачиш темну туманність? – Тінь від його руки впала на екран, де сяяла Галактика. Вказівний палець зупинився біля крихітного темного клаптика, схожого на діру у строкатій світлій тканині. – У стелографічних записах її називають туманністю Пеллота. Придивись на неї уважніше. Я збільшу зображення.

Прітчер спостерігав, як збільшується зображення на «Об'єктиві» і раніше, але йому все одно перехопило подих. Це було схоже на монітор корабля, який мчав через переповнену зірками Галактику, не входячи у гіперпростір. Зірки розліталися від центру навсібіч, спалахуючи і зникаючи з екрана. Поодинокі точки двоїлися, потім перетворювались у кулеподібні. Туманні плями розсипалися на міради точок. І весь час зберігалась ілюзія руху.

Ченніс пояснював:

– Ти можеш помітити, що ми рухаємося по прямій лінії від Трентора до туманності Пеллота, отже, можна вважати, що ведемо спостереження із самого Трентора. Ймовірно, тут є невелика похибка через гравітаційне відхилення світла, для обчислення якого мені не вистачає математичних даних, але я впевнений, що цією похибкою можна знехтувати.

Темрява розтікалася по всьому екрану. Коли збільшення сповільнилося, зірки, ніби засмутившись, зникли з усіх його кутів. На краях збільшеної туманності блискучий світ обривався різким сяйвом, що символізувало світло, яке просто ховалося за вихором фрагментів

атомів натрію та кальцію, що нічого не випромінювали, заповнюючи кубічні парсеки космосу.

Ченніс знову взявся пояснювати:

– Жителі цієї частини космосу називають її «рот». І це важливо, тому що тільки з Трентора вона схожа на рот. – Він вказав на розрив у тілі туманності, що у профіль справді нагадував скривлений усмішкою рот, окреслений зоряним світлом, що заповнювало його.

– Якщо летіти за «ротом», – сказав Ченніс, – вниз до «стравоходу», то розрив поступово звужується до тоненької, ламкої світлої смужки.

Зображення знову трохи розширилося, поки далі від «рота» туманність не побільшала настільки, що заповнила весь екран. Палець Ченніса тихо рухався вниз цим вузьким струмочком світла, відтак зупинився, а тоді знову продовжив рух, аж до того місця, де самотньо сяяла єдина зірка в облозі абсолютної чорноти.

– «Край зірок», – просто сказав молодик. – У цьому місці тканина туманності надто тонка, і світло цієї однієї зірки проходить лише в одному напрямку – до Трентора.

– Ти маєш на увазі, що... – почав було генерал і вмовк, вражений власним здогадом.

– Я нічого не маю на увазі. Це Тазенда – «край зірок».

Увімкнулося світло. «Об'єктив» вимкнувся. Прітчер зробив три великі кроки й опинився біля Ченніса.

– Чому ти так вирішив?

Ченніс відкинувся на спинку крісла із навдивовижу спантеличеним виразом обличчя.

– Це сталося випадково. Мені, можливо, і хотілося би сказати, що все це заслуга мого інтелекту, але насправді все вийшло випадково. Зрештою, хай як там було, а це саме те, що треба. За нашими даними, Тазенда є олігархією. Під її орудою двадцять сім населених планет. Вона не має розвиненої науки. І що найважливіше – це маловідомий світ, який дотримується суворого нейтралітету у регіональній політиці і не схильний до експансії. Гадаю, ми повинні її побачити.

– Ти вже повідомив про це Мула?

– Ні. І вже не повідомлю. Ми у космосі і готові до першого стрибка.

Прітчер із жахом підскочив до екрана. Налаштувавши його, він побачив холодний космос. Він пильно подивився на цю перспективу, а

тоді розвернувся. Його рука мимоволі потягнулася за бластером.

– За чийм наказом?

– За моїм наказом, генерале, – Ченніс уперше звернувся до свого супутника, назвавши його звання, – поки я тебе забалакував, ти, мабуть, не відчув ніякого прискорення, бо воно відбулося в той момент, коли я розширив поле «Об'єктива» – і ти, безсумнівно, сприйняв його як ілюзію руху.

– Навіщо? Що ти зараз робиш? Який сенс у цих нісенітницях про Тазенду?

– Це не нісенітниці. Я говорив цілком серйозно. Ми летимо туди. Ми вилетіли сьогодні, бо згідно з планом, ми повинні були летіти туди три дні. Генерале, ти не віриш в існування Другої Фундації, а я вірю. Ти просто бездумно виконуєш накази Мула, а я передчуваю серйозну небезпеку. У Другої Фундації було п'ять років, щоб підготуватися. Як саме вони підготувалися, я не знаю, але раптом вони мають на Калгані своїх агентів? Якщо знання про місцезонаштування Другої Фундації буде у моїй голові, то вони можуть це виявити. Моє життя може опинитися у небезпеці, а я дуже люблю своє життя. Навіть якщо подібні ризики мізерні і малоймовірні, я краще перестрабуюся. Тож про Тазенду невідомо нікому, крім тебе, а ти дізнався про це вже тоді, коли ми були у космосі. І навіть у цьому разі в мене ще залишаються сумніви щодо екіпажу. – Ченніс знову іронічно усміхався, очевидно, повністю контролюючи ситуацію.

Прітччер прибрав руку з бластера і на якусь мить йому зробилося ніяково. Що стримало його від дії? Звідки ця слабкість? Адже були часи, коли він, бунтівний капітан, якого не підвищували по службі у Першій торговій імперії Фундації, ще був собою, і діяв не менш швидко і сміливо, ніж зараз Ченніс. Невже Мул мав рацію? Невже його контрольований розум настільки зосереджений на послуху, що він втратив ініціативу? Він відчув, як у душі посилюється зневіра, переходячи у дивну апатію.

Він сказав:

– Чудово! Тільки у майбутньому консультуйся зі мною, перш ніж вирішувати щось подібне.

Не встиг він докінчити, як заблїмала сигнальна лампочка.

– Це машинне відділення, – недбало кинув Ченніс, – вони вже у п'ятихвилинній готовності до стрибка, і я попросив їх дати мені знати,

якщо виникнуть якісь проблеми. Хочеш залишитися на посту?

Прітччер мовчки кивнув, і раптово залишившись на самоті, замислився про ті муки, що звалюються на людину, коли її вік наближається до п'ятдесяти. Екран був всіяний поодинокими зорями. Ядро Галактики з одного її краю виднілося наче в тумані. От якби він позбавився Мула!

Але вже сама думка про це змусила його перелякано здригнутися.

Головний інженер Гакслані непривітно глянув на молодика без форми, який поводився із впевненістю флотського офіцера і, схоже, обіймав керівну посаду. Гакслані, який служив на флоті ще відтоді, як в цього юнака ще й молоко на губах не встигло висохнути, зазвичай, плував владу із військовим чином.

Але цього чоловіка призначив Мул, а за Мулом, звичайно, було останнє слово. Останнє слово у цьому питанні. Він навіть підсвідомо не засумнівався, наскільки це правильно, бо його емоції контролювалися на глибокому рівні.

Гакслані мовчки вручив Ченнісу маленький овальний предмет. Ченніс узяв його і чарівно усміхнувся.

– Ви ж із Фундації, чи не так, шефе?

– Так, сер. Я прослужив на флоті Фундації вісімнадцять років, перш ніж Перший Громадянин прийшов до влади.

– Інженерну справу теж там вивчали?

– Кваліфікований технік першого класу, Центральна школа на Анакреоні.^[4]

– Непогано. І ви виявили це на лінії зв'язку, коли я попросив вас подивитися?

– Так, сер.

– Це її частина?

– Ні, сер.

– То що ж?

– Гіперреле, сер.

– Цього не достатньо. Я не з Фундації. Що це?

– Це пристрій, із допомогою якого можна відстежити пересування корабля крізь гіперпростір.

– Інакше кажучи, за нами можуть стежити звідки завгодно.

– Так, сер.

– Добре. Це нова версія пристрою, чи не так? Він був розроблений одним із науково-дослідних інститутів, створених Першим Громадянином?

– Гадаю, що так, сер.

– І ця робота є державною таємницею, чи не так?

– Гадаю, що так, сер.

– І незважаючи на це, цей пристрій тут. Це інтригує.

Ченніс кілька секунд перекладав гіперреле з однієї руки в іншу, потім різко простягнув його інженерові.

– Візьміть і покладіть його назад – точно туди і точно так, як знайшли. Зрозуміли? А потім забудьте про цей випадок. Геть-чисто забудьте!

Головний інженер притлумив у собі майже автоматичне бажання віддати честь, різко розвернувся й пішов.

Рух корабля через Галактику був прив'язаний до маршруту – точкової пунктирної лінії, яка тягнулася вдалину від зірки до зірки. Зазначені точки були мізерними ділянками від десяти до шістдесяти світлових секунд завдовжки, якщо провести їх у нормальному просторі, а між ними простягалися інтервали у багато парсеків – стрибки крізь гіперпростір.

Бейл Ченніс сів біля панелі керування «Об'єктивом» і знову відчув, як його мимоволі охоплює якесь обожнювання, коли він дивиться на цей пристрій. Він не був уродженцем Фундації і взаємозв'язок між поворотом ручки чи розривом контакту для нього не був звичною справою.

Цей «Об'єктив» міг би втомити навіть уродженця Фундації. У його неймовірно компактному корпусі було безліч електронних схем, необхідних для точного визначення розташування сотень мільйонів зірок одна стосовно одної. І навіть якщо вже це не було видатним досягненням, «Об'єктив» міг показувати положення будь-якої частини Галактичного поля відносно трьох просторових осей або відносно центру.

Саме через це «Об'єктив» спричинив справжню революцію у міжзоряних подорожах. У дні юності міжзоряних мандрів розрахунок кожного стрибка крізь гіперпростір означав значний обсяг роботи, що займало від одного дня до одного тижня – і ця робота здебільшого

полягала у більш-менш точному розрахунку «позиції корабля» за Галактичною шкалою стандартів. По суті, йшлося про ретельне спостереження за щонайменше трьома значно віддаленими одна від одної зірками, місцезрештування яких відносно довільно вибраного галактичного нуля третього порядку було відоме.

У цьому слові «відоме» насправді ховався підступ. Для будь-кого, хто ознайомлений із зоряним полем з однієї конкретної точки відліку, зірки є такими ж неповторними, як і люди. Але варто стрибнути хоча б на десять парсеків, і навіть ваше власне сонце неможливо буде впізнати. Воно навіть може зникнути з поля зору. Відповіддю, звичайно, був спектроскопічний аналіз. Упродовж століть основним об'єктом міжзоряної інженерної справи був аналіз «світлового підпису» все більшої і більшої кількості зірок із усе більшою деталізацією. Водночас зростала точність самого стрибка, затверджувалися стандартні маршрути подорожей через Галактику, відтак міжзоряні мандрівки ставали все менше мистецтвом і все більше наукою.

І все ж навіть за часів Фундації з її вдосконаленими комп'ютерами і новим методом механічного сканування зоряного поля для пошуку відомого «світлового підпису» іноді потрібно було витратити кілька днів, щоби знайти три зірки, а потім обчислити їхню позицію в регіонах, що раніше були незнайомі пілоту.

Поява «Об'єктива» докорінно змінила стан речей. По-перше, для всіх обчислень тепер потрібні були координати лише однієї зірки. По-друге, з ним міг дати собі раду навіть такий новачок у космосі, як Ченніс.

Найближчою видимою зіркою у цей момент була Вінсеторі, якщо виснувати із розрахунків стрибка і появи у центрі екрана яскравої цятки. Ченніс сподівався, що це і є Вінсеторі.

Робочий екран «Об'єктива» був розташований поруч із бортовим екраном корабля, і Ченніс увів на ньому координати Вінсеторі. Потім увімкнув реле, і перед ним яскраво спалахнуло зоряне поле, в центрі якого теж була яскрава зірка, що на позір не мала жодного відношення до тієї, першої. Він налаштував «Об'єктив» вздовж осі Z і розширював поле, поки фотометр показав, що обидві зірки мають однакову яскравість.

Ченніс подивився на другу зірку через бортовий екран і виявив, що перша, на робочому екрані, аналогічна. Він повільно встановив на робочому екрані такий самий кут відхилення. Скривився і з невдоволеною гримасою відхилив результат. Потім покрутив знову – на екрані з'явилася друга зірка, потім – третя. Чоловік усміхнувся. Нарешті вдалося. Можливо, фахівець із натренованим просторовим сприйняттям зміг би зробити це з першої спроби, але в нього вийшло з третьої.

Це було коригування. Тепер останній крок – два поля перекрилися і злилися в якусь подобу світляного моря не надто правильної форми. Більшість зірок двоїлися. Але остаточне налаштування зайняло небагато часу.

Подвійні зірки розтанули одна в одній, залишилося одне поле, і тепер «позицію корабля» можна було прочитати безпосередньо на циферблатах. Уся процедура зайняла менше ніж півгодини.

Ченніс знайшов Прітчера в його особистій каюті. Генерал готувався до сну. Він підняв голову.

– Якісь новини?

– Нічого особливо. Ще один стрибок – і будемо на Тазенді.

– Я знаю.

– Не хочу надто тобі набридати, якщо ти вже лягаєш спати, але скажи, чи ти переглянув плівку, підібрану в Сілі?

Ген Прітчер кинув зневажливий погляд на згадану статтю, що лежала у чорному корпусі на низькій книжковій полиці.

– Так.

– І що ти думаєш з цього приводу?

– Думаю, що якщо у цьому регіоні Галактики за всю її історію й існувала якась наука, то зараз вона вже повністю втрачена.

Ченніс широко усміхнувся.

– Я розумію, що ти маєш на увазі. Це доволі сумно, чи не так?

– Ні, якщо ти любиш читати хроніки державців. Хоча вони, я сказав би, не заслуговують на довіру в обох випадках: там, де історія торкається головним чином особистостей, картинки стають або чорними, або білими – відповідно до інтересів автора. Я вважаю все це абсолютно непотрібним.

– Але там йдеться про Тазенду. Ось на чому я намагався зробити акцент, коли дав тобі цю плівку. Це єдине джерело зі згадкою про них,

яке я зміг віднайти.

– Чудово. У них є хороші і погані державці. Вони завоювали небагато планет, якісь битви виграли, якісь програли. Нічого особливого. Навряд чи, Ченнісе, це додає щось суттєве до твоєї теорії.

– Але ти випустив з уваги кілька моментів. Хіба ти не помітив, що вони ніколи не утворювали коаліцій? Вони завжди залишалися поза політикою у цій зоряній глухомані. Як ти кажеш, вони завоювали небагато планет, але потім зупинилися – і не тому, що зазнали якоїсь приголомшливої поразки. Схоже на те, ніби вони розширюють свою територію настільки, щоби бути в змозі захистити себе, але не настільки, щоби привертати увагу.

– Дуже добре, – пролунала байдужа відповідь. – Я не заперечую проти висадки. У найгіршому випадку – змарнуємо трохи часу.

– О ні. В найгіршому випадку ми зазнаємо цілковитої поразки. Якщо це виявиться Другою Фундацією. Не забувай, що це може бути світ, в якому є стільки Мулів, що всіх їх тільки Космос може знати.

– То що ти пропонуєш?

– Висадитися на якійсь незначній підвладній їм планеті і спершу вивідати про Тазенду якомога більше, а потім вже імпровізувати.

– Гарзд. Не заперечую. А тепер, якщо ти не проти, я хотів би вимкнути світло.

Ченніс махнув рукою і вийшов.

У темній маленькій кімнаті, на островці рухомого металу, що загубився у безмежжі космосу, генерал Ген Прітчер не міг заснути, прокручуючи в голові думки, що привели його до таких фантастичних висновків.

Якщо все те, що він із болем змушений був визнати за правду – а в такому випадку всі факти збігалися, – то виходить, що Тазенда є Другою Фундацією. Інших варіантів немає. Але яким чином? Яким чином?

Невже це може бути Тазенда? Звичайний світ? Нічим не примітний? Глухий закуток, що загубився серед уламків Імперії? Скалка серед уламків? Він пригадав, ніби з відстані, зморщене обличчя Мула і його високий голос, коли той розповідав про старого психолога з Фундації, Еблінга Міса – єдину людину, котра, можливо, дізналася таємницю Другої Фундації.

Прітччер згадав напругу в Мулових словах: «Міса ніби переповнювало здивування. Здавалося, Друга Фундація перевершила всі його очікування, рушивши у напрямку, абсолютно відмінному від того, що він міг би припустити. Якби ж я тільки міг прочитати його думки, а не емоції! Але його емоції були прості – це стало для нього величезною несподіванкою».

Несподіванка – ось що було ключовим словом. Щось надзвичайно дивовижне! А тепер з'явився цей хлопчик, цей усміхнений юнак, який жваво і весело розповідає про Тазенду та її непримітну відсталість. І він повинен мати рацію. *Повинен*. Інакше все це не має сенсу.

Остання думка, що промайнула у свідомості Прітччера, була трохи зловтішною. Цей гіперпросторовий маячок на лінії зв'язку все ще на місці. Годину тому він його перевірів, коли Ченніса не було поруч.

Друга інтерлюдія

Це була випадкова зустріч у передпокої зали засідань Ради – лише кілька хвилин перед тим, як зайти до зали, щоб зайнятися злободенними справами – і тільки швидкий обмін кількома думками.

– Отже, Мул уже в дорозі.

– Так, я теж це чув. Ризиковано. Дуже ризиковано!

– Ні, якщо справи йтимуть, як заплановано.

– Мул не звичайна людина, і вибраними ним інструментами важко маніпулювати так, щоби він цього не помітив. У контрольовані уми важко проникати. Кажуть, що він уже помітив кілька випадків.

– Так, але я не бачу, як цього можна уникнути.

– Легше працювати з тими, хто не контролюється. Але таких людей на його керівних посадах дуже мало...

Вони зайшли до зали. Інші з Другої Фундації рушили за ними.

3. Двоє чоловіків і селянин

Россем – один із тих маргінальних світів, якими зазвичай нехтують у галактичній історії і які майже ніколи не привертають увагу міріад людей із щасливіших планет.

В останні дні Галактичної Імперії у його пустелях жила невелика кількість політичних засланих, а обсерваторія та маленький флотський гарнізон слугували для того, щоб не допустити цілковитого занедбання планети. Пізніше, у зловісні дні чвар, ще до Гарі Селдона, збідовані люди – втомлені десятиліттями нестабільності та небезпеки, життям на розграбованих планетах, спостереженням за примарною зміною імператорів, які торували свій шлях до багрянці заради кількох безплідних років правління – втікали з густонаселених центрів і шукали притулку у безплідних куточках Галактики.

Уздовж холодних пустель Россема тулилися села. Його червоне сонце було маленьким рум'яним скнарою, який тримав усе скупе тепло біля себе, тож дев'ять місяців на рік на землі лежав тонкий шар снігу. Весь цей час місцеві злаки тихо спали у ґрунті, а потім, коли вперте проміння сонця підвищувало температуру майже до п'ятдесяти градусів,^[5] росли і дозрівали ледь не з панічною швидкістю.

Маленькі тварини, схожі на кіз, общипували траву на луках, розгрібаючи сніг своїми крихітними трипалими копитцями.

Таким чином, жителі Россема мали хліб, молоко і – коли могли зберегти тварин – ще й м'ясо. Темні та зловісні ліси, що обплутали своїми сучкуватими деревами половину екваторіальної частини планети, постачали людям жорстку, дрібношарову деревину для будівництва жител.

Це дерево, разом із хутром та деякими мінералами, навіть відправляли на експорт, і кораблі Імперії час від часу прилітали сюди, привозячи навзаєм сільськогосподарську техніку, атомні обігрівачі і навіть телевізори. Останні справді не були такими вже недоречними, оскільки довга зима вганяла селян у самотню глибоку сплячку.

Імперська історія проходила повз селян Россема. Торгові кораблі, що зупинялися на планеті, роблячи швидкі стрибки, могли приносити якісь новини; іноді прибували нові втікачі – якимось навіть прилетіла

відносно велика група, та так і залишилася – і зазвичай привозили з собою новини про галактичні події.

Тільки у таких випадках россеміти дізнавалися про кровопролитні битви та розстріл кожного десятого жителя або про тиранів-імператорів і непокірних намісників. Вони зітхали, хитаючи головами, підтягали хутряні комірці ближче до бородатих облич, і сидячи на сільському майдані під кволим сонцем, філософствували про людську злобу.

А потім, за якийсь час, торгові кораблі перестали прилітати зовсім, і жити стало важче. Припинилися поставки смачних імпортованих харчів, тютюну та техніки. У невиразних словах, що приносили телевізійні гіперхвилі, вчувалося все більше тривоги. А насамкінець до них долетіла звістка про те, що Трентор розграбований. Велика столиця всієї Галактики, чудова, легендарна, неприступна та неперевершена домівка імператорів, розорена і лежить у руїнах.

Це було щось немислиме, і багатьом селянам Россема, які все життя порпалися у своїх полях, могло здатися, що це вся Галактика от-от загине.

А потім одного дня знову прилетів корабель. Старі люди в усіх селах мудро кивали і, підводячи змучені очі, шепотіли, що в часи їхніх батьків теж таке було – таке, та не зовсім.

Цей корабель не був імперським. На його носі бракувало емблеми Імперії – зорельота та сонця. Він радше скидався на громіздке одоробло, зліплене з уламків старіших кораблів. І люди, які жили в ньому, називали себе солдатами Тазенди. Селяни були збиті з пантелику. Вони не чули про Тазенду, але все ж таки зустріли солдатів гостинно, як заведено. Прибульці детально розпитували про природу планети, кількість жителів, кількість міст (це слово селяни помилково сприйняли як «села», заплутавши гостей), тип економіки тощо.

Потім прилетіли інші кораблі і поширили по всій планеті прокламації, де оголошувалося, що тепер Тазенда є правлячим світом, що податкові станції будуть розташовані по всьому екватору – у населених регіонах – і що кожного року, згідно з податковими формулами, стягуватиметься певний відсоток хутра та зерна.

Россеміти безтямно закліпали очима, не розуміючи слова «податки». Коли прийшов час збору, багато хто з них заплатив, або

стояв ні в сих, ні в тих, коли прибульці в мундирах вантажили до широких наземних машин зібране збіжжя та шкури.

То тут, то там обурені селяни збиралися групами і зустрічали чужинців зі старовинними мисливськими рушницями, але нічого з цього не вийшло. Коли прилетіли люди з Тазенди, вони з бурчанням розійшлися і лише з тривогою спостерігали за тим, як їхня важка боротьба за існування ставала ще важчою.

Але поступово було встановлено нову рівновагу. Тазендійський губернатор скромно жив у селі Джентрі, звідки вигнали всіх россемітів. Він зі своїми урядовцями був схожий на сірих потойбічних істот і нечасто потрапляв на очі россемітам. Збирачі податків – россеміти, які перебували на службі Тазенди – час від часу навідувалися до селян, але ті вже призвичаїлися до цього, відтак навчилися ховати збіжжя, худобу заганяти у ліси і не показувати достаток у хаті. Потім клеїли дурня, запевняючи збирачів, що все, що ті бачать, і є їхнім майном.

Проте навіть того, що виростало, дедалі меншало, податки також зменшувалися, так ніби Тазенда втомилася здирати гроші з цього убогого світу.

Із часом виникла торгівля, тож, можливо, Тазенда дійшла висновку, що така справа значно прибутковіша. Жителі Россема вже не отримували бездоганні вироби Імперії, але навіть тазендійські машини та харчі були кращими за рідний мотлох. Привозили і жіночий одяг – кращий від сірого домотканого вбрання, і це вже було не абищо!

Таким побитом галактична історія знову потекла собі тихомирно, а селяни знову порпалися у своїй землі.

Вийшовши з хати, Нарові чхнув у бороду. Перший сніг уже сіявся на тверду землю, і тьмяне небо вкрили рожеві хмари. Він уважно глянув угору і вирішив, що бурі не буде. Можна без проблем поїхати до Джентрі і позбутися надлишків зерна, обмінявши їх на консерви, яких потім вистачить на довгу зиму.

Він розвернувся і, відчинивши двері, гаркнув:

– Ти машину заправив, довбню?

Зсередини хтось відгукнувся. До цього голосу приєднався найстарший син Нарові, чия коротенька борідка була ще похлоп'ячому ріденькою.

– Машина, – похмуро відповів він, – заправлена і добре їде, але осі в поганому стані. Мосії вини тут нема. Я вже казав тобі, що тут потрібен спеціаліст.

Старий відступив, глянув на свого сина і, насупивши брови, підняв підборіддя.

– То, може, я в цьому винен? Де і як я тобі візьму того спеціаліста? Хіба в мене був за ці п'ять років нормальний урожай? Чи, може, мою худобу болячки не мучили? Чи, може, звірі самі із себе шкуру знімали...

– *Нарові!* – з хати пролунав добре знайомий голос, зупинивши чоловіка на півслові. Він пробурчав: – Добре, добре... тепер ще й твоя мати мусить утрутитися у справи між батьком і сином. Виведи машину і простеж за тим, щоб причепа були надійно закріплені.

Він плеснув руками у рукавицях і ще раз глянув на небо. Над головою клубилися тьмяно-червоні хмари, а в проміжках між ними визирало синє холодне небо. Сонце ховалося за цим покровом.

Він уже збирався опустити голову, коли його очі зачепилися за щось у небі, палець мимоволі піднявся вгору, і він широко роззявив рота, забувши, що надворі мороз.

– Жінко, – різко гукнув він. – Йди-но сюди, стара.

Із вікна вигулькнуло обурене обличчя. Жінчині очі простежили за його пальцем, а тоді почулося охання. Скрикнувши, дружина збігла вниз дерев'яними сходами, спішно закутуючись у теплу хустку та якесь рядно. Коли вона зупинилася біля чоловіка, рядно абияк укривало її голову та вуха, а хустка неохайно звисала з плечей.

– Це ж корабель із зовнішнього космосу, – прогугнявила вона.

Нарові сердито відповів:

– Звичайно, а що ж іще це може бути? У нас гості, стара, гості!

Корабель повільно спускався на голе замерзле поле на північній ділянці ферми Нарові.

– Але що ж нам робити? – охнула жінка. – Чи можемо ми проявити до цих людей гостинність? Чи підійде їм долівка нашої халупи і залишки вчорашнього кукурудзяного коржа?

– То їм іти до наших сусідів чи що? – Нарові, який вже аж побуряковів від холоду, своїми руками у хутряних рукавичках схопив жінку за дужі плечі.

– Серденько моє, – промуркотів він, – ти принесеш два крісла з нашої кімнати, подивишся, яке жирне козенятко можна зарізати і обсмажити з бульбою; і спечеш свіжий корж. А я зараз піду привітати цих можновладців із зовнішнього космосу і... і... – Він ізсунув набік свій великий капелюх і нерішуче почухав потилицю. – Так, і візьму із собою глечик бражки. Щось міцненьке – це завжди приємно.

Під час цієї промови жінка лише безгучно відкривала рот. Вона не зронила ні слова. І лише коли він закінчив, щось нерозбірливо прохрипіла.

Нарові підняв палець.

– Стара, що казали старійшини тиждень тому? Га? Поворуши мізками. Старійшини ходили від ферми до ферми – самі! Уяви собі, наскільки це важливо! І казали: якщо приземлятимуться якісь кораблі із зовнішнього космосу, їх негайно потрібно про це повідомити – за наказом губернатора.

І як мені тепер не скористатися можливістю здобути прихильність можновладців? Подивись уважно на цей корабель. Ти бачила щось подібне? Ці люди із зовнішнього космосу багаті і значимі. Сам губернатор розсилає про них настільки термінові повідомлення, що старійшини мусять самі ходити від ферми до ферми у таку холодну погоду. Мабуть, уже по всьому Россеми розіслали звістку про те, що ці люди вкрай потрібні лордам Тазенди – і от вони приземляються на моїй фермі.

Він аж підстрибнув від нетерплячки.

– Виявимо до них належну гостинність, а потім вони самому губернатору замовлять за мене слівце, а там... чого на світі не буває?!

Його дружина раптом відчула мороз, що пощипував її крізь тонкий домотканий одяг. Вона поспішила до дверей, крикнувши через плече:

– У такому разі поквапся.

А Нарові вже мчав у тому напрямку, де приземлився корабель.

Ні холод цього світу, ні його порожні та похмурі простори не турбували генерала Гена Прітчера. Втім, як і злиденні околиці, чи спітнілий від завзяття селянин.

Корабель, залишений у космосі, за звичайних обставин міг дати собі раду, але все ж таки він особисто почувався не надто впевнено. Звичайно ж, відповідав за цей крок Ченніс. Прітчер подивився на

молодого чоловіка і зауважив, як той весело підморгує у бік щілини в хутряній переділці, де на мить з'явилося зацікавлене жіноче обличчя.

Що ж, принаймні Ченніс поведився абсолютно невимушено. Цей факт Прітчер відзначив із якимось сарказмом. Усе поки що йшло не так, як спланував Ченніс. А тим часом браслети на їхніх зап'ястях залишалися єдиним засобом зв'язку з кораблем. Раптом господар широко всміхнувся, кілька разів схилив голову й улесливо сказав:

– Шляхетні лорди, я з превеликою радістю насмілюся вам сказати, що мій старший син – хороший, достойний хлопець, якому лише моя бідність не дає змоги здобути добру освіту – звістив мене, що незабаром прибудуть старійшини. Сподіваюся, що перебування тут було для вас приємним, як і мої скромні побутові умови, які можу собі дозволити – позаяк я бідний, хоч і працьовитий, чесний і скромний фермер, це вам тут будь-хто підтвердить.

– Старійшини? – невимушено поцікавився Ченніс. – Це головні люди у вашому регіоні?

– Так, шляхетні лорди, і всі вони чесні та гідні люди, бо все наше село знане на Россемі як справедливе і праведне місце – хоча життя тут важке, і врожаї на полях та здобич у лісах – мізерні. Можливо, ви, шляхетні лорди, скажете старійшинам про мою повагу до мандрівників і, може, станеться так, що вони виклопочуть для мене новий фургон, бо старий уже ледь повзає, а лише від нього залежить наш прожиток.

Він дивився на них із таким смиренням і напруженням, що Прітчер поблажливо кивнув, як і належало «шляхетним лордам», якими їх тут вважали.

– Повідомлення про вашу гостинність досягне вух старійшин.

Потім вони ненадовго залишилися наодинці, і Прітчер скористався цим моментом, щоб поговорити з Ченнісом, який вже явно почав куняти.

– Мені не дуже подобається ця ідея про зустріч зі старійшинами, – сказав він. – Ти маєш якісь думки щодо цього?

Ченніс начебто здивувався.

– Ні. Що саме тебе турбує?

– Мені здається, ми маємо тут важливіші справи, ніж привертати до себе увагу.

Ченніс квапливо заговорив тихим, монотонним голосом:

– Для того, щоб зробити наступні кроки, нам, можливо, необхідно буде привернути увагу. Ми не знайдемо потрібних людей, Прітчере, якщо будемо просто рухатися навпомацки. Люди, які керують за допомогою розумових трюків, необов'язково повинні мати офіційну владу. Ймовірніше за все, психологи Другої Фундації становлять украй незначну меншість у пропорції до всього населення – так само як у вашій Першій Фундації техніки та вчені. Звичайні жителі, ймовірно, такі ж, як і повсюди. Психологи ж можуть напрочуд добре таїтися, а владні люди при цьому щиро вважатимуть себе справжніми хазяями. Наше вирішення цієї проблеми можна знайти тут, на цьому замерзлому шматку планети.

– Я нічого не розумію.

– Ну послухай, це ж доволі очевидно. Тазенда, мабуть, є величезним світом – із мільйонами чи сотнями мільйонів населення. Як ми зможемо ідентифікувати серед них психологів і повідомити Мулові, що дійсно знайшли Другу Фундацію? Але тут, у цьому крихітному селянському світі, на залежній планеті, всі тазендійські правителі, як сказав наш господар, зосереджені у своєму головному селі Джентрі. Їх там може бути лише кілька сотень, Прітчере, і серед них мусить бути хоч один або й навіть кілька людей із Другої Фундації. Зрештою, ми потрапимо туди, але давай спочатку побачимося зі старійшинами – це логічний крок на нашому шляху.

Вони трохи відсунулися один від одного, коли до кімнати знову влетів їхній чорнобородий і чомусь дуже схвилюваний господар.

– Шляхетні лорди, старійшини вже йдуть. Я ще раз дуже прошу вас закинути про мене слівце... – Він зігнувся майже вдвоє у приступі улесливості.

– Ми неодмінно згадаємо про вас, – сказав Ченніс. – Це ваші старійшини?

Це, очевидно, були вони. Їх було троє.

Один підійшов і, вклонившись із гідністю та повагою, сказав:

– Для нас це честь. Транспорт уже чекає, шановне панство, і ми будемо раді поспілкуватися з вами у нашій залі засідань.

Третя інтерлюдія

Перший Спікер задумливо дивився на нічне небо. Перисті хмари мчали у світлі зірок. Космос мав відверто ворожий вигляд. Він і сам

собою був холодним і страшним, а тепер десь у ньому ще й ховалася ця дивна істота, Мул, і від цього небо видавалося ще темнішим і лиховіснішим.

Зустріч закінчилася. Вона тривала недовго. Були певні сумніви та питання, пов'язані зі складністю математичного доведення можливості впливу на розумового мутанта із неврівноваженою психікою. Потрібно було врахувати всі можливі варіанти. Чи правильно вони діють? Десь у цьому районі космосу – не так уже й далеко за галактичними масштабами – був Мул. Що він запланував?

Упоратися з його людьми було доволі просто. Вони зреагували – і реагують – згідно з планом. А як щодо самого Мула?

4. Двоє чоловіків і старійшини

Старійшини цього району Россема не зовсім виправдали їхні очікування. Вони не були звичайною екстраполяцією селянства – старші, авторитетніші, менш доброзичливі.

Анітрохи.

Те почуття власної гідності, зауважене під час першої зустрічі, проявлялося дедалі глибше, аж доки не стало їхньою визначальною рисою.

Вони сиділи за овальним столом, ніби група видатних і поважних мислителів. Більшість із них уже проминули вік свого фізичного розквіту, хоча навіть бороди у тих кількох, котрі їх мали, були акуратними і доглянутими. І все ж серед старійшин вистачало і людей, молодших за сорок, тож очевидно, що слово «старійшини» було радше титулом, що засвідчував повагу, а не вказівкою на вік.

Двоє гостей із зовнішнього космосу сиділи за столом на почесному місці і в урочистій тиші, що супроводжувала доволі невибагливу їжу – радше церемоніальну, ніж поживну – та призвичаювалися до нової обстановки, що контрастувала з попередньою.

Після закінчення трапези і двох шанобливих зауважень (занадто коротких, щоб їх можна було назвати промовами), зроблених, очевидно, найшанованішими старійшинами, збори набули неформального характеру.

Здавалося, гідність, продемонстрована під час прийому чужоземців, нарешті поступилася місцем люб'язній сільській цікавості та доброзичливості.

Усі з'юрмилися навколо двох чужинців, і на тих ринула ціла злива запитань.

Їх розпитували, чи важко керувати космічним кораблем, скільки людей потрібно для цієї роботи, чи можна виготовити кращі двигуни для їхніх наземних автомобілів; чи правда, що в інших світах рідше падає сніг – кажуть, у Тазенді так і є; скільки народу живе у їхньому світі і чи він такий же великий, як і Тазенда, чи далеко він розташований; із чого зітканий їхній одяг і чому він має металевий блиск; чому вони не носять хутро; чи голяться щодня, що за камінь на персні Прітчера – перелік розтягувався до безкінечності.

Питання майже завжди адресувалися Прітчеру – так ніби вони, сприйнявши його за старшого, автоматично наділили більшим авторитетом. Прітчер змушений був давати все розлогіші відповіді. Здавалося, ніби його оточив дитячий натовп. Їхні питання були сповнені цілковитого й щирого подиву. Їхньому прагненню дізнатися про все просто неможливо було опиратися чи відмовити.

Прітчер пояснив, що космічними кораблями неважко керувати, а команди бувають різними, залежно від розміру корабля – від однієї до багатьох осіб, що він не знає устрою двигунів їхніх автомобілів, але, без сумніву, їх можна покращити, що клімат у різних світах різноманітний майже до безкінечності, що у його світі живуть багато сотень мільйонів жителів, але світ цей набагато менший і мізерніший за велику імперію Тазенда, що їхній одяг зітканий із силіконового пластику, у якому металевий блиск створений за рахунок правильної зорієнтованості поверхневих молекул, що цей одяг може штучно обігріватися, тож ніяке хутро непотрібне, що вони голяться щодня, а камінь на його персні називається аметистом. Питання лунали одне за одним. Він відчув, як ці наївні провінціали мимоволі розтоплюють його серце.

І щоразу, коли він відповідав, поміж старійшинами починалося жваве обговорення – здається, вони ділилися враженнями від почутого. Зрозуміти про що вони розмовляють було майже неможливо, оскільки вони переходили на власну акцентовану версію універсальної галактичної мови, що за час перебування в ізоляції від потоків живої мови архаїзувалася.

Можна сказати, що їхні короткі коментарі були на межі розуміння, але сама суть від сторонніх вислизала.

Нарешті Ченніс не витримав і перервав:

– Шановне панство, ви мали би трохи відповісти і на наші питання, оскільки ми тут чужі і нам було би дуже цікаво дізнатися про все, що пов'язано з Тазендою.

І тут запанувала тиша, і кожен із досі балакучих старійшин замовк. Їхні руки, якими вони так швидко й витончено жестикулювали під час розмови, надаючи своєму мовленню більшої експресії та різноманітніших відтінків, раптом мляво опустилися на коліна. Вони крадькома поглядали один на одного, явно бажаючи, щоб за них говорив хтось інший.

Прітчер швидко втрутився у розмову:

– Мій супутник питає про це з доброзичливою метою, через ту славу Тазенди, якою повниться Галактика, і ми, звичайно, повідомимо губернаторові про вірність та любов старійшин Россема.

Ніхто не зітхнув із полегшенням, але їхні обличчя посвітлішали. Один зі старійшин погладив бороду великим та вказівним пальцями, випрямляючи її невеликий завиток, і заявив:

– Ми вірні слуги володарів Тазенди.

Роздратування Прітчера прямолінійним питанням Ченніса вщухло. Принаймні, він пересвідчився, що вік, наближення якого він відчував останнім часом, не позбавив його здатності загладжувати грубі помилки інших.

Він продовжив:

– У нашій далекій частині Всесвіту ми мало знаємо про історію володарів Тазенди. Зважимося припустити, що вони милостиво правили тут упродовж тривалого часу.

Відповідав той самий старійшина, який говорив раніше. Всі інші якось природно і непомітно поступилися йому цим правом. Він сказав:

– Уже навіть дід найстаршого з-поміж нас не згадає тих часів, коли володарів тут не було.

– Це були мирні часи?

– Це були мирні часи! – Він завагався. – Губернатор сильний і могутній володар, який не вагаючись, покарав би зрадників. Ніхто з нас, звичайно, до зрадників не належить.

– Гадаю, у минулому він покарав тих, хто на це заслуговував. Знову вагання.

– Тут ніхто не був зрадником – ні наші батьки, ні батьки наших батьків. Але в інших світах були такі люди, і вони знайшли свою смерть дуже швидко. Недобре думати про це, бо ми скромні люди, бідні фермери, і не цікавимося політичними справами.

У його голосі, як і в очах інших, явно відчувався страх. Прітчер спокійно сказав:

– Чи не могли б ви нам повідомити, як ми можемо потрапити на прийом до вашого губернатора?

Це прохання спричинило несподіване сум'яття.

Після тривалої мовчанки старійшина сказав:

– А хіба ви не знаєте? Губернатор буде тут завтра. Він чекав на вас. Для нас це велика честь. Ми... ми щиро сподіваємося, що ви скажете йому схвальні слова про нашу відданість.

Усмішка на обличчі Прітчера трохи сіпнулася.

– Чекав на нас?

Старійшина здивовано глянув то на одного, то на іншого.

– Ну... ось уже тиждень, як ми на вас чекаємо.

Їхні кімнати були, без сумніву, найрозкішнішими в цьому світі. Прітчер поселився в гіршій. Ченніс не проявив нічого, крім байдужості до зовнішніх чинників.

Між ними з'явилася якась напруга – але вже іншої природи, ніж раніше. Прітчер відчував, що настав час виносити якусь ухвалу, але все ж таки ще на щось вичікував. Перша зустріч із губернатором могла збільшити ставки до небезпечних розмірів і водночас допомогти виграти цю авантюру з багатократною перевагою. Дивлячись на Ченніса, він відчув хвилю гніву: у молодика поміж бровами пролягла невеличка складка, причому він із якоюсь дразливою нерішучістю закопилів нижню губу. Генерал ненавидів безглузде лицедійство і прагнув покласти цьому край.

Він сказав:

– Схоже, на нас уже чекали.

– Так, – просто відповів Ченніс.

– І це все? Ти більше нічого не хочеш додати? Ми прилетіли сюди і виявили, що губернатор уже чекає на нас. Цілком імовірно, що ми дізнаємося від губернатора, що і на самій Тазенді нас теж чекають. І тоді який сенс в усій нашій місії?

Ченніс підняв голову і, не приховуючи втоми у своєму голосі, промовив:

– Очікувати – це одне, а знати, хто ми і для чого прийшли, зовсім інше.

– Ти сподіваєшся приховати це від людей із Другої Фундації?

– Можливо. Чому б і ні? Ти готовий мені допомогти? Припустімо, наш корабель виявили в космосі. Що незвичного в тому, що якась держава утримує прикордонні спостережні пости? Навіть якби ми були звичайними чужинцями, то все одно зацікавили б їх.

– Настільки зацікавили, що сам губернатор їде до нас, а не навпаки?

Ченніс знизав плечима.

– Розберемося з цією проблемою пізніше. Давай спочатку глянемо, що це за губернатор.

Прітчер мляво вишкірився. Ситуація ставала абсурдною. Ченніс продовжив з якимось фальшивим захопленням:

– Принаймні, ми знаємо одне. Тазенда є Другою Фундацією, бо інакше мільйони зібраних нами дрібних доказів помилкові. Чим інакше можна пояснити той явний страх, в якому тримає цих тубільців Тазенда? Я не бачу жодних ознак політичного панування. Вочевидь, їхні групи старійшин збираються довільно і без жодних перешкод. Оподаткування, про яке вони кажуть, видається мені помірним і не надто ефективним. Тубільці багато розводяться про бідність, але мають вигляд здорових і ситих. Їхні будинки незграбні, а поселення примітивні, але очевидно, що вони цілком відповідають своєму призначенню.

Справді, цей світ мене захоплює. Я ніколи не бачив похмурішого краю, але переконаний, що населення жодним чином не страждає і що в їхньому простому житті їм якось вдається підтримувати добре збалансований рівень щастя, якого бракує у складних популяціях розвиненіших центрів.

– То ти, виходить, шанувальник селянських чеснот?

– Хай боронять мене зірки! – Ченніса, здається, розвеселила ця ідея. – Я просто звертаю увагу на важливість усього цього. Вочевидь, Тазенда є ефективним адміністратором – і ця ефективність дуже відрізняється від ефективності старої Імперії, чи Першої Фундації, чи навіть нашого Союзу. Вони всі механічно перенесли всю владу на своїх підданців за рахунок нематеріальних цінностей. Тазенда приносить щастя, що не залежить від достатку. Хіба ти не бачиш, що все їхнє правління зорієнтоване інакше? Воно не фізичне, а психологічне.

– Справді? – Прітчер дозволив собі іронію. – А як щодо страху, з яким ці старійшини говорили про покарання зрадників цими добросердими психологами-адміністраторами? Як це відповідає твоїй тезі?

– А хіба вони були об'єктами покарання? Вони кажуть лише про покарання інших. Так ніби знання про покарання настільки добре імплантоване у їхню свідомість, що у застосуванні самого покарання нема потреби. Відповідні ментальні установки так уміщені в їхні мізки, що я впевнений: на планеті немає жодного тазендійського солдата. Хіба ти сам усього цього не розумієш?

– Можливо, зрозумію, – сказав Прітчер, – коли побачу губернатора. До речі, а якщо *нашими* мізками теж управляють?

Ченніс відповів із жорстоким презирством:

– Ти вже *мав би* до цього звикнути.

Прітчер помітно зблід і з зусиллям відвернувся від нього. Того дня вони більше не розмовляли.

Була вже тиха, безвітряна й холодна ніч, коли Прітчер, прислухавшись до сну свого напарника, тихо налаштував свій наручний передавач на ультрахвильовий діапазон, що був недоступний для пристрою Ченніса і, безшумно торкнувшись його нігтем, установив зв'язок із кораблем.

Відповідь надійшла у вигляді маленьких вібрацій, що ледь перевищували поріг сприйняття.

Прітчер двічі запитав:

– Ви ще не зв'язувалися? Йому двічі відповіли:

– Ні. Ми завжди чекаємо.

Він устав із ліжка. У кімнаті було холодно, і чоловік загорнувся у хутряну ковдру, всівся у крісло і задивився на скупчення зірок, настільки різних за своєю яскравістю та розташуванням навіть в одноманітному тумані галактичної лінзи, що панувала у нічному небі його рідної Периферії.

Десь там, поміж зірками, була відповідь на ті складні питання, що переповнювали його, і Прітчер відчув тугу за цією відповіддю, що прийде і покладе цьому край.

На якусь мить він знову замислився, чи мав рацію Мул, стверджуючи, що навернення позбавило його твердої впевненості в собі. А може, це просто вік і непевність цих останніх років?

Йому було вже байдуже. Він втомився.

Губернатор Россема приїхав без особливої помпезності. Його єдиним супутником був чоловік у формі, який сидів за кермом першого автомобіля.

Сам автомобіль мав пишний дизайн, але Прітчерові він здався малопродуктивним. Автомобіль незграбно розвертався; і не один раз зупинявся – можливо, через занадто швидке перемикання передач. Із його конструкції відразу можна було зрозуміти, що він працював на хімічному, а не на ядерному паливі.

Тазендійський губернатор м'яко ступив на тонкий шар снігу і пройшов уперед між старійшинами, які вишикувалися у два ряди. Він швидко увійшов усередину, не дивлячись на них. Старійшини рушили назирці.

Двоє чоловіків із Союзу Мула спостерігали за всім цим крізь вікна кімнат. Він – губернатор – був кремезним, доволі міцним, приземкуватим і невиразним.

Але що з того?

Прітчер вилаяв себе за втрату самовладання, проте на його обличчі, звичайно, зберігався крижаний спокій. Він не відчував жодного приниження перед Ченнісом, але добре тямив, що кров'яний тиск у нього підвищився, а в горлі пересохло.

Цей страх був неприродним. Він не належав до того типу тупих, позбавлених уяви людей без нервів, які були занадто бідні на розум, щоб чогось боятися – але природний страх він міг би пояснити і проігнорувати.

Однак зараз усе було інакше. Це був інший страх.

Він швидко глянув на Ченніса. Молодик ліниво дивився на свої нігті і спокійно зачищав якусь дрібну нерівність.

Щось усередині Прітчера викликало сильне обурення. І чому це Ченніс не боїться психічного навернення?

Прітчер подумки опанував себе і спробував пригадати. Яким він був до того, як Мул навернув його з колись непохитного демократа? Пригадувалося важко.

Він не міг повернутися думками у ці часи. Не міг розірвати міцні узи, що емоційно єднали його з Мулом. Він пам'ятав, що колись намагався вбити його, але не міг згадати, які емоції охоплювали його тоді. Це міг бути механізм самозахисту, створений його власним розумом, але від самої лише інтуїтивної згадки про ці можливі емоції –

не усвідомлення деталей, а тільки досягнення загального напрямку – він відчував, як його починає нудити.

А якщо губернатор маніпулює його свідомістю?

А якщо непомітні ментальні щупальці вихованця Другої Фундації пролізли крізь емоційні тріщини у його гримі, розсунули їх і знову з'єднали...

Він уперше нічого не відчув. Ні болю, ні потрясіння – ні навіть відчуття розриву. Він завжди любив Мула. Якщо і був колись час, задовго до того – задовго до цих п'яти коротких років, – коли він вважав, що не любив його, ненавидів його, – то це була жахлива ілюзія. І сама згадка про цю ілюзію змусила його знікати.

Але він не відчув жодного болю.

Чи повториться це на зустрічі з губернатором? Чи зіллється все, що було раніше – уся його служба Мулові, усі його життєві устої, – із цим каламутним сном з іншого життя, що міститься в слові «демократія»? Мул – це теж сон, і лише для Тазенди його вірність... Він різко відвернувся.

Його знову знудило.

А потім він почув у вусі голос Ченніса:

– Гадаю, це він, генерале.

Прітчкер знову повернувся. Один зі старійшин мовчки відчинив двері і став на порозі з виглядом, сповненим гідності та спокійної поваги.

Він сказав:

– Його світлість губернатор Россема від імені володарів Тазенди з радістю дарує свій дозвіл на аудієнцію і пропонує вам з'явитися перед ним.

– Звичайно. – Ченніс рвучко підтягнув ремінь і поправив на голові россемітський капюшон.

Прітчкер зціпив зуби. Починався *справжній* ризик.

Губернатор Россема не справив особливого враження своїм зовнішнім виглядом. Він був із непокритою головою, і ріденьке світло-коричнєве волосся, що вже почало сивіти, додавало йому м'якості. Його кощаві надбрівні дуги похмуро нависали над очима, і ті, оточені мереживом тонких зморшок, здавалися проникливими. Його нещодавно поголене підборіддя було маленьким та м'яким, через що

будь-який псевдовчений-фізіогноміст назвав би власника такого підборіддя «м'якотілим».

Прітчкер уникав очей і спостерігав за підборіддям. Він не знав, чи це дасть якийсь результат – якщо взагалі щось може дати результат.

Голос губернатора був пронизливим і байдужим:

– Ласкаво просимо до Тазенди. Мир вам! Ви вже поїли?

Четверта інтерлюдія

Два Спікери проходили повз, і один зупинив іншого.

– Я маю звістку від Першого Спікера.

В очах іншого замерехтіло передчуття чогось недоброго.

– Точка перетину?

– Так! Можливо, ми доживемо, щоб побачити світанок!

5. Один чоловік і Мул

Ніщо в діях Ченніса не вказувало на те, що він усвідомив непомітну зміну у своєму ставленні до Прітчера та в їхніх стосунках. Він відкинувся на спинку жорсткої дерев'яної лави, витягнувши перед собою ноги.

– Яке в тебе склалося враження про губернатора? Прітчкер знизав плечима.

– Ніякого. Як на мене, він точно не схожий на якогось психічного генія. Напрочуд жалюгідний екземпляр Другої Фундації, якщо припустити, що він до неї належить.

– Ну, я так не вважаю. Мені важко сказати, який тут можна зробити висновок. Припустімо, ти належиш до Другої Фундації, – Ченніс замислився, – що б ти зробив? Припустімо, ти розумієш, для чого ми тут. Як би ти впорався з нами?

– Здійснивши навершення, ясна річ.

– Як Мул? – Ченніс різко підняв голову. – А чи зрозуміли б ми це, якби вони нас *навернули*? Цікаво... А якщо вони звичайні психологи, але дуже розумні.

– У такому разі я дуже швидко нас знищив би.

– І наш корабель? Ні. – Ченніс похитав указівним пальцем. – Прітчере, старий, ми ж бо блефуємо. Як і вони. Це може бути лише блеф. Навіть якщо вони добре володіють емоційним контролем, ми з тобою – тільки фасад. Вони повинні боротися з Мулом і тому мають бути з нами настільки ж обережні, як і ми з ними. Гадаю, вони знають, хто ми такі.

Прітчкер холодно поглянув на нього.

– І що ти збираєшся робити?

– Чекати, – відрізав він. – Нехай вони прийдуть до нас. Вони занепокоєні, можливо, через корабель, але, мабуть, більше через Мула. Вони спробували блеф із губернатором. Це не спрацювало. Ми залишилися незворушними. Тепер наступний, кого вони до нас підішлють, буде представник Другої Фундації, і він запропонує нам якусь угоду.

– А далі?

– А далі ми укладемо цю угоду.

– Сумніваюся.

– Бо ти вважаєш, що це буде подвійна гра стосовно Мула? Не буде.

– Ні, Мул у змозі впоратися з будь-якою подвійною грою, що б ти не вигадав. Але я все одно не згоден.

– Бо не віриш, що ми зможемо вести подвійну гру з Другою Фундацією?

– Мабуть, ні. Але й це не причина.

Ченніс позирнув на предмет у руці напарника і похмуро сказав:

– Хочеш сказати, що причина в цьому.

Прітччер погойдав бластером.

– Ти маєш рацію. Тебе заарештовано.

– За що?

– За зраду Першого Громадянина Союзу. У Ченніса зааніміли губи.

– Що відбувається?

– Зрада! Як я вже сказав. А з мого боку – усунення проблеми.

– Ти маєш якісь докази? Якісь факти, припущення, фантазії? Ти з глузду з'їхав?

– Ні. А ти? Думаєш, Мул просто так відправляє шмаркачів із безглуздими й необачними місіями? Мені вже тоді це здалося дивним. Але я згаяв час, бо сумнівався. Чому він відправив тебе? Бо ти постійно скалишся і вдягаєшся у модні ганчірки? Чи тому, що тобі двадцять вісім?

– Мабуть, тому, що мені можна довіряти. Чи логічні причини тебе не цікавлять?

– А, можливо, тому, що тобі не можна довіряти. Що, як виявляється, цілком логічно.

– Ми що тут змагаємось у парадоксах? Чи це якась словесна гра – хто скаже найменше, використавши найбільше слів?

Бластер наблизився, а разом із ним і Прітччер. Він зупинився перед юнаком.

– Встати!

Ченніс неспішно підвівся, і м'язи його живота навіть не напружилися, коли дуло бластера вперлося в нього.

Прітччер сказав:

– Мул хотів знайти Другу Фундацію. Це не вдалося ні йому, ні мені, а оскільки цю таємницю не зміг розгадати жоден із нас, значить,

вона добре захована. Тому залишалася ще одна спірна можливість – знайти шукача, який заздалегідь знав, де схованка.

– І це я?

– Мабуть, так. Тоді я ще, звичайно, цього не розумів, але мій розум, хоч він і сповільнений, усе ще працює у правильному напрямку. Як легко ми знайшли «край зірок»! З якою дивовижною точністю ти визначив правильне спрямування лінзи серед нескінченної кількості варіантів! А зробивши це, ми знову ж таки вибираємо правильну точку для спостереження! Ти невиправний дурень! Невже ти настільки мене недооцінював, що навіть не замислився над тим, чи проковтну я таку комбінацію неможливих випадковостей?

– Хочеш сказати, що мені надто щастило?

– Аж занадто, ніж годилося б будь-якому вірнопідданому.

– Може, це тому, що в тебе занадто куці уявлення про везіння?

Прітччер знову тицьнув у нього бластером, хоча на його обличчі, що опинилося навпроти Ченніса, лише холодний блиск очей видавав дедалі більший гнів.

– Це тому, що тебе найняла Друга Фундація.

– Найняла? – В голосі Ченніса прозвучало безмежне презирство. – Доведи.

– Або ти перебуваєш під психічним впливом.

– Без відома Мула? Це смішно.

– *Із відома* Мула. Саме так, мій юний телепню. *Із відома* Мула. Чи гадаєш, що тобі дали би просто так погратися з кораблем? Ти привів нас до Другої Фундації, як і планувалося.

– Я намагаюся знайти хоч якесь раціональне зерно у цих безкінечних словах. Можна тебе спитати: чому я мав усе це робити? Якби я був зрадником, то навіщо мені вести вас до Другої Фундації? Чому б мені просто не погасати Галактикою, весело стрибаючи туди-сюди, і знайти не більше, ніж знайшов ти під час усіх своїх експедицій?

– Заради корабля. Цілком очевидно, що жителям Другої Фундації потрібна для самооборони ядерна зброя.

– Вигадай щось розумніше. Один корабель нічим їм не допоможе, і якщо вони вважають, що завдяки йому вивчать усю ядерну фізику і наступного року збудують атомні електростанції, це воістину неуявні простаки. Такі ж простаки, як і ти.

– У тебе буде можливість пояснити це Мулові.

– Ми повертаємося на Калган?

– Навпаки. Ми залишимося тут. А Мул приєднається до нас приблизно через п'ятнадцять хвилин. Ти думаєш, він не стежив за нами, мій спритний, кмітливий і самозакоханий бовдуре? Ти добре нам підіграв. Можливо, ти не привів би до нас наших жертв, але точно зробив би нас жертвами.

– Можна мені присісти, – сказав Ченніс, – і пояснити все у графічних малюнках? Будь ласка.

– Ти будеш стояти!

– Що ж, я можу сказати це і стоячи. Ти гадаєш, що Мул стежив за нами за допомогою гіперреле на лінії зв'язку?

Здавалося, бластер хитнувся. Ченніс не був певен, що це дійсно так. Він сказав:

– Щось у тебе не дуже здивований вигляд. Але я не марнуватиму час, гадаючи, прикидаєшся ти чи ні. Так, я знав про це. А тепер, показавши тобі, що я знав те, чого, на твою думку, не мав би знати, я розповім тобі те, чого ти не знаєш – я в цьому впевнений.

– Що ти все ходиш околяса, Ченнісе?! Я гадав, що ти винахідливіший.

– Винахідливість тут ні до чого. Звичайно ж, існували зрадники або ворожі агенти, якщо тобі більше подобається цей термін. Але Мул довідався про це у доволі дивний спосіб. Розумієш, схоже, дехто з його навернених людей зазнав втручання.

Цього разу бластер дійсно хитнувся. Це було очевидно.

– Я підкреслюю це, Прітчере. Ось чому йому був потрібен я. Я не був наверненим. Хіба він не підкреслював, що йому потрібен не навернений? Він казав тобі про справжню причину чи ні?

– Спробуй щось інше, Ченнісе. Якби я був проти Мула, я би це знав. – Швидко і непомітно щось промайнуло у мозку Прітчера. Це те саме відчуття. Те саме. Звичайно, цей чоловік бреше.

– Ти хочеш сказати, що відчуваєш відданість Мулові. Відданість ніхто не підробить. Мул сказав, що це можна було би занадто легко виявити. Але як ти почувався? Мляво? Ти почувався нормально з самого початку подорожі? Чи може, іноді ти почувався дивно, так ніби ти – не зовсім ти? Що ти зараз намагаєшся зробити – пробити в мені дірку, не натискаючи на спусковий гачок?

Прітччер відвів свій бластер на півдвойма.

– Що ти хочеш усім цим сказати?

– Я кажу, що тебе змінили. Тебе обробили. Ти не бачив, як Мул установив це гіперреле. Ти нікого не бачив за цим заняттям. Думаю, ти просто знайшов його там, утім, як і я, і подумав, що це Мул установив його туди, і відтоді вважав, що він стежить за нами. Звичайно ж, передавач, що ти його носиш на зап'ясті, може зв'язуватися з кораблем на частоті, що не доступна для мене. Гадаєш, я цього не знав? – Тепер він говорив швидко і роздратовано. Його вдавана байдужість розчинилась у люті. – Але зараз до нас звідти летить не Мул. Не Мул.

– А хто ж тоді, якщо не він?

– Ну, а сам ти як гадаєш? Я знайшов це гіперреле того ж дня, коли ми вилетіли. Але я не припускаю, що це був Мул. У нього не було жодних підстав для обману. Хіба ти не розумієш абсурдність цієї ситуації? Якби я був зрадником і він про це дізнався, то навернув би мене так само легко, як і тебе, і витяг би з моїх мізків таємницю місцезнаходження Другої Фундації, не відсилаючи мене через пів-Галактики. Хіба можна приховати від Мула якусь таємницю? А якби я цього не знав, то не міг би його привести. Тож відправляти мене в будь-якому разі не мало сенсу.

Зрозуміло, що гіперреле мав покласти туди агент Другої Фундації. Це той, хто зараз летить до нас. І хіба ти дав би себе обдурити, якби твій дорогоцінний розум не зазнав втручання? Що в тебе в голові, якщо ти уявляєш собі таку неймовірну дурницю і вважаєш її мудрістю? Я привіз корабель для Другої Фундації? І що б вони з ним робили?

Це ти їм потрібен, Прітччере. Ти знаєш про Союз більше, ніж будь-хто, крім Мула, і ти не становиш для них загрози, а от він становить. Ось чому вони вклали напрямок пошуку в мою свідомість. Звичайно ж, це було абсолютно неможливо – знайти Тазенду, навмання крутячи «Об'єктив». І я знав це. Але я знав і те, що Друга Фундація переслідує нас, і розумів, що вони це запланували. Чому б не пограти у їхню гру? Це була битва блефів. Їм потрібні були ми, а мені потрібне було їхнє місцезнаходження – і лише космос вирішить, хто кого переблефує.

Але поки ти цілитимешся в мене з бластера, програватимемо ми. І це, очевидно, не твоя ідея. Це вигадали вони. Віддай мені бластер, Прітччере. Я знаю, що тобі це здається неправильним, але це говорить

не твій розум, а Друга Фундація. Дай мені бластер, Прітчере, і ми разом зустрінемо те, що на нас насувається.

Прітчер перелякано дивився на нього, дедалі більше заплутуючись. Схоже на правду! Чи міг він настільки помилитися? Звідки в нього цей вічний сумнів у собі? Чому він не впевнений? Що змусило Ченніса говорити так правдоподібно?

Схоже на правду!

Або це його власний замучений розум бореться із вторгненням чужинця.

Невже він розділився на дві частини?

Наче крізь туман він дивився на Ченніса, а тоді простягнув руку – і раптом усвідомив, що збирається віддати йому бластер. І коли м'язи його руки вже почали скорочуватися, щоби зробити це, позаду нього повільно відчинилися двері – і він озирнувся.

Можливо, в Галактиці і є люди, яких навіть у спокійній обстановці можна завиграшки сплутати з кимось іншим. Отже, можуть траплятися ситуації, коли сплутують навіть дуже несхожих між собою людей. Але Мул стоїть вище від будь-якої комбінації цих двох факторів.

Жодні душевні муки Прітчера не могли перешкодити тому психічному потоку холодної енергії, що раптом ринув на нього.

Мул просто фізично не міг керувати будь-якою ситуацією. Не керував він і цією.

Він являв собою доволі сміховинну постать, закутану у кілька шарів одягу, що хоч і робив його огряднішим, але все одно не дозволяв досягти нормальних розмірів. Його обличчя також було закутане, і гачкуватий ніс стирчав ще більше, ніж зазвичай, затуляючи все, що, почервонівши від холоду, визирало назовні. Більшої невідповідності з уявленнями про порятунок, мабуть, ніколи не існувало.

Він сказав:

– Сховай свій бластер, Прітчере.

Потім він повернувся до Ченніса, який лише знизав плечима і присів.

– Здається, тут доволі заплутаний і значною мірою емоційний конфлікт. Що це за якийсь інший, крім мене, хто стежить за вами?

Прітчер різко втрутився:

– А хіба гіперреле на кораблі розмістили за вашим наказом, сер?
Мул холодно глянув на нього.

– Звичайно. Хіба можливо, щоб до нього мала доступ ще якась організація в Галактиці, крім Союзу Світів?

– Він сказав...

– Він тут, генерале. Не потрібно непрямих цитат. Ви щось говорили, Ченнісе?

– Так. Але це, очевидно, була помилка, сер. Я вважав, що гіперреле встановив якийсь найманець Другої Фундації і що нас привели сюди для якоїсь їхньої мети, якій я готовий був протистояти. Відтак у мене склалося враження, що генерал так чи інак опинився в їхніх руках.

– Висновуючи з твоїх слів, ти змінив свою думку.

– Побоююся, що так. Інакше у дверях – не ви.

– Ну тоді давайте поміркуємо. – Мул зняв із себе верхній шар пухкого одягу з електричним обігрівом. – Не заперечуєте, якщо я теж присяду? Отже... ми тут у безпеці і ніхто нам не завадить неочікуваним візитом. Жоден житель цієї брили льоду не зважиться наблизитися до цього місця, запевняю вас, – і в його словах прозвучала похмура і щира впевненість у своїх силах.

Ченніс обурився.

– Для чого така таємничість? Може, було би краще, щоб нам подали чай і привели танцівниць?

– Не варто. То що у вас там була за теорія, юначе? Якийсь житель Другої Фундації відстежив вас за допомогою пристрою, що його маю тільки я – і, до речі, як ви його виявили?

– Найімовірніше, сер, враховуючи вже відомі факти, припустити, що певні знання були вкладені у мою свідомість...

– Цими самими жителями Другої Фундації?

– І ніким іншим, як я собі гадаю.

– У такому разі тобі не спало на думку, що якби цей житель Другої Фундації міг змусити, змінити або заманити тебе у Другу Фундацію з якоюсь своєю метою – а я припускаю, що ти не знав, що він скористався методами, які схожі на мої, хоча, зауваж, я можу імплантувати лише емоції, а не ідеї – отож тобі не спало на думку, що в такому разі йому не потрібно було встановлювати гіперреле?

І Ченніс, різко піднявши голову та зустрівшись поглядом із великими очима свого правителя, з переляку аж здригнувся. Прітчер

хмикнув і відразу ж розслабив плечі.

– Ні, – відповів Ченніс, – я про це не думав.

– Чи якщо вони були змушені стежити за вами, то вони не можуть керувати тобою, підштовхуючи тебе у потрібному напрямку, а не знаючи напрямку, у вас було би мало шансів знайти шлях сюди. Це також тобі на думку не спадало?

– Теж ні.

– Чому? Невже рівень твого інтелекту впав настільки низько?

– Відповісти на це я можу лише питанням, сер. Ви приєднуєтеся до генерала Прітчера, звинувачуючи мене у зраді?

– А ти маєш якісь аргументи на свій захист, якщо я тебе звинувачу?

– Лише той, що я переповів генералові. Якби я був зрадником і знав місцезонашування Другої Фундації, ви могли би повернути мене й отримати цю інформацію. Якщо ви вважали за необхідне простежити за мною, то я нічого не знав заздалегідь і не є зрадником. Отже, я відповідаю на ваш парадокс іншим парадоксом.

– І яким є твій висновок?

– Я не зрадник.

– Із цим я мушу погодитися, оскільки твій аргумент неспростовний.

– У такому разі чи можу я запитати: чому ви таємно стежили за нами?

– Тому що для всіх цих фактів існує третє пояснення. І ти, і Прітчер на свій лад пояснили деякі з них, але не всі. Я (якщо зможете приділити мені час) поясню все. Часу це займе небагато, тож навряд чи ви занудьгуєте. Сідайте, Прітчере, і віддайте мені свій бластер. Нам більше не загрожує напад. Ні зсередини, ні ззовні. Ні від когось із Другої Фундації. Завдяки вам, Ченнісе. Кімната освітлювалася звичайним розсімітським електричним дротом, що нагрівався під дією струму. Зі стелі звисала єдина лампочка, і в її тьмяному жовтому світлі кожен із трійці кидав власну тінь.

Мул сказав:

– Оскільки я відчував, що мені необхідно простежити за Ченнісом, то зрозуміло, що я щось хотів отримати. Через те, що він полетів на Другу Фундацію із приголомшливою швидкістю і прямою, ми можемо розумно припустити, що саме цього я й сподівався. Оскільки я не отримав цю інформацію безпосередньо від нього, мало існувати

щось, що перешкодило мені це зробити. Такі ось факти. Ченніс, звичайно, знає відповідь. І я теж. Ти розумієш, Прітчере?

– Ні, сер, – уперто відповів Прітчере.

– Тоді я поясню. Лише одна людина може одночасно знати місцезрештування Другої Фундації і завадити мені про це дізнатися. Ченнісе, я побоююся, що насправді ти не зрадник, а Другий Фундатор.

Ченніс поставив лікті на коліна і, нахилившись, роздратовано процідив крізь зуби:

– Ви маєте прямі докази? Дедуктивний метод уже двічі за сьогодні довів свою непридатність.

– Є і прямі докази, Ченнісе. Це було достатньо просто. Я розповів тобі, що хтось утручається у свідомість моїх людей. Цим зловмисником мав бути, очевидно, той, хто: а) не є наверненим; б) перебуває доволі близько до центру влади. Діапазон пошуків був великий, але не такий вже й безмежний. Ти був занадто успішним, Ченнісе. Ти надто подобався людям. Ти занадто добре з усіма ладнав. І я запитав себе...

А потім я викликав тебе, призначив керувати цією експедицією, і це тебе не зупинило. Я спостерігав за твоїми емоціями. Це не стривожило тебе. Ти тоді переграв, удаючи впевненого в собі. Жодна людина зі справжнім досвідом, отримавши таке завдання, не змогла би позбутися хоч якихось сумнівів. А твій розум їх позбувся – отже, ти або дурень, або під контролем. Це було легко перевірити. Я захопив твій розум у той момент, коли ти розслабився, і на мить наповнив його горем, а потім зупинив цей стан. Ти розсердився так по-справжньому, що я міг би заприсягтися: це була природна реакція, – але розсердився через те, що я зробив це першим. Бо коли я завдав тобі страждань, то перш ніж отямитися, твій розум почав опиратися – це була лише мить, одна крихітна мить. Але це було все, що мені потрібно було знати.

Ніхто не міг чинити мені опір – навіть одну крихітну мить – не маючи таких самих здібностей, як я.

У тихому голосі Ченніса почулася гіркота:

– Ну, і що тепер?

– А тепер ти загинеш – як вихованець Другої Фундації. Гадаю, ти сам розумієш, що це абсолютно необхідно.

На Ченніса знову дивилося дуло бластера. Цього разу дулом керував розум, не схожий на розум Прітчера, якого задовольняли

непродумані дії, а зрілий розум – не менш зрілий, ніж його, і цей розум здатний опиратися його силі.

А проміжок часу, відведений йому для корекції подій, був занадто малий.

Те, що відбулося потім, важко описати тому, хто має нормальний набір почуттів і не здатен до емоційного контролю.

По суті, Ченніс здійснив це у крихітний проміжок часу, що залишався до того моменту, як Мул натисне на спусковий гачок. Емоційний стан Мула у той момент виражав тверду і відточену рішучість, не затуманену жодними ваганнями. Якби Ченніс пізніше захотів вирахувати час, що минає від початку пострілу до ураження потоком дезінтегровальної енергії, він би зрозумів, що у нього в запасі лише одна п'ята секунди. Це заледве можна було назвати запасом.

За цей же незначний часовий проміжок Мул зрозумів, що емоційний потенціал мозку Ченніса раптово зріс, так наче і не було жодного впливу його власного розуму. Водночас на Мула несподіваним каскадом упав потік нечуваної ненависті, від якої кров захолола в жилах.

Саме цей новий емоційний елемент зірвав його палець зі спускового гачка. Ніщо більше не змогло би змусити його це зробити, і, зробивши це, він одразу ж зрозумів, що ситуація докорінно змінилася.

Це була німа сцена, що тривала набагато менше, ніж мала би, беручи до уваги її драматизм. Мул зняв палець зі спускового гачка бластера і пильно поглянув на Ченніса. Ченніс напружився, не сміючи навіть вдихнути. А Прітчер сидів у кріслі, б'ючись у конвульсіях; кожен його м'яз ледь не рвався від спазмів; кожне сухожилля корчилося, намагаючись рвонутися вперед; його обличчя нарешті втратило свою вишколену безсторонність, перетворившись на непізнавану посмертну маску, що дихала моторошною ненавистю; очі Прітчера пильно дивилися тільки на Мула.

Ченніс і Мул обмінялися між собою лише кількома словами – лише кількома словами і тим надзвичайно відкритим потоком емоційної свідомості, який лише і можна назвати справжнім способом взаємодії між такими, як вони. Але через наші обмежені здібності потрібно перекласти словами те, що відбувалося тоді і дещо пізніше.

Ченніс напружено сказав:

– Ви між двома вогнями, Перший Громадянин. Ви не можете контролювати два розуми одночасно – принаймні, не зараз, коли один із них – мій, відтак маєте вибір. Зараз Прітчер вільний від вашого впливу. Я зняв з нього кайдани. Тепер він той самий старий Прітчер; той, хто вже якось намагався вас убити; той, хто вважає вас ворогом усього вільного, справедливого та святого; ба більше, він розуміє, що всі ці п'ять років ви принижували його гідність, змушуючи вдаватися до гидотного підлабузництва. Зараз я стримую його, але якщо ви вб'єте мене, цей вплив зникне і він уб'є вас значно швидше, ніж ви встигнете поворушити своїм бластером чи навіть своїми мізками.

Мул розумів це дуже добре. І не рухався. Ченніс продовжував:

– Якщо ви розвернетесь, щоб повернути його під свій контроль і вбити, чи зробите щось інше, ви не встигнете розвернутися і зупинити мене.

Мул усе ще не рухався. Лише тихо зітхнув, усвідомивши сказане.

– Отже, – підсумував Ченніс, – кидайте бластер, і поговорімо, як рівня, і тоді ви зможете повернути собі Прітчера.

– Я припустився помилки, – нарешті сказав Мул. – Не треба було протистояти вам у присутності третьої особи. Це внесло одну змінну, яка перекреслила все. Що ж, за помилки потрібно розплачуватися.

Він недбало жбурнув бластер в інший кінець кімнати. Одночасно Прітчер занурився у глибокий сон.

– Коли він прокинеться, буде нормальним, – байдуже сказав Мул.

Із того моменту, як палець Мула почав натискати на спусковий гачок, і до того, як він кинув бластер, минуло трохи менше двох із половиною секунд.

Але краєчком свідомості, на крихітну, майже непомітну мить, Ченніс зауважив хвилиний сплеск емоцій у мізках Мула. Це все ще був безсумнівний тріумф.

6. Один чоловік, Мул і ще один

Двоє чоловіків явно розслабилися і поводитися абсолютно невимушено, будучи двома полюсами – і кожен їхній нерв тремтів від напруги, слугуючи емоційним детектором.

Уперше за довгі роки Мул не був цілком упевнений у собі. Ченніс знав це, і хоча він зараз міг себе захистити, потрібно було зробити якесь зусилля – а його супротивнику напасти на нього було неважко. Ченніс розумів, що не витримає випробування на витривалість.

Але навіть думати про це було смертельно небезпечно. Проявити перед Мулом слабкість означало дати йому зброю. Цей проблиск – схожий на усвідомлення перемоги – вже промайнув у мізках Мула.

Виграти час...

Чому зволікають інші? У чому джерело впевненості Мула? Що такого знає його противник, чого не знає він? Спостереження за розумом нічого йому не пояснило. Якби ж він умів читати думки! І все ж...

Ченніс різко припинив цей потік думок. Тільки одне – тільки виграти час...

Ченніс сказав:

– Оскільки все вже вирішено і після нашої маленької дуелі навколо Прітчера у вас не залишилося жодних сумнівів, що я з Другої Фундації, припускаю, ви запитаете, чому я прилетів на Тазенду.

– О ні, – зареготав Мул, відверто показуючи свою впевненість. – Я тобі не Прітчер. Я не збираюся нічого пояснювати. Ти вчинив так, як вважав за потрібне. І хай якими були твої спонуки, вони мене не цікавлять.

– І все ж у вашому уявленні про цю історію є певні прогалини. Чи є Тазенда саме тією Другою Фундацією, яку ви сподівалися знайти? Прітчер багато розповідав про вашу іншу спробу її відшукати, і про психолога, який був вашим знаряддям – Еблінга Міса. Він інколи дещо вибовкував завдяки моїй... невеличкій підтримці. Згадайте про Еблінга Міса, Перший Громадянин.

– Навіщо?

Яка впевненість!

Ченніс відчував, що ця впевненість із кожною миттю дедалі посилюється, а всі тривоги Мула швидко зникають.

Він продовжував говорити, з усіх сил притлумлюючи в собі відчай:

– Вам бракує допитливості, еге ж? Прітччер розповідав мені, що Міс чомусь дуже здивувався. В нього виникло неймовірно сильне бажання якнайшвидше попередити Другу Фундацію. Чому? Чому? Еблінг Міс загинув. Друга Фундація не отримала попередження. І все ж вона існує.

Мул посміхнувся з невдаваним задоволенням і водночас із такою жорстокістю, що Ченніс відчув її заздалегідь, і відразу ж відвів очі:

– Але, очевидно, що Другу Фундацію таки *попередили*. Інакше звідки би взявся такий собі Бейл Ченніс, котрий прилетів на Калган, щоб обкрутити круг пальця моїх людей і взяти на себе досить невдячну місію перехитрувати мене? Попередження надійшло занадто пізно, от і все.

– У такому разі, – Ченніс дав волю співчуттю, – ви навіть не розумієте, що таке Друга Фундація і не надто глибоко усвідомлюєте, що відбувається.

Виграти час!

Мул відчув його співчуття, і його очі відразу ж звузилися від ворожості. Він звично почухав ніс чотирма пальцями і відрізав:

– Ну що ж, розважайтеся... *Що там* із Другою Фундацією?

Ченніс говорив неквапливо – більше словесно, ніж емоційно й символічно. Він сказав:

– Із того, що я почув, Міса найбільше здивувала та таємничість, що оточувала Другу Фундацію. Гарі Селдон заснував два цілком різні осередки. Перша Фундація була окомилюванням, але попри це впродовж двох століть засліплювала половину Галактики. А Другу можна порівняти із темною прірвою.

Ви не зрозумієте, чому так сталося, доки ще раз не відчуєте інтелектуальну атмосферу Імперії часів занепаду. Це був час абсолютів, останніх великих узагальнень, принаймні в царині мислення. Звичайно, це були ознаки занепаду культури, і ці греблі зводилися, щоб перешкодити подальшому розвитку ідей. Саме повстання проти цих гребель зробило Селдона знаменитим. Це була остання іскра його енергійної творчості, що освітила захід сонця Першої і провістила схід сонця Другої Імперій.

– Дуже драматично. І що з того?

– Таким чином, Селдон створив свої Фундації згідно із законами психоісторії, але він, як ніхто інший, добре розумів, що навіть ці закони є відносними. Він ніколи не створював готовий продукт. Готові продукти – для декадентських умів. Його продукт був здатним до еволюціонування механізмом, і Друга Фундація стала інструментом цієї еволюції. *Ми* – хранителі плану Селдона, Перший Громадянин свого тимчасового Союзу Світів. Лише ми!

– Ти намагаєшся підбадьорити себе, – з презирством поцікавився Мул, – чи справити враження? Бо ні Друга Фундація, ні план Селдона, ні Друга Імперія анітрохи не вражають мене і не викликають у мене ні жалю, ні симпатії, ні відповідальності чи будь-якої іншої емоційної підтримки, яку ти намагаєшся в мене знайти. Та й у будь-якому разі, дурнику, про Другу Фундацію слід говорити у минулому часі, бо її вже зруйновано.

Коли Мул піднявся зі стільця і підійшов до нього, Ченніс відчув емоційну потугу, що тиснула на його розум із дедалі більшою інтенсивністю. Він шалено опирався, але щось невблаганно закрадалося всередину його мозку, трощачи та підпорядковуючи його розум.

Він відчув позаду себе стіну, і Мул зупинився перед ним, розставивши худі руки в боки; його губи під горбатим носом скривилися у жахливій посмішці.

Мул сказав:

– Твою гру завершено, Ченнісе. Гру всіх вас – усіх жителів того, що було Другою Фундацією! *Було!*

Навіщо ти сидів тут, чекаючи весь цей час, теревенячи з Прітчером, коли міг ударити його і забрати бластер без найменших зусиль? Ти чекав на мене, чи не так, щоб привітати у ситуації, що не викликала б забагато підозр.

Але, на превеликий жаль для тебе, мені і не були потрібні жодні підозри. Я знав тебе. Я добре тебе знав, Ченнісе, із Другої Фундації.

Але чого ж ти чекаєш зараз? Ти й досі відчайдушно кидаєшся словами, так ніби гадаєш, що сам звук твого голосу змусить мене завмерти на місці. А весь час, поки ти говориш, щось у твоїй свідомості чекає і чекає. Але ніхто не йде. Ніхто з тих, на кого ти чекаєш – ніхто з твоїх союзників. Ти тут самісінький, Ченнісе, і

залишишся сам. Знаєш, чому? А тому, що твоя Друга Фундація прорахувалася зі мною – до найменших дрібниць. Я рано зрозумів їхній план. Вони вважали, що я поїду за тобою і стану тут непоганим м'ясом для їхньої страви. Ти мав бути приманкою – приманкою для убогого, придуркуватого слабака-мутанта, який так швидко бігтиме по гарячих слідах Імперії, що не дивитиметься під ноги і впаде в яму. Але хіба я зараз їхній бранець?

Цікаво, невже їм не спадало на думку, що я навряд чи з'явлюся тут без свого флоту – і навіть проти однієї гармати будь-якого з моїх кораблів вони будуть абсолютно, аж до сліз безпорадними? Невже їм не спадало на думку, що я не робитиму паузи для обговорень і не чекатиму на розвиток подій?

Мої кораблі вилетіли до Тазенди дванадцять годин тому, і вони вже повністю... повністю завершили свою місію. Тазенда лежить у руїнах; її населені пункти знищені. Ніякого опору не було. Другої Фундації більше не існує, Ченнісе, а я, дивакуватий, потворний слабак, відтепер є правителем Галактики.

Ченніс зміг лише кволо похитати головою.

– Ні-ні...

– Так-так, – передражнив його Мул. – І тепер ти останній, хто залишився живим, але, мабуть, теж ненадовго.

А потім настала коротка, болісна пауза, і Ченніс майже завив від раптового болю, що, здавалося, шматував його мізки.

Мул відійшов і пробурмотів:

– Цього недостатньо. Ти все одно не пройшов випробування. Твій відчай удаваний. Твій страх не настільки приголомшливий, як мав би бути під час краху ідеалу. Це лише жалюгідний страх за власне життя.

Квола рука Мула схопила Ченніса за горлянку; ці лещата були слабкими, але Ченніс чомусь не міг їх позбутися.

– Ти моя гарантія, Ченнісе. Ти той, хто скеровуватиме мене й охоронятиме від недооцінювання – помилки, якої я міг би припуститися. – Очі Мула тиснули на нього. Наполегливо... Вимогливо...

– Я все правильно розрахував, Ченнісе? Я ж перехитрував ваших одновірців із Другої Фундації, чи не так? Тазенду зруйновано, Ченнісе; зруйновано вщент. То чого ж ти в такому разі вдаєш відчай? Де реальність? Мені потрібна реальність і правда! Говори, Ченнісе,

говори. Чи, може, я недостатньо глибоко проник? Небезпека ще існує? *Говори, Ченнісе. Що я зробив не так?*

Ченніс відчув, як слова мимоволі зриваються з його губ. Він опирався. Він зціпив зуби. Прикусив язика. Напружив кожен м'яз свого горла.

Але вони зірвалися – коли він почав задихатися – їх витягнули силоміць, шматуючи при цьому горло і язик, ламаючи зуби.

– Правда... – прохрипів він. – Правда...

– Так, правда. Що ще залишилося зробити?

– Селдон заснував Другу Фундацію тут. Тут, як я вже сказав. Я не збрехав. Прилетіли психологи і взяли під контроль місцеве населення.

– Населення Тазенди? – Мул глибоко занурився в його свідомість, відчуваючи емоційне піднесення, спричинене чужими стражданнями, і тим самим завдаючи йому важких мук. – Я зруйнував Тазенду. Ти знаєш, чого я хочу. Говори.

– Це *не* Тазенда. Я вже казав, що жителі Другої Фундації можуть не мати офіційної влади; Тазенда є підставною... – Слова майже неможливо було розібрати, оскільки вони проривалися, долаючи кожен атом його волі. – Россем... Россем... Россем і є *тим світом*...

Мул відпустив його, і Ченніс упав, корчачись від болю.

– І ти хотів мене обдурити? – тихо запитав Мул.

– Вас *уже* обдурили. – Це була остання крихта опору з боку Ченніса.

– Але тобі й твоїм побратимам уже недовго залишилося. Я на зв'язку зі своїм флотом. І після Тазенди дійде черга до Россема. Але спочатку...

Ченніс відчув, як його охоплює болісна темрява, і навіть автоматично піднявши руку до змучених очей, уже не міг її розігнати. Ця темрява душила його, і коли він відчув, як його розірваний та зраний розум, хитаючись, падає у вічну чорноту, перед ним промайнуло останнє зображення радісного Мула... якась подоба сірника, який регоче... довгий м'ясистий ніс, що тремтить від сміху...

Звуки зникли. Його ніжно огорнув морок.

Усе закінчилося якимось відчуттям зламу, схожим на рваний спалах блискавки, відтак Ченніс повільно сповз на землю, й одночасно до його заплаканих очей болісно повернувся зір.

Голова нестерпно боліла, і лише цей напад болю змусив його підняти до неї руку.

Здається, він живий. М'яко, наче підняті і підхоплені поривом вітру пір'їнки, його думки втишилися і вляглися у свідомості. Він відчував, як на нього звідкись зовні спадає відчуття комфорту. Повільно і болісно він нахилив шию і з полегшенням відчув гострий біль.

Двері були відчинені, тож Перший Спікер просто переступив через поріг. Ченніс намагався сказати, закричати, попередити, але його язик наче паралізувало, і він зрозумів, що це частина сили могутнього розуму Мула все ще тримає його, не даючи промовити жодного слова.

Ченніс ще раз повернув голову. Мул усе ще був у кімнаті. Він злився, його очі горіли. Він уже не сміявся, але його зуби оголилися у жорстокій посмішці.

Ченніс відчув, як у його свідомість тихо входить психічний вплив Першого Спікера, торкаючись її цілющим дотиком, а потім було приголомшливе відчуття затерпlosti, коли цей вплив наткнувся на оборону Мула і, вмить прорвавши її, відступив.

Мул роздратовано і з неприхованою люттю, що видавалася гротескною на фоні його хирлявого тіла, промовив:

– Тепер мене прийшов привітати ще один. – Його меткий розум простягнув свої щупальці за двері... і далі... далі...

– Ви один, – констатував він.

І Перший Спікер із мовчазною згодою перервав його:

– Так, абсолютно один. Я повинен був прийти один, бо саме я прорахувався щодо вашого майбутнього п'ять років тому. І якщо я виправлю цю помилку без сторонньої допомоги, то отримаю хоч якесь задоволення. На жаль, я не розрахував потужність вашого поля емоційного відштовхування, що оточувало це місце. Тому на те, щоб потрапити сюди, мені знадобилося багато часу. Я можу висловити своє захоплення тим, з якою майстерністю ви його встановили.

– Красно дякую, – вороже відізався Мул. – Не гайуйте час на компліменти. Ви прийшли сюди, щоб додати шматок свого мозку до он того тріснутого стовпа вашої величі?

Перший Спікер усміхнувся:

– Ну що ж, чоловік, якого ви називаєте Бейлом Ченнісом, добре виконав свою місію, тим більше, що він аж ніяк не був вам рівнею за психічними здібностями. Звичайно, я бачу, що ви погано повелися з

ним, але ми навіть у цьому випадку зможемо повністю відновити його сили. Він хоробрий чоловік, сер. Він зголосився на цю місію, хоча ми були спроможні математично передбачити величезну ймовірність пошкодження його розуму – а це значно страшніша альтернатива, ніж просте фізичне каліцтво.

Розум Ченніса марно вібрував, намагаючись висловити те, що хотів сказати і не міг; він хотів закричати, попередити Спікера... і не міг цього зробити. Він лише безнастанно посилав хвилі страху... страху...

Мул був спокійний.

– Ви, напевно, знаєте про знищення Тазенди?

– Так. Наступ вашого флоту був передбачений. Мул похмуро кинув:

– Так я й гадав. Але ж ви цьому не завадили, еге ж?

– Ні, не завадив. – Символіка емоцій Першого Спікера була для Мула простою. Вона фактично виражала тільки власний страх, цілковиту відразу до себе. – І в цьому значно більше моєї провини, ніж вашої. Хто міг уявити ваші істинні сили п'ять років тому? З самого початку – з того моменту, як ви захопили Калган – ми підозрювали, що ви володієте емоційним контролем. Можу вам сказати, Перший Громадянин, що в цьому нема нічого надто дивного.

Той емоційний контакт, яким володіємо ми з вами, це не таке вже й нове відкриття. Насправді, це прихована здатність людського мозку. Більшість людей можуть читати емоції на примітивному рівні, прагматично пов'язуючи їх із виразом обличчя, тоном голосу тощо. У багатьох тварин ця здатність розвинута сильніше – вони широко використовують нюх, відтак емоції, що задіяні у цьому процесі, значно складніші.

Насправді люди можуть набагато більше, але з розвитком мови мільйон років тому здатність до безпосереднього емоційного контакту поступово атрофувалася. І чи не головним досягненням нашої Другої Фундації стало те, що ми відновили цю забуту здатність – принаймні, деякі з її можливостей.

Але ми не можемо повноцінно користуватися цим даром від самого народження. Мільйон років розпаду – серйозна перешкода, і нам доводиться розвивати це почуття, тренувати його, подібно до того як тренують м'язи. І в цьому ваша головна відмінність. Ви народилися з цим даром.

Ми так багато змогли прорахувати. Ми навіть змогли прорахувати вплив такого почуття на людину у світі людей, які ним не володіють. Зрячий у царстві сліпців... Ми прорахували, наскільки може запанувати над вами манія величі, і вважали, що підготувалися. Але до двох чинників ми не були готові.

Перший – велика сила вашого почуття. Ми можемо викликати емоційний контакт тільки тоді, коли людина перебуває в нашому полі зору, і тому ми набагато безпорадніші перед фізичною зброєю, ніж ви могли би помислити. Зір відіграє величезну роль. Але з вами не так. Нам точно відомо, що ви можете тримати людей під контролем, і ще й більш од того, мати з ними близький емоційний контакт, коли вони перебувають за межами вашого зору та слуху. Але це було виявлено занадто пізно.

Другий – ваші фізичні вади, про які ми не знали. Особливо та, яка, схоже, була для вас настільки важливою, що через неї ви назвалися Мулом. Ми не передбачали, що ви не просто мутант, а стерильний мутант, і додаткове психічне спотворення, пов'язане з вашим комплексом неповноцінності, пройшло повз нашу увагу. Ми припускали лише манію величі, але аж ніяк не психопатичну параною.

Це я відповідаю за всі ці помилки, адже саме я був лідером Другої Фундації, коли ви захопили Калган. Коли ви зруйнували Першу Фундацію, ми все зрозуміли, але було вже занадто пізно – і через цю помилку загинули мільйони людей на Тазенді.

– І що, ви тепер усе виправите? – Тонкі губи Мула скривилися, його розум пульсував ненавистю. – Що ви зробите? Відгодуєте мене? Відновите мою чоловічу силу? Чи, може, заберете з мого минулого довге дитинство у ворожому середовищі? Вам шкода моїх страждань? Моїх нещасть? А я не шкодую про те, що зробив через необхідність. Нехай Галактика захищається, як може, бо вона і пальцем не поворухнула, щоб мене захистити, коли я цього потребував.

– Звичайно, ваші емоції, – сказав Перший Спікер, – були спричинені у першу чергу дитячими роками, і їх не варто засуджувати – їх варто лише змінити. Знищення Тазенди було неминучим. Альтернативою було би значно масштабніше руйнування всієї Галактики на багато століть. Ми зробили все, що могли, зважаючи на наші обмежені можливості. Ми вивезли якомога більше людей із Тазенди. Ми децентралізували решту світу. На жаль, всіх наших

заходів виявилось недостатньо. Багато мільйонів людей залишилося помирати – ви не шкодуєте про це?

– Анітрохи – не більше, ніж про сто тисяч на Россемі, котрі мають померти десь через шість годин.

– На Россемі? – швидко перепитав Перший Спікер.

Він повернувся до Ченніса, який силкувався хоч якось присісти і з останніх сил напружував свідомість. Ченніс відчував, як над ним відбувається запекла дуель двох розумів; потім йому вдалося розірвати невидимі кайдани, і він заговорив:

– Сер, я програв. Він витяг із мене правду за десять хвилин до вашого прибуття. Я не зміг устояти і не виправдовуюся перед вами. Він знає, що Тазенда не є Другою Фундацією. Він знає, що це – Россем.

І кайдани знову замкнулися. Перший Спікер насупився:

– Розумію. І що ви плануєте робити?

– Вам дійсно цікаво? Вам важко осягнути очевидне? Увесь той час, поки ви читали мені проповідь про природу емоційного контакту – увесь той час, поки ви кидали в мене такими словами, як «манія величі» та «параноя», я працював. Я зв'язався зі своїм флотом і віддав йому накази. Через шість годин, якщо я з якоїсь причини не скакую їх, вони мають бомбардувати весь Россем, за винятком цього самотнього селища та місцевості на сто квадратних миль навколо. Завершивши свою роботу, вони потім висадяться тут.

У вас є шість годин, а за ці шість годин ви не зможете ні придушити мій розум, ні врятувати всіх інших на Россемі.

Мул розвів руки і знову розреготався, в той час як Першому Спікерові, схоже, важко було осягнути цей новий стан речей.

Він сказав:

– Є якась альтернатива?

– А чому тут узагалі має бути якась альтернатива? Я впевнений, що жодна альтернатива мені вже нічого не дасть. Хіба я повинен турбуватися про життя цих людей на Россемі? Хоча... Загалом, якщо ви дозволите моїм кораблям приземлитися і дасте можливість установити над усіма – всіма людьми Другої Фундації – мій психічний контроль, то я можу скасувати свій наказ про бомбардування. Це було би незле – мати під своєю владою стільки людей із високим

інтелектом. Але, знову ж таки, це вимагатиме від мене значних зусиль, і, можливо, воно взагалі того не варте, тому я не дуже прагну, щоб ви на це погоджувалися. Що скажете, Другий Фундаторе? Яку зброю ви маєте проти мого розуму, який принаймні не слабший від вашого, і проти моїх кораблів, потужних настільки, що вам і не снилося?

– Що я маю? – повільно повторив Перший Спікер. – Що ж, нічого, за винятком маленького зернятка, такого маленького зернятка істини, яким ви поки що не володієте.

– Говоріть швидше, – засміявся Мул, – і зрозуміліше. Скільки б ви не викручувалися, але цього разу вам уже не викрутяться.

– Бідний мутанте, – сказав Перший Спікер, – мені нема з чого викручуватися. Спитайте себе, чому Бейла Ченніса відправили до вас як приманку – Бейла Ченніса, котрий хоч молодий і хоробрий, але поступається вашому психічному впливу, як і оцей ваш сплячий офіцер, Ген Прітчер. Чому не полетів я чи інший з наших лідерів, які могли би з вами позмагатися як рівня?

– Можливо, – пролунала самовпевнена відповідь, – ви були не настільки дурними, бо ніхто з вас не може зрівнятися зі мною.

– Справжня причина логічніша. Ви знали, що Ченніс – громадянин Другої Фундації. Йому бракувало здібностей, щоби приховати це від вас. Ви також визнали, що сильніші за нього, і тому не боялися грати за його правилами, і з цієї причини полетіли за ним, як він того і хотів, щоб перехитрувати його. Якби я полетів на Калган, ви вбили б мене, бо я становив справжню загрозу, а якби я уник смерті, приховавши від вас свою справжню особистість, то не зміг би заманити вас у космос. Заманити вас могло лише усвідомлення неповноцінності суперника. А якби ви залишилися на Калгані, то вся сила Другої Фундації не змогла би вам зашкодити, бо там вас оточували ваші люди, ваша військова техніка і ваша психічна сила.

– Моя психічна сила і зараз зі мною, крутію, – сказав Мул, – і люди з технікою теж не надто далеко.

– Ваша правда, але ви не на Калгані. Ви у королівстві Тазенда, що було логічно подане вам як Друга Фундація, дуже логічно подане. Його потрібно було подати саме таким, бо ви – мудра людина, Перший Громадянин, і керуєтеся лише логікою.

– Дійсно, і це була короткочасна перемога з вашого боку, але в мене ще досить часу, щоб витягти правду з вашої людини, Ченніса, і

достатньо мудрості, щоб розуміти, що така правда може існувати.

– Але у нас, мій недостатньо проникливий друже, вистачило розуміння, що ви можете зробити ще один крок, і до цього кроку ми підготували Бейла Ченніса.

– Найімовірніше, що це не так, бо я обскубав його свідомість, наче курку. Він тремтів переді мною, оголений і відкритий, і коли він сказав, що Россем – Друга Фундація, це було правдою, бо я проник настільки глибоко, що навіть крихітна брехня вже не змогла би сховатися у найменшій із-поміж його звивин.

– Це правда. І тим краще це підтверджує наші прогнози. Бо я вже сказав вам, що Бейл Ченніс був добровольцем. А знаєте, на що він погодився? Перш ніж залишити нашу Фундацію, щоб летіти на Калган, він погодився на дуже радикальну психічну операцію. Як ви вважаєте, цього вистачило, щоб вас обдурити? Ви гадаєте, що якби розум Бейла Ченніса залишився незайманим, він зміг би обдурити вас? Ні, Бейл Ченніс добровільно дозволив себе обдурити, з міркувань необхідності. Аж до найглибшого закутка свого розуму Бейл Ченніс щиро вважає, що Россем і є Другою Фундацією.

І ось уже три роки, як ми, Друга Фундація, створили тут подобу так званого королівства Тазенда, тому що чекали на вас. І нам це вдалося, чи не так? Ви проникли на Тазенду і, крім того, на Россем – але далі ви вже не змогли би пройти.

Мул схопився на ноги:

– То ви смієте стверджувати, що Россем теж не є Другою Фундацією?

Ченніс, який сидів на підлозі біля стіни, відчув, як не без допомоги Першого Спікера його кайдани розірвалися назавжди, і випростався. Із його уст вирвався довгий і недовірливий крик:

– То ви хочете сказати, що Россем не є Другою Фундацією?

Його життєві спогади, всі знання, яких він набув, – усе це закружляло в його голові шаленим вихором.

Перший Спікер усміхнувся.

– Бачите, Перший Громадянин, Ченніс так само засмучений, як і ви. Звичайно, Россем не є Другою Фундацією. Хіба ж ми настільки божевільні, щоб привести вас, нашого найбільшого, наймогутнішого і найнебезпечнішого ворога до свого власного світу? О, ні!

Дозвольте вашому флоту бомбардувати Россем, якщо вам так хочеться, Перший Громадянин. Нехай нищать усе, що можуть. Бо в кращому разі вони зможуть убити лише Ченніса і мене, а це аж ніяк не поліпшить ваше становище.

Експедиція Другої Фундації на Россемі, що функціонувала тут тимчасово в образі старійшин цього селища, вчора сіла на кораблі і повертається на Калган. Звичайно, вони ухиятимуться від вашого флоту і прибудуть щонайменше за день до вашого прибуття – тому я, власне, вам усе це й розповідаю. Якщо я не скасую своїх наказів, то коли ви повернетесь, побачите повсталу Імперію, розвалену державу, а відданість вам збережуть лише люди з вашого флоту. Але їх буде безнадійно мало. Ба більше, люди з Другої Фундації вже будуть на вашому головному флоті і простежать, щоб ви більше не змогли нікого повернути. Вашу Імперію знищено, мутанте.

Мул повільно схилив голову, загнаний у глухий кут відчаєм і гнівом.

– Так. Занадто пізно. Занадто пізно... Тепер я це розумію.

– Тепер ви це розумієте, – погодився Перший Спікер. – І все ж таки не до кінця.

Коли у мить розпачу розум Мула відкрився, Перший Спікер, який задалегідь був готовий до цього і впевнений у результаті, вмить проник у нього. Щоб цілковито змінити супротивника, знадобилася лише частка секунди.

Мул підняв голову і сказав:

– Отже, я повертаюся на Калган?

– Звичайно. Як ви почуваетесь?

– Надзвичайно добре. – Він наморщив лоба. – А ви хто такий?

– Хіба це має якесь значення?

– Звичайно, ні. – Він відмахнувся від цього питання, а відтак торкнувся плеча Прітчера. – Прокинься, Прітчере, ми летимо додому.

За дві години після цього Бейл Ченніс уже почувався достатньо добре, щоб пересуватися самотійно. Він запитав:

– І Мул ніколи про це не згадає?

– Ніколи. Він зберіг свої розумові здібності та Імперію, але його мотиви тепер абсолютно інші. Саме поняття Другої Фундації нічого для нього не означає, і він – мирний громадянин. Віднині Мул буде і

набагато щасливішим – хоч би ті кілька років життя, що йому залишилося прожити через його хворобу. А потім, після його смерті, план Селдона буде втілюватися далі, хай би що трапалося.

– А це правда, – не вгавав Ченніс, – що Россем не є Другою Фундацією? Я міг би заприсягтися, запевняю вас, що я знаю, ніби вона тут. Я не божевільний.

– Ви не божевільний, Ченнісе, просто, як я вже казав, вас змінили. Россем – не Друга Фундація. Ходімо! Нам теж слід повертатися додому.

Остання інтерлюдія

Бейл Ченніс сів у маленькій кімнаті, облицьованій білими кахлями, і дозволив своєму розумові розслабитися. Йому подобалося жити у теперішньому часі. Тут були стіни й вікна, а за вікнами – трава. Вони не мали назв. Це були просто речі. Були ліжко, стілець та книжки, що непоспішно перегорталося на екрані у нього в ногах. Була медсестра, яка приносила їжу.

Спочатку він докладав зусиль, щоб зібрати докупи уривки почутого. Як от, наприклад, розмову отих двох.

Один сказав:

– Зараз – повна афазія. Все очищено, і гадаю, що без шкоди для нього. Потрібно буде лише повернути первісні записи його мозкових хвиль.

Він знав ці звуки напам'ять, і вони чомусь здавалися особливими – так ніби мали якесь значення. Але навіщо через це хвилюватися?

Краще помилуватися мінливою красою кольорів на екрані, лежачи на тому, на чому він лежав.

А потім хтось увійшов і щось зробив із ним, і він на довгий час заснув.

І коли все це минуло, ліжко раптом зробилося ліжком, а він усвідомив, що лежить у лікарні, і що слова, які він запам'ятав, набули сенсу.

Він сів:

– Що відбувається? Перший Спікер був поруч:

– Ти на Другій Фундації, і до тебе повернулася свідомість – твоя справжня свідомість.

– Так! *Так!* – Ченніс усвідомив, що він є самим собою, і відчув неймовірні тріумф та радість.

– А тепер скажи мені, – мовив Перший Спікер, – ти знаєш, де розташована Друга Фундація?

Правда впала на його свідомість величезною хвилею, проте Ченніс не відповів. Як колись Еблінга Міса, його охопило неймовірне, приголомшливе здивування. Нарешті він кивнув і промовив:

– Клянуся зірками Галактики – тепер я знаю.

Частина II

Пошукова експедиція фундації

ДАРЕЛЛ, Аркаді – письменниця-романістка, народилася 11.05.362 е. ф., померла 1.07.443 е. ф. Хоча Аркаді насамперед є авторкою художніх творів, найбільшої слави вона зажила біографією своєї бабусі, Бейти Дарелл. Створена на основі даних, отриманих із перших рук, ця книжка вже багато століть слугує основним джерелом інформації про Мула та його час.

...Її «Повернуті спогади», спільно з романом «Знову і знову», містять неперевершені картини блискучого Калганського суспільства раннього Безцарів'я і ґрунтуються нібито на враженнях від її відвідин за юних літ Калгана...

Галактична енциклопедія

7. Аркадія

Аркадія Дарелл чітко продиктувала у мікрофон свого стенографа: А. Дарелл, «Майбутнє плану Селдона», а тоді похмуро подумала, що колись, коли стане великою письменницею, то всі свої шедеври підписуватиме псевдонімом «Аркаді». Просто «Аркаді». Жодних прізвищ.

Підпис «А. Дарелл» під класними творами для занять з композиції та риторики, видавався їй просто позбавленим смаку. Всі інші діти також змушені були робити те саме, за винятком хіба що Олінтуса Дема,^[6] бо весь клас сміявся, коли він зробив це вперше. А «Аркадія» – це просто ім'я, яким маленьку дівчинку назвали лише тому, що так звали її прабабусю. У її батьків *взагалі* не було уяви.

Тепер, коли два дні тому їй виповнилося чотирнадцять, можна подумати, що вони визнають той простий факт, що вона подорослішала і називатимуть її Аркаді. Її губи стиснулися, коли вона згадала, як батько піднімає очі від читалки лише для того, щоб сказати:

– Але якщо ти збираєшся вдавати, що тобі дев'ятнадцять, Аркадіє, то що ж ти робитимеш, коли тобі буде двадцять п'ять, а всі хлопці думатимуть, що тобі тридцять?

Звідти, де вона сиділа, недбало розкинувши руки у кріслі, їй було видно дзеркало на комоді. Її нога трохи рухалася, бо один із домашніх капців похитувався на великому пальці, тож вона узула її і всілася, неприродно випрямивши шию, що, на її думку, додавало їй аж цілих два дюйми зросту – така собі непомітна королівська велич.

Якусь мить вона замислено роздивлялася своє обличчя – занадто товсте. Не розтуляючи вуст, вона опустила нижню щелепу на півднійма, і помітила, що в результаті її обличчя зробилося змореним і кутастим. Відтак швидко облизала язиком губи і трохи випнула їх. Насамкінець втомлено і манірно опустила повіки. О, чорт забирай, якби ж тільки її щоки не були такими безглуздо *рожевими*!

Вона розтягнула пальцями повіки, щоб надати очам тієї загадкової екзотичної млості, що буває у жінок із внутрішніх зоряних систем, але оскільки її руки були зайняті, вона не могла добре роздивитися власне обличчя.

Потім дівчина випнула підборіддя, трохи повернула голову і, страждаючи від болю у занадто викрученій шиї та різі у скошених очах, промовила фразу, знизивши при цьому голос на октаву нижче від звичайного:

– Знаєш, татусю, якщо ти гадаєш, що мені хоча б на *дрібочку* не все одно, що там думають про мене якісь дурні старі *хлопці*, ти просто...

А потім вона згадала, що все ще тримає в руці стенограф, тож похмуро сказала: «От дідько» і вимкнула його.

На світло-фіолетовому аркуші зі смугою персикового кольору зліва з'явилися такі слова:

А. ДАРЕЛЛ

МАЙБУТНЄ ПЛАНУ СЕЛДОНА

– Знаєш, татусю, якщо ти гадаєш, що мені хоча б на *дрібочку* не все одно, що там думають про мене якісь дурні старі *хлопці*, ти просто...

– От дідько.

Вона роздратовано витягла аркуш із машинки, а на його місце спритно сковзнув інший.

Проте її обличчя швидко проясніло, і широкий ротик розтягнувся в самовдоволеній усмішці. Вона обережно понюхала папір. Саме такими повинні бути елегантність і шарм. І каліграфія на висоті.

Машинку доставили два дні тому на її перший дорослий день народження. Вона сказала:

– Але ж, тату, кожен... ну просто *кожен* у класі, хто має бодай маленькі претензії на те, щоб кимось *стати*, має такий пристрій. Клавійними машинками не користується ніхто, крім старих зануд...

Продавець сказав:

– Ви не знайдете ніде кращої моделі, яка би, по-перше, була настільки компактною, а по-друге, настільки легко пристосовувалася. Вона писатиме та розставлятиме розділові знаки відповідно до змісту речення. Природно, що це неабияка заповога в навчанні, позаяк ця модель заохочує користувача до правильних вимови та дихання задля забезпечення грамотного письма, не кажучи вже про те, що безпомильна пунктуація потребує ще й чіткої дикції користувача.

Проте навіть після цього тато схилився до думки придбати звичайну друкарську машинку, так наче подарунок призначався не їй, а

якійсь засушеній учительці, та ще й на додачу старій діві. Та коли машинку доставили, це була саме та модель, яку вона хотіла (хоча для того, щоб її отримати, можливо, й знадобилося трохи більше плачу й сопіння, ніж це личить дорослій чотирнадцятирічній дівчині) – і створені нею твори були написані чарівним і абсолютно жіночним почерком, із прегарними великими літерами, яких ще світ не бачив.

Навіть від написаної стенографом фрази «От дідько» віяло якимись чарами.

Але тепер їй потрібно зробити все як слід, тож вона випросталася в кріслі, по-діловому розмістила перед собою чернетку і почала диктувати знову, рішуче і чітко – втягнувши живіт, випнувши груди і ретельно контролюючи дихання. Слова вона вимовляла наспівно, з драматичною напругою:

«Майбутнє плану Селдона.

Упевнена, що передісторія Фундації добре відома всім, хто мав щастя здобути освіту в системі ефективних та добре укомплектованих шкіл нашої планети.

(Ось так! Це повинно сподобатися навіть міс Еркінг, цій старій відьмі.)

Ця передісторія є здебільшого передісторією великого плану Гарі Селдона. Ці дві передісторії є одним цілим. Але більшість людей сьогодні подумки запитує себе, чи втілюватиметься цей План далі у всій своїй великій мудрості, чи він буде підступно знищений, чи, можливо, його вже знищено.

Щоб це зрозуміти, мабуть, найкраще буде швидко пройтися по деяких основних моментах Плану, яким він уявлявся людству досі. (Цю частину було легко писати, бо новітню історію вона вивчала у минулому семестрі.)

У ті дні, майже чотири століття тому, коли Перша Галактична Імперія рухалася до цілковитого занепаду, що передувало остаточній смерті, один чоловік – великий Гарі Селдон – передбачив, що наближається її кінець. За допомогою науки психоісторії, тонкоші математичних розрахунків якої вже давно забуті,

(Вона зупинилася, трошки засумнівавшись. Дівчина була впевнена, що слово «тонкоші» вимовляється через «ш», але на папері це мало трошки інший вигляд. Ну добре, машина не могла помилитися...)

він і люди, які працювали з ним, змогли передбачити напрямок великих соціальних та економічних течій, що в той час охопили Галактику. Вони змогли зрозуміти, що якщо Імперію залишити напризволяще, то вона розпадеться, і потім мине щонайменше тридцять тисяч років анархічного хаосу, перш ніж виникне нова імперія.

Було вже занадто пізно, щоб запобігти великому Падінню, але ще можна було принаймні скоротити проміжний період хаосу. Таким чином був розроблений План, за допомогою якого Другу Імперію від Першої відділяло лише одне тисячоліття. Минає вже четверте століття цього тисячоліття, і багато поколінь уже завершило своє життя, в той час як План продовжує свій невблаганний рух.

Гарі Селдон заснував дві Фундації на протилежних кінцях Галактики таким чином і за таких обставин, щоб знайти найкраще математичне вирішення для своєї психоісторичної проблеми. В одній із них, на нашій Фундації, заснованій тут, на Термінусі, були сконцентровані природничі науки Імперії, і спираючись на ці науки, Фундація була в змозі витримати на краю Імперії натиск варварських королівств, які відкололися і стали незалежними. Фундація, своєю чергою, змогла завоювати ці недовговічні королівства завдяки керівництву кількох мудрих та героїчних людей, таких, як Сальвор Гардін та Гобер Меллоу, котрі дохідливо витлумачили План і провели нашу землю крізь

(Вона також написала тут «тонкоші», але вирішила не ризикувати вдруге.)

ускладнення. Всі наші планети досі шанують пам'ять про них, хоча відтоді минули століття.

Урешті-решт, Фундація створила торгову систему, що контролювала більшу частину сивеннського й анакреонського секторів Галактики, і навіть розгромила залишки старої Імперії, якою командував її останній великий полководець Бел Ріос. Здавалося, що тепер ніщо не зупинить утілення плану Селдона. Кожна криза, що її запланував Селдон, наступала у належний час, і їй давали раду, і з кожним вирішенням Фундація робила ще один гігантський крок до Другої Імперії та миру.

І тоді,

(У цей момент вона засапалася, і тому просичала ці слова між зубами, але передавач просто записав їх – спокійно і витончено.) коли зникло те, що лишилося від Першої Імперії, а уламками

й осколками цього зігнилого колоса взялися правити лише безпорадні отамани,

(Цю фразу вона запозичила з трилера, який бачила минулого тижня, але стара міс Ерлкінг не слухала нічого, крім симфоній чи лекцій, тому вона ніколи не здогадається.)

з'явився Мул.

Цей дивний чоловік не був передбачений Планом. Він був мутантом, і його народження неможливо було передбачити. Він мав дивну і таємничу силу контролювати і маніпулювати людськими емоціями, й у такий спосіб він зміг підкорити своїй волі всіх людей. Із приголомшливою швидкістю він став переможцем і будівником нової Імперії, аж доки нарешті не розгромив саму Фундацію.

І все ж він так і не запанував над Всесвітом, тому що його перший могутній стрибок зупинила мудрість і відвага великої жінки, (Знову ця стара проблема. Тато наполягатиме, щоб вона ніколи не хвалилася тим, що є онукою Бейти Дарелл. Усі це знали, а Бейта була просто найвидатнішою жінкою в історії, бо саме вона зупинила Мула.)

і в деякому сенсі правдива історія про це відома дуже небагатьом.

(От так! Якщо їй доведеться читати про це перед класом, то ці слова треба вимовити загадковим голосом, і хтось напевне спитає, а якою ж є справжня історія, і тоді... ну, вона ж просто не може не розповісти правду, якщо її спитають, чи не так? Вона вже прокрутила в голові зворушливе та промовисте пояснення для суворого батька, який почне її розпитувати.)

Після п'яти років обмеженого правління Мула, сталася інша зміна, причини якої невідомі, і він облишив свої плани подальшого завоювання. Його останні п'ять років були правлінням освіченого деспота.

Дехто каже, що зміни у поведінці Мула були спричинені втручанням Другої Фундації. Проте нікому досі не вдалося виявити ні точне місцезрештування цієї Фундації, ні точно визначити її функцію, тому ця теорія залишається недоведеною.

Із моменту смерті Мула виросло ціле покоління. То що буде в майбутньому тепер, коли його вже немає? Він призупинив план

Селдона і, здавалося, повинен був розбити його вщент, але щойно він помер, Фондація знову постала, ніби наднова з попелу конаючої зірки.

(Це вона вигадала сама.)

І тепер планета Термінус – знову центр торгової федерації, яка є майже такою ж великою та багатою, як і до завоювання, і навіть більш мирною та демократичною.

Чи так було заплановано? Чи й досі живе велика мрія Селдона, і чи все ж таки виникне через шість століть Друга Галактична Імперія? Особисто я в це вірю, тому що

(Це була важлива частина. Міс Ерлкінг завжди виводила ці великі потворні каракулі червоним олівцем: «Але це лише опис. Які твої особисті реакції? Подумай! Вислови свою думку! Проникни у власну душу!». Проникнути у власну душу. Багато вона знала про душу, зі своїм кислим обличчям, на якому за все життя ні разу не з'являлась усмішка...)

ніколи політична ситуація не була настільки сприятливою, як зараз. Стара Імперія вже повністю знищена, а період правління Мула поклав край ері отаманів, яка передувала йому. Більшість навколишніх районів Галактики – цивілізовані та мирні.

До того ж, внутрішній стан Фондації зараз кращий, ніж будь-коли. Деспотичні часи спадкових мерів до завоювання поступилися місцем демократичним виборам ранніх часів. Більше не існує дисидентських світів незалежних торгівців; немає тих несправедливостей і викривлень, під час яких великі багатства зосереджувалися в руках жменьки людей.

Тому нема причин боятися невдачі, якщо тільки думка про те, що Друга Фондація становить небезпеку, не є правдою. Ті, хто так вважає, не мають жодних доказів на підтвердження своїх слів, а лише розпливчасті страхи та забобони. Я думаю, що наша впевненість у собі, у своїй державі й у великому плані Гарі Селдона має витіснити з наших сердець усі невизначеності і

(Гм. Це була жахлива банальність, але щось таке й очікувалося в кінці.)

тому я скажу...»

На цьому «Майбутнє плану Селдона» обірвалося, бо хтось дуже чемно постукав у вікно, і коли Аркадія підскочила, спираючись на бильце крісла, то зустрілася з усміхненим обличчям за склом.

Симетрично однакові риси цього обличчя цікаво підкреслювала коротка вертикальна лінія прикладеного до губ пальця. Зробивши невеличку паузу, потрібну для того, щоб удати зніяковіння, Аркадія злізла з крісла, підійшла до кушетки, що стояла перед широким вікном із примарою, і, ставши на кушетку колінами, задумливо подивилася перед собою.

Усмішка на обличчі чоловіка швидко зникла. Поки одна його рука міцно трималася за підвіконня, так що аж пальці побіліли, інша зробила швидкий жест. Аркадія спокійно послушалася і натиснула кнопку, що зсунула нижню третину вікна до ніші в стіні, дозволивши теплому весняному повітрю змішатися з кондиційованим.

– Ви не зможете увійти, – спокійно і самовдоволено сказала вона. – Усі ці вікна екрановані, а ключ від них мають лише ті, хто тут живе. Якщо ви спробуєте зайти, увімкнуться всі види сигналізації. – Вона зробила паузу, а потім додала: – Деяко нерозумно з вашого боку балансувати на цьому виступі під вікном. Якщо будете необережним, можете впасти і зламати собі шию, а на додачу – ще й багато цінних квітів.

– У такому разі, – відповів чоловік у вікні, який саме так і розмірковував, але вживаючи трохи інші прикметники, – чи не могли би ви вимкнути екран і впустити мене?

– Марно, – сказала Аркадія. – Ви, мабуть, помилилися будинком, бо я не з тих дівчат, які в нічний час впускають незнайомців у свою спальню.

Коли вона говорила це, її повіки важко опустилися, що повинно було означати пристрасть чи радше її фальшиву подобу.

З обличчя юного незнайомця зникли всі ознаки веселощів. Він пробурмотів:

– Це ж будинок доктора Дарелла, чи не так?

– Чому я маю вам це говорити?

– О Галактико... Бувай...

– Якщо ви зістрибнете, юначе, я сама увімкну сигналізацію. (Слово «юнак» замислювалося як витончена і складна іронія, оскільки навчені очі Аркадії вже помітили, що непроханому гостю явно було щонайменше тридцять – тож він був уже доволі старий.)

Запала тиша. Потім він промовив напружено:

– Ну, послухай, дівчинко, ти не хочеш, щоб я залишився, і не хочеш, щоб я пішов; а що ж ти в такому разі від мене хочеш?

– Гадаю, ви можете зайти. Доктор Дарелл дійсно живе тут. Зараз я вимкну екран.

Насторожено й уважно дивлячись перед собою, молодик простягнув руку через вікно, а потім сам підтягнувся і заліз усередину. Він струсив із себе порошок, сердито ляскаючи по колінах, а потім звів на неї почервоніле обличчя.

– Ти впевнена, що твої добре ім'я та репутація не постраждають, коли мене тут знайдуть?

– Не так сильно, як ваші, бо щойно я зачую кроки ззовні, горлатиму з усіх сил і скажу, що ви вдерлися сюди.

– Справді? – поцікавився він із похмурою люб'язністю. – А як ти пояснюватимеш, чому вимкнула захисний екран?

– Пф. Це якраз буде легко. Там від самого початку не було жодного екрана.

Очі чоловіка розширилася від подиву.

– То це був блеф? Скільки тобі років, дитинко?

– Я вважаю, що це дуже нахабне питання, юначе. І я не звикла, щоб мене називали «дитинкою».

– Не дивно. Ти, мабуть, перевдягнена бабуся Мула. Ти не проти, якщо я зараз піду, перш ніж ти розпочнеш вечірку Лінча зі мною у головній ролі?

– Краще вам не йти, бо мій батько на вас чекає.

Погляд чоловіка знову став насторожений. Одна з його брів здійнялася вгору, коли він з удаваною байдужістю запитав:

– Справді? А разом із ним ще хтось є?

– Ні.

– Хтось заходив до нього останнім часом?

– Лише торговці і ви.

– А взагалі щось незвичайне відбувалося?

– Нічого, крім вас.

– Викинь мене з голови, добре? Ні, постривай. Скажи мені, звідки ти дізналася, що твій батько на мене чекає?

– О, це було легко. Минулого тижня він отримав особисту капсулу – знаєте, таку з персональним шифром і з самоокислювальним

повідомленням. Він кинув оболонку капсули у сміттєвий дезінтегратор, учора дав Полі – нашій покоївці – місячну відпустку, щоб вона могла навідати свою сестру у Термінус-сіті, а сьогодні опівдні приготував ліжко у вільній кімнаті. Тож я знала, що він очікує на когось, про кого я не повинна нічого знати. Зазвичай, він розповідає мені все.

– Он як! Я здивований, що йому доводиться це робити. Я думаю, ти все знаєш ще до того, як він тобі розповість.

– Найчастіше так і буває.

Аркадія засміялася. Вона розслабилася і почувалася невимушено. Гість був у літах, але напрочуд імпозантний: кучеряве каштанове волосся, неймовірно блакитні очі. Можливо, вона зустрічатиметься з кимось таким час від часу, коли сама постаріє.

– Але, – спитав він, – звідки ти знаєш, що він чекав саме на мене?

– Ну а хто ще це міг би бути? Він чекав на когось такого втаємниченого – якщо ви розумієте, що я маю на увазі, – а тоді отак по-дурному приходите ви, намагаючись прослизнути крізь вікно, замість того, щоб зайти крізь парадні двері, якби ви мали хоч якийсь здоровий глузд... – Вона згадала улюблену фразу і відразу ж використала її. – Чоловіки такі дурні!

– А ти доволі самозакохана, чи не так, дитинко? Тобто – міс. Знаєш, ти могла й помилитися. А якби я сказав тобі, що все це – загадка для мене і – наскільки я знаю – твій батько чекає на когось іншого?

– О, я так не вважаю. Я не просила вас зайти, доки не побачила, як ви кинули свій портфель.

– Мій що?

– Портфель, юначе. Я ж не сліпа. Ви кинули його не випадково, бо спершу глянули вниз, щоб упевнитися, чи він правильно впаде. Потім ви, мабуть, зрозуміли, що він упаде якраз під огорожею і його не буде видно, тому так і вчинили і вже не дивилися вниз. Ну і оскільки ви влізли через вікно, а не через парадні двері, це може означати, що ви трохи боїтеся потрапляти у цей дім, поки не оглянете його. А після невеличкої проблеми зі мною ви спершу подбали про свій портфель, а не про себе, а це означає, що у ньому, на вашу думку, є щось цінніше за вашу власну безпеку, і що доки ви тут, а ваш портфель там, і ми знаємо, що він там, ви доволі безпорадні.

Вона зупинилася, щоб віддихатися, і чоловік жорстко сказав:

– Якщо не брати до уваги того, що я задушу тебе і заберуся звідси разом із портфелем.

– От тільки, юначе, мені пощастило мати під ліжком бейсбольну бити, і зі свого місця я можу дотягтися до неї за дві секунди, а як на дівчину я достатньо сильна.

Розмова зайшла у глухий кут. Із вимушеною люб'язністю «юнак» сказав:

– Дозвольте мені назватися, якщо ми вже настільки заприятелювали. Мене звати Пеллеас Антор. А вас?

– Я Арка... Аркаді^[2] Дарелл. Рада знайомству.

– А тепер, Аркаді, будь хорошою дівчинкою і поклич свого батька. Аркадія обурилася.

– Я вам не дівчинка. Вважаю, що вам не слід грубіянити – особливо, коли просите про послугу.

Пеллеас Антор зітхнув.

– Добре. Чи не будеш ти хорошою, доброю, дорогою, маленькою старою леді і не покличеш свого батька?

– Це не те, що я мала на увазі, але я його покличу. Однак із вас, юначе, я очей не спущу. – І вона тупнула ногою.

У коридорі почувся звук квапливих кроків і двері відчинилися.

– Аркадіє... – Почувся слабкий звук видиху, і доктор Дарелл запитав: – Хто ви, сер?

Пеллеас зірвався на ноги із явним полегшенням.

– Доктор Торан Дарелл? Я Пеллеас Антор. Мабуть, ви отримали від мене повідомлення. Принаймні, так стверджує ваша дочка.

– Моя дочка? – Він кинув на неї насуплений погляд, що без проблем відскочив від її широко розплющених очей і безвинного личка, з яким вона зустрічала всі звинувачення.

Нарешті доктор Дарелл сказав:

– Я чекав на вас. Не могли би ви спуститися разом зі мною? – І він зупинився, вловивши поглядом якийсь рух, одночасно помічений і Аркадією.

Вона кинулася до свого стенографа, але було вже пізно, бо її батько стояв поруч. Він ніжно сказав:

– Аркадіє, і весь цей час ти тримала його увімкненим?

– Тату, – писнула вона, не приховуючи своїх страждань, – це дуже не по-джентльменськи читати приватне листування іншої людини, особливо, коли йдеться про голосове листування.

– Ах, – сказав батько, – але що це за «голосове листування» з незнайомцем у твоїй спальні! Як батько, Аркадіє, я мушу захистити тебе від зла.

– О чорт забирай... Там не було нічого *такого*.

Пеллеас раптом засміявся:

– О ні, було, докторе Дарелл. Юна леді збиралася звинуватити мене в усіх можливих гріхах, і я мушу наполягти на тому, щоб ви це прочитали, хоча б для того, щоб очистити *своє ім'я*.

– О... – Аркадія ледь стримувала сльози. Навіть рідний батько їй не довіряє. І цей клятий стенограф... Не поліз би цей самовпевнений бовдур у вікно, вона б і не забула його вимкнути. А тепер її батько буде виголошувати довгі, шляхетні промови про те, чого не *повинні* робити юні леді. Та вони, схоже, нічого *не* повинні робити, окрім як задихнутися й померти.

– Аркадіє, – м'яко сказав їй батько, – мені здається, що юна леді...

Вона так і знала. Так і знала.

– ...не мала б так нахабно поводитися із чоловіком, старшим за неї.

– Ну а на що він розраховував, підглядаючи у моє вікно? Юна леді має право на особисте життя. А тепер мені доведеться знову писати цей клятий твір.

– Ідеться не про те, чи доцільно йому було лізти у твоє вікно. Тобі просто не слід було його впускати. Могла би відразу покликати мене – особливо якщо ти вважала, що я на нього чекаю.

Вона роздратовано сказала:

– Із таким же успіхом ти міг його й не чекати... Це дурня. Він усе зіпсує, якщо і далі лізтиме у вікна замість дверей.

– Аркадіє, нікому не потрібна твоя думка про справи, яких ти не розумієш.

– Усе я розумію. Це все Друга Фундація, от що.

Запала тиша. Навіть Аркадія відчула, як в неї щось нервово закрутило в животі.

Доктор Дарелл тихо запитав:

– Де ти про це чула?

– Ніде, але що тут такого таємного? Тобі не варто турбуватися, що я комусь про це розповім.

– Містере Антор, – сказав доктор Дарелл, – я мушу вибачитися за все це.

– О, все нормально, – доволі нещиро відповів Антор. – Якщо вона продалася силам темряви, то вашої вини в цьому немає. Але якщо ви не заперечуєте, я розпитаю її про дещо, перш ніж ми підемо. Міс Аркадіє...

– Що вам треба?

– Чому ви вважаєте, що лізти до вікон замість дверей нерозумно?

– Бо ви таким чином сповіщаєте, що намагаєтеся щось приховати, дурненький. Якщо я маю таємницю, то не заклеюю собі рота стрічкою, щоб усі знали, що в мене є таємниця. Я розмовляю так само, як завжди, але про щось інше. Хіба ви не читали жодного висловлювання Сальвора Гардіна? Він був нашим першим мером, якщо ви цього не знали.

– Так, я знаю.

– Ну так от, він казав, що шанси на успіх має лише та брехня, що не соромиться себе. Також він сказав, що немає нічого, що повинно бути правдою, але все повинно звучати правдиво. Ну от, коли ви пролізаєте крізь вікно, це брехня, яка соромиться себе, і це не схоже на правду.

– Тоді що зробили б ви?

– Якби я хотіла побачитися зі своїм батьком у надзвичайно секретній справі, я б відкрито познайомилася з ним і побачилася б, вигадавши будь-який абсолютно законний привід. А потім, коли всі вас уже добре знали і звично пов'язували із татом, ви б могли зберігати свою таємницю і ні в кого не виникло б жодних підозр.

Антор здивовано глянув на дівчину, потім на доктора Дарелла і сказав:

– Ходімо. У мене є портфель, який я хотів би забрати із саду. Зачекайте! Ще одне питання. Аркадіє, а ви справді тримаєте під ліжком бейсбольну биту?

– Ні, не тримаю.

– Ха. Я так і думав.

Доктор Дарелл зупинився біля дверей.

– Аркадіє, – сказав він, – коли ти переписуватимеш свій твір про план Селдона, непотрібно цієї надмірної таємничості про твою

бабусю. Цю частину взагалі не потрібно згадувати. Батько з Пеллеасом тихо спустилися вниз. Потім гість притлумленим голосом запитав:

– Не заперечуєте, якщо запитаю, сер? Скільки їй років?

– Позавчора виповнилося чотирнадцять.

– *Чотирнадцять?* О велика Галактико... Скажіть, а вона колись говорила, що одного дня збирається вийти заміж?

– Ні, не говорила. Принаймні, мені.

– Ну, якщо вона колись збереться за когось, то пристрельте його. Я маю на увазі того, за кого вона збереться вийти заміж. – Він серйозно подивився старому в очі. – Я серйозно. Немає нічого жахливішого в житті, ніж жити разом із такою, якою вона стане у двадцять років. Звичайно, я жодним чином не хочу вас образити.

– Я не ображаюся. Гадаю, я чудово розумію, що ви маєте на увазі.

А нагорі об'єкт їхнього уважного аналізу втомлено всівся перед стенографом і похмуро вимовив: «Майбутнє плануселдона». Стенограф із безмежною самовпевненістю перетворив ці слова на елегантні рукописні великі літери:

«МАЙБУТНЄ ПЛАНУ СЕЛДОНА».

МАТЕМАТИКА. Синтез обчислення n -змінних та n -вимірної геометрії є основою того, що Селдон колись назвав «моєю маленькою алгеброю людства»...

Галактична енциклопедія

8. План Селдона

Уявімо кімнату.

Місцерозташування цієї кімнати наразі нас не цікавить. Достатньо сказати, що переважно саме тут функціонувала Друга Фундація. Ця кімната століттями слугувала осідком чистої науки – однак там годі було знайти хоч один із тих пристроїв, із якими людство впродовж багатьох тисяч років ототожнювало науку. Це була інша наука, що оперувала лише математичними поняттями, до певної міри нагадуючи філософії стародавніх рас у ті примітивні доісторичні часи, які передували появі технологій, коли людина ще не вийшла за межі свого єдиного, тепер уже напівзабутого світу.

Отже, по-перше, в цій кімнаті, захищеній потугою психічної науки, яку донині не змогла здолати вся об'єднана фізична міць Галактики, перебував Головний Випромінювач, у життєво важливих частинах якого зберігався весь план Селдона.

По-друге, в цій кімнаті була ще й людина – Перший Спікер. Він був дванадцятим у династії головних охоронців плану Селдона, і його титул означав єдине: на зборах лідерів Другої Фундації він виступав першим.

Попередник Першого Спікера розгромив Мула, але руїни, що zostалися після цієї гігантської боротьби, все ще захаращували шлях Плану... Вже двадцять п'ять років Перший Спікер і його адміністрація намагалися змусити Галактику впертих і недалекоглядних людських істот повернутися на визначений шлях... Це було неймовірно важке завдання.

Коли відчинилися двері, Перший Спікер підняв голову. Навіть зараз, у цій кімнаті, він розмірковував на самоті про оті двадцять п'ять років власних зусиль, що тепер хоч і повільно, проте неминуче наближаються до кульмінації. Та навіть зараз, будучи цілковито поглинутим цими думками, він дивився на гостя зі спокійною надією. Юнак, студент, один із тих, хто міг би, зрештою, перебрати на себе цю справу.

Юнак нерішуче затримався у дверях, тож Першому Спікерові довелося підійти до нього і, по-дружньому поклавши руку на плече, завести його у кімнату.

Студент сором'язливо усміхнувся, і Перший Спікер, помітивши це, промовив:

– По-перше, я повинен пояснити, чому ви тут.

Тепер вони дивилися один на одного через стіл. Ніхто з них не розмовляв у традиційному сенсі слова для будь-кого в Галактиці, хто не є членом Другої Фундації.

Спершу мова була засобом, за допомогою якого людина навчилася сяк-так передавати власні думки й емоції. Дійшовши думки, що певні звуки і поєднання звуків повинні виражати певні нюанси мислення, людина розробила метод спілкування, але той через свою недолугість, незграбність і неадекватність звів усі тонкощі мозкової діяльності до грубої та гортанної сигналізації. Це призводило до дедалі гірших наслідків; і всі страждання, що їх будь-коли зазнало людство, можна звести до одного факту, що жодна людина до Гарі Селдона та жменьки людей після нього за всю галактичну історію не могли по-справжньому зрозуміти одне одного. Кожна людська істота жила за непроникною стіною задушливого туману, де не існувало нікого, крім неї. Час від часу до людини долинали незрозумілі сигнали з іншої подібної печери, де жила інша людина. Але через те, що вони не знали одне одного, не розуміли одне одного і не зважувались одне одному довіряти, але при цьому змалку відчували жах та небезпеку цілковитої ізоляції, страх стати жертвою собі подібної – вони ставились одне до одного, наче люті хижаки.

Десятки тисяч років поховали під масивами землі та попелу людський розум, який ніколи не втрачав здатності спілкуватись із зірками.

Людина невблаганно й інстинктивно намагалася зламати тюремні ґрати звичайної мови. Семантика, символічна логіка, психоаналіз – усе це були засоби, за допомогою яких можна було очистити звичайне мовлення або й взагалі позбутися його.

Психоісторія витворилась із психології, яку зрештою вдалося успішно математизувати. Завдяки розвитку математики, необхідної для розуміння нейрофізіологічних процесів й електрохімії нервової системи, що самі собою вже повинні були бути простежені аж до атомного рівня, вперше з'явилася можливість по-справжньому розвинути психологію. А через узагальнення психологічних знань від індивіда до групи соціологія таким чином математизувалася.

Більші групи людей – мільярди, які населяли планети; трильйони, які займали сектори; квадрильйони, що населяли цілу Галактику – почали розглядати не просто як величезні маси людських істот, а як гігантські сили, придатні до статистичної обробки. І саме тому майбутнє стало для Гарі Селдона зрозумілим і неминучим, а створення Плану – можливим.

Ті самі основні досягнення психології, що призвели до створення плану Селдона, і спричинилися до того, що Перший Спікер у спілкуванні зі студентом не потребував слів.

Кожна реакція на подразник, навіть незначна, давала повну інформацію про всі несуттєві зміни, усі мерехтливі потоки, що рухалися у чужій свідомості.

Перший Спікер не міг інстинктивно відчувати емоції студента, як це міг би зробити Мул, оскільки Мул був мутантом з силами, яких ніколи не зможе повністю досягнути звичайна людина; висновкам про ці емоції Перший Спікер радше міг завдячувати інтенсивним тренуванням.

Але через те, що в суспільстві, в якому спілкування ґрунтується винятково на мовленні, жодним чином неможливо продемонструвати метод комунікації Других Фундаторів, у подальшому це питання ми ігноруватимемо. Уявімо, що вони спілкуються, як спілкуємося зазвичай усі ми, і якщо переклад не завжди буде адекватний, це, принаймні, найкраще, що можна вдіяти за даних обставин.

Тому уявімо, що Перший Спікер *насправді* сказав:

– По-перше, я повинен пояснити, чому ви тут.

Хоча насправді він *просто* усміхнувся і підняв палець. А відтак додав:

– Ви старанно й успішно вивчали психологію все своє свідоме життя. Ви всотали все, що ваші вчителі могли вам дати. Тепер для вас і кількох інших учнів настав час підготовки до ораторської діяльності.

На протилежному кінці столу захвилювалися.

– Ні, тепер ви маєте сприйняти це спокійно. Ви сподівалися, що вас готуватимуть до цього випробування. І боялися, що не витримаєте його. Насправді і страх, і надія є вадами. Ви знали, що вас оцінюватимуть, і вагаєтеся визнати цей факт, бо в такому разі подібне визнання може поставити на вас тавро самовпевненої, а, отже, непридатної людини. Дурниця! Найбезнадійніший дурень – це той, хто

не усвідомлює своєї мудрості. Те, що ви *знали*, що вас готуватимуть, є частиною вашої кваліфікації.

Полегшення з протилежного кінця стола.

– Саме так. Тепер ви почуваєтеся краще і ваші побоювання втихли. А отже, ви й достойніше підготовлені для того, щоб зосередитися і зрозуміти. Запам'ятайте, щоби бути по-справжньому ефективним, необов'язково тримати розум за щільним бар'єром контролю, який для інтелектуального співрозмовника може бути настільки ж інформативним, як і відкрита свідомість. Потрібно радше культивувати наївність, усвідомлення власної розкутості, яка нічого не приховує. Мій розум відкритий для вас. І нехай так буде навзаєм!

Він продовжив:

– Бути Спікером – нелегка справа. Власне кажучи, і психоісториком бути нелегко; і навіть найкращому психоісторикю потрібна підготовка, щоб стати Спікером. Тут є певна відмінність. Спікер повинен не лише бути в курсі математичних тонкощів плану Селдона; він повинен симпатизувати йому і його вченню. Він повинен любити План, дихати і жити ним. Ба більше, План має стати чимось на зразок друга із плоті.

Ви знаєте, що це таке?

Перший Спікер лагідно провів рукою над чорним, блискучим кубом, що стояв посередині столу.

– Ні, Спікере, не знаю.

– Ви чули про Головний Випромінювач?

– Це він? – У голосі студента почулося здивування.

– А ви очікували побачити щось шляхетніше і грандіозніше? Ну, це природно. Він був створений за часів Імперії людьми епохи Селдона. Впродовж майже чотирьох сотень років він віддано слугував нам і нашим цілям, не потребуючи ремонту чи регулювання. І це дуже добре, бо ніхто з Другої Фундації не тямить, як із ним поводитись із технічного боку. – Він лагідно усміхнувся. – Можливо, Перша Фундація і здатна створити його копію, але, звичайно, вони не повинні про це знати.

Він натиснув якийсь важілець біля себе – і кімната занурилась у темряву. Але тільки на мить, тому що дві довгих стіни почали наповнюватися все яскравішим світлом. Спочатку це світло було перлисто-білим, монотонним, потім на ньому то тут, то там почали з'являтися слабкі чорні лінії, і, нарешті, проявилися написані чітким,

акуратним чорним шрифтом рівняння, що час від часу підкреслювалися тоненькою червоною лінією, яка звивалася крізь цей темний ліс, наче переривчастий струмочок.

– Ну, мій хлопчику, підійдіть сюди, до стіни. Ви не відкидатимете тінь. Це світло йде від Випромінювача не так, як зазвичай. Власне, я навіть не знаю, яким чином створюється цей ефект, але тіні від вас точно не буде. Я впевнений.

Вони стояли разом у променях світла. Усі стіни були завдовжки тридцять футів і десять заввишки. Цифри були дрібними і вкривали кожен дюйм поверхні.

– Це лише частина Плану, – сказав Перший Спікер. – Щоб розмістити його весь на обох стінах, окремі рівняння потрібно було би зменшити до мікроскопічних розмірів, але це не потрібно. Те, що ви бачите, на сьогоднішній день є його головною частиною. Ви вивчали План, чи не так?

– Так, Спікере.

– Ви впізнаєте якийсь фрагмент?

Запала тиша. Студент тицьнув пальцем, і щойно він це зробив, рядки рівнянь спустилися вниз на рівень очей, хоча швидкий рух його пальця навряд чи міг бути точним.

Перший Спікер тихо розсміявся.

– Ви ще побачите, наскільки Головний Випромінювач налаштувався на ваш розум. Від цього маленького пристрою можна очікувати чимало сюрпризів. Що ви хочете сказати про вибрані вами рівняння?

– Це, – затинаючись, відповів студент, – рігелійський інтеграл, що використовує вплив планетарного розподілу і вказує на присутність двох головних економічних класів на планеті чи в секторі, плюс на нестабільну емоційну структуру.

– І що це означає?

– Це межа напруги, оскільки ми маємо тут, – він указав пальцем, і рівняння знову помінялися місцями, – ряди, що збігаються.

– Добре, – сказав Перший Спікер, – скажіть мені, що ви думаєте про них. Це завершений витвір мистецтва, чи не так?

– Безумовно!

– Неправильно! Це не так, – пролунала різка відповідь. – Це перше, що ви повинні викинути з голови. План Селдона не є ні повним, ані правильним. Це просто найкраще з того, що можна було зробити за тих часів. Дюжина поколінь міркувала над цими рівняннями, працювала з ними, розкладаючи їх до останньої коми, а потім знову збираючи воєдино. Наші попередники змогли ще більше. Майже чотириста років вони звіряли ці прогнози та рівняння з реальністю і дещо зрозуміли.

Вони дізналися більше, ніж будь-коли знав Селдон, і ці чотириста років дали їм можливість не тільки продублювати його роботу, а й покращити її. Ви це добре розумієте?

У студента був дещо шокований вигляд.

– Перш ніж ви станете Оратором, – продовжив Перший Спікер, – вам самому доведеться зробити свій внесок у План. Це не таке вже й велике блюзнірство. Всі червоні позначки, які ви бачите на стіні – це внесок наших людей, які жили вже після Селдона. Ну... ну... – Він глянув вгору. – Ось!

Здавалося, вся стіна закружляла над ним.

– Оце, – сказав він, – зробив я. – Тонка червона лінія охопила дві стрілки, що розходилися в різні боки, де містилося шість квадратних футів обчислень у кожному рядку. Між ними був ряд рівнянь, написаних червоним.

– Здається, – сказав Спікер, – це не так уже й багато. Це та точка Плану, якої ми не досягнемо навіть за той час, що минув від початку його втілення. А це період з'єднання, коли Друга Імперія опиниться у лецатах суперників, у результаті чого їй або загрожуватиме розпад, якщо сили будуть більш-менш рівними, або стагнація, якщо боротьба буде занадто нерівною. Тут розглянуто обидві ймовірності, простежено і вказано метод уникнення таких ситуацій. А проте не все залежить від імовірностей, на додачу може існувати ще й третій шлях. Імовірність його виникнення відносно низька – 12,64 %, якщо бути точним, але навіть варіанти із меншими шансами вже ставали реальністю, а План виконано лише на 40 відсотків. Цей третій шлях полягає у можливому компромісі між наявними двома чи більше конфліктними особистостями. Мені вдалося довести, що це спершу загальмує поступ Другої Імперії, позбавивши її поняття привабливості, а відтак у випадку недосягнення компромісу почнуться громадянські війни, які

завдадуть значно більшої шкоди, ніж якби цей компроміс був досягнутий. На щастя, цьому теж можна було б запобігти. Ось таким є мій внесок.

– Перепрошую, що перериваю вас, Спикере... А як вносяться зміни?

– Через посередництво Випромінювача. Наприклад, у своєму випадку ви побачите, що ваші математичні розрахунки будуть ретельно перевірятися п'ятьма різними блоками, і вам доведеться захищати їх від узгодженої та нещадної атаки. Потім мине два роки, і ваші розрахунки переглянуть іще раз. Уже кілька разів траплялося так, що, здавалося б, ідеальна праця, виявлялася помилковою лише після індукційного періоду, що тривав місяці або й роки. Іноді помилку виявляє сам автор роботи. Якщо після двох років інша експертиза, не менш прискіплива, ніж перша, пройде так само успішно, а ще краще, якщо у цей проміжок часу молодий науковець доповнить свою роботу додатковими деталями, новими доказами, його внесок буде додано до Плану. Це був кульмінаційний момент у моїй кар'єрі, як, утім, і у вашій.

Головний Випромінювач налаштовується на ваш розум і всі виправлення та доповнення можна зробити за допомогою телепатичного зв'язку. Ніщо не вказуватиме на авторство того чи іншого виправлення або доповнення. За всю історію існування Плану у ньому не було жодної персоналізації. Він є радше спільним творінням усіх нас. Розумієте?

– Так, Спикере!

– Тоді досить про це. – Він ступив до Головного Випромінювача, і стіни знову стали стінами, зосталося лише звичайне освітлення на верхньому прузі. – Сідайте за стіл, і давайте ще поговоримо. Для психоісторика достатньо знати біостатистику та нейрохімічну електроматематику. Дехто більше нічого не знає, відтак може працювати лише статистичним техніком. Але Оратор повинен уміти трактувати План без математики. Якщо не сам План, то принаймні його філософію та мету.

Перш за все, яка мета Плану? Скажіть, будь ласка, своїми словами – і не підшукуйте кучерявих фраз. Запевняю вас, я не вимагаю стильової витонченості.

Це була перша можливість студента сказати більше, ніж кілька односкладових фраз, і він завагався, перш ніж заповнити словами паузу. Він сором'язливо почав:

– У результаті того, що я вивчив, я вважаю, що сама ідея Плану полягає у створенні людської цивілізації, заснованої на орієнтації, яка докорінно відрізняється від усього, що існувало до того часу. Будь-яка орієнтація цієї цивілізації, згідно з постулатами психоісторії, ніколи не могла би виникнути *спонтанно*...

– Стоп! – Голос Першого Спікера звучав наполегливо. – Ніколи не кажіть «ніколи». Так чинять лише ті, хто замовчуючи факти, приховує власну ліню. Насправді психоісторія передбачає лише ймовірності. Будь-яка конкретна подія може бути безкінечно ймовірною, але ця ймовірність завжди є більшою від нуля.

– Так, Спікере. Поправлюся: для згаданої орієнтації відсутні хоч якісь значні ймовірності спонтанного розвитку.

– Тепер уже краще. Що це за орієнтація?

– Це орієнтація на створення цивілізації, в основі якої лежить психологічна наука. Протягом усієї своєї свідомої історії людство досягало успіхів зазвичай у фізичних технологіях із метою пристосування людини до неживого світу. Контроль за особистістю та суспільством був залишений на випадок або здійснювався наосліп за допомогою інтуїтивних етичних систем, що ґрунтувалися на натхненні й емоціях. Унаслідок цього не існувало жодної культури, що досягла би стабільності більшої за 55 %, та й ті виникли в результаті великих людських страждань.

– А чому орієнтація, про яку ми говоримо, не є спонтанною?

– Тому що величезна більшість людських істот ментально готова до того, щоб розвивати природничі науки, і всі вони отримують від цього грубі, але відчутні переваги. При цьому лише незначна меншість наділена здібностями повести Людину до значно складнішої психологічної науки; і цінності, отримані при цьому, хоч і значно довговічніші, проте не настільки очевидні і помітні. Крім того, така орієнтація спричинила би появу диктатури «розумово вищих», тобто фактично людей, які вивищуються над іншими, що, своєю чергою, викликало би обурення і вона не могла би зоставатися стабільною без застосування сили, а це зрештою відкинуло би людство до тваринного

рівня. Такий розвиток подій є для нас неприйнятним і його слід уникати.

– І який же у такому разі вихід?

– Виходом є план Селдона. Він розроблений і підтримується у такий спосіб, що за тисячу років після початку його реалізації – через шістсот років від поточного моменту – буде створено Другу Галактичну Імперію, в якій людство дозріє до визнання панівної ролі психології. За той самий період часу Друга Фундація в ході свого розвитку виплекає групу психологів, готових прийняти керівництво Імперією. Або ж, як я сам часто думав, Перша Фундація забезпечуватиме фізичну структуру єдиного політичного утворення, а Друга – психологічну структуру вже готового правлячого класу.

– Розумію. Доволі адекватно. Як ви вважаєте, чи зможе якась інша Друга Імперія, навіть якщо вона виникне у терміни, передбачені планом Селдона, виконати цей План?

– Ні, Спикере, я так не вважаю. Є кілька можливих Других Імперій, які можуть сформуватися у період від 900 до 1700 років після початку дії Плану, але лише одна з них може бути *справжньою* Другою Імперією.

– І, висновуючи з усього сказаного, чому необхідно приховувати існування Другої Фундації – перш за все, від Першої Фундації?

Студент спершу помислив про якийсь підступ у запитанні, але не знайшовши його, обережно відповів:

– Із тієї самої причини, з якої деталі Плану, як і весь він загалом, повинні приховуватися від людства. Закони психоісторії мають статистичну природу і стають неефективними, якщо дії окремих людей мають довільний характер. Якщо значна група людей дізнається деталі Плану, то їхні дії ґрунтуватимуться на цьому знанні, а отже, втратять свою випадковість у сенсі аксіом психоісторії. Інакше кажучи, їхні дії вже не будуть абсолютно передбачуваними. Перепрошую, Спикере, але я відчуваю, що моя відповідь є незадовільною.

– Добре, що ви це відчуваєте. Ваша відповідь є доволі неповною, бо саме Друга Фундація повинна бути втаємничена, а не просто План. Другу Імперію ще не сформовано. Ми все ще маємо суспільство, яке може обуритися через існування правлячого класу психологів, яке боїтиметься його розвитку і боротиметься проти нього. Ви розумієте це?

– Так, Спикере, розумію. Цей момент ніколи не підкреслювали...

– Не применшуйте. Це ніколи не робилося на заняттях, але ви мали би дійти подібного висновку самостійно. Цими проблемами, як і багатьма іншими, ми займатимемося зараз і в найближчому майбутньому під час вашого учнівства. Ми побачимося з вами знову за тиждень. До того часу я хотів би отримати від вас коментарі щодо певної проблеми, яку я зараз окреслю. Мені не потрібна повна і точна математична обробка. На це навіть експерт згаяв би рік, не кажучи вже про ваш тиждень. Мені потрібні вказівки на певні тенденції та напрямки...

Тут, у Плані Селдона, наявне розгалуження, що відбулося приблизно півстоліття тому. Необхідні деталі додаються. Ви помітите, що реальність, передбачена цим напрямком, розходиться з усіма побудованими прогнозами, а її ймовірність менше одного відсотка. Ви повинні визначити, скільки часу триватиме це відхилення, перш ніж стане не виправним. Оцініть також імовірний фінал у разі, якщо його не буде виправлено, і запропонуйте розумний метод корекції.

Студент навмання ввімкнув монітор і з кам'яним обличчям узявся переглядати фрагменти, що з'являлися на крихітному, вбудованому екрані.

– Чому саме ця проблема, Спикере? – запитав він. – Очевидно, що вона має інше значення, крім суто наукового.

– Дякую, мій хлопчику. Як я й очікував, ви напрочуд кмітливий. Ця проблема не вигадана. Приблизно півстоліття тому Мул увірвався в галактичну історію і впродовж десяти років був найвпливовішим чинником у Всесвіті. Його появи не передбачили і не прорахували. Він серйозно викривив План, але не фатально.

Однак щоб зупинити його, перш ніж він справді стане фатальним, ми змушені були взяти активну участь у боротьбі проти нього. Ми проявили себе і, що значно гірше, частину своєї сили. Перша Фундація дізналася про нас, і їхні дії тепер ґрунтуються на цьому знанні. Візьміть до уваги цю проблему. Тут. І тут.

Звичайно, ви нікому про це не розкажете.

Запала пауза, поки студент із жахом усвідомлював сказане.

– Отже... план Селдона зазнав краху? – нарешті запитав він.

– Поки ні. Але він *може* зазнати краху. Імовірність успіху *поки що* дорівнює 21,4 відсотка, згідно з останніми оцінками.

9. ЗМОВНИКИ

Доктор Дарелл і Пеллеас Антор проводили вечори у дружному спілкуванні, а дні витрачали на приємні, хоч і незначні справи. Все скидалося на звичайні гостини. Доктор Дарелл відрекомендував юнака як кузена з окраїни космосу, й інтерес до нього швидко згас.

А якщо вряди-годи хтось і цікавився ним, то доктор Дарелл, не замислюючись, відповідав «так» або «ні». Якось він розіслав відкритим каналом запрошення на вечірку з такими словами:

«Хочу познайомити вас із моїм кузеном».

Аркадія ж готувалася до уроків по-своєму. Щиро кажучи, її дії навряд чи можна було назвати чесними.

Наприклад, у школі вона схилила Олінтуса Дама віддати їй саморобний, автономний звуковловлювач, використавши при цьому методи, які могли свідчити про те, що у майбутньому вона становитиме небезпеку для всіх чоловіків, з якими її зведе доля. Якщо уникнути подробиць, то вона просто продемонструвала таку зацікавленість відомим хобі Олінтуса (той мав домашню майстерню) у поєднанні з неабияким інтересом і до його опецькуватої персони, що нещасний юнак неждано-негадано піймав себе на тому, що він: 1) довго і натхненно розповідає про принципи дії гіперхвильового двигуна; 2) що в нього паморочиться в голові від цих великих, звабливих очей, які так чарівливо дивляться на нього; і 3) що він залюбки віддає в її руки свій найгеніальніший витвір – той самий звуковловлювач.

Після цього Аркадія підтримувала дружні стосунки з Олінтусом лише настільки, наскільки це було потрібно, щоб вибавитися від будь-яких можливих підозр, що причиною дружби був звуковловлювач. Ще кілька місяців після того Олінтус подумки повертався до цього короткочасного періоду свого життя, але бачачи, що його розкошування дійшло свого кінця, позітхав і дав собі спокій.

Коли ж із настанням сьомого вечора у вітальні доктора Дарелла за наготовленим столом і без тютюну зібралися п'ятеро чоловіків, стіл Аркадії нагорі зайняв той самий, але ретельно замаскований виплід винахідливості Олінтуса.

П'ятеро чоловіків. Поміж них, звичайно, сивоголовий, бездоганно вдягнутий доктор Дарелл, який видавався трохи старшим як на його сорок два роки. Пеллеас Антор наразі був серйозним і жвавим – попри свій юний вигляд і невпевненість у собі. І ще троє новачків: Джоул Турбор, тележурналіст, дебелий і товстогубий; доктор Елветт Семік, почесний професор фізики в університеті – худий, зі зморшкуватим обличчям, в одязі, що висів на ньому, немов на вішаку; Гомір Манн, бібліограф, довготелесий і напрочуд знервований.

Доктор Дарелл говорив легко, звичним діловим тоном:

– Ця зустріч, джентльмени, була організована не лише із дружньою метою. Ви, мабуть, уже про це здогадалися. Оскільки вас було вибрано свідомо з огляду на вашу кваліфікацію, то ви можете також здогадатися і про небезпеку, що криється за нею. Я не хочу нічого применшувати, але скажу, що, в будь-якому разі, ми всі – смертники.

Ви також, мабуть, зауважили, що жоден із вас не був запрошений таємно. Нікого з вас не просили прокрастися сюди непомітно. Вікна цього будинку не відрегульовані на непрозорість. Навколо кімнати нема жодного захисту. Нам варт лише повернути увагу ворога, щоб він нас знищив; а найкращий спосіб повернути увагу – це створити театральну та фальшиву атмосферу таємності.

(«Ха», – подумала Аркадія, схилившись над маленькою коробочкою, звідки, трохи хриплячи, долинали голоси.)

– Ви це розумієте?

Елветт Семік смикнув нижньою губою, оголивши тим самим зуби, через що здавалося, що він при кожному вимовленому слові кривиться.

– Годі вам. Розкажіть краще про цього молодика. Доктор Дарелл сказав:

– Його звать Пеллеас Антор. Він – студент мого давнього колеги Кляйзе, який помер минулого року. Перед смертю Кляйзе надіслав мені енцефалограму Антора на п'ятому підрівні, яку я порівняв з енцефалограмою людини, котра сидить навпроти вас. Ви, звичайно ж, знаєте, що діаграму мозку неможливо продублювати на такому рівні, і навіть психологи на це нездатні. Якщо ви цього не знаєте, то вам доведеться прийняти мої слова на віру.

Скрививши губи, Турбор промовив:

– Давайте вже з чогось починати. Ми приймаємо ваші слова на віру, оскільки тепер, після смерті Кляйзе, ви є найкращим електроневрологом у Галактиці. Принаймні, саме так я відрекомендував вас в одній із телепередач, ба більше, я сам у цьому переконаний. Скільки вам років, Анторе?

– Двадцять дев'ять, містере Турбор.

– Гм. І ви теж є електроневрологом? Одним із кращих?

– Ні, я лише аспірант. Але я наполегливо працюю, і моя перевага в тому, що я навчався у Кляйзе.

У розмову втрутився Манн. Він трохи заїкався, коли хвилювався.

– Я... я хотів би, щоб ви вже п...почали. Гадаю, що всі ми забагато г...говоримо.

Доктор Дарелл звів брову у напрямку Манна.

– Ви маєте рацію, Гоміре. Прошу, Пеллеасе.

– Ще трохи, – повільно сказав Пеллеас Антор, – тому що, перш ніж ми почнемо, хоча я ціную почуття містера Манна, все ж повинен попросити вас зробити енцефалограми.

Дарелл насупився.

– Що відбувається, Анторе? Які енцефалограми ти маєш на увазі?

– Мозкові діаграми всіх вас. У вас є моя, докторе Дарелл. А я повинен мати вашу і решти тих, хто з вами. І ці вимірювання я повинен зробити сам.

– У нього немає причин нам довіряти. Молодик має на це право, – сказав Турбор.

– Дякую, – відповів Антор, – якщо ви проведете нас до лабораторії, докторе Дарелл, ми продовжимо. Я насмілюся сьогодні вранці перевірити ваш пристрій.

Наука електроенцефалографія була і старою, і новою водночас. Старою в тому сенсі, що знання про мікроструми, що їх генерують нервові клітини живих істот, належали до тієї величезної сфери людських знань, витoki яких уже були геть забуті. Ці знання були такі ж давні, як і сама історія людства...

І все ж ця наука була й новою. Сам факт існування мікрострумів перебував у забутті впродовж десятків тисяч років існування Галактичної Імперії як одна із яскравих і химерних, але абсолютно непотрібних галузей людського знання. Деякі вчені намагалися

класифікувати хвилі за станами – невсипущі та сплячі, спокійні і збуджені, здорові та хворі, але навіть найзагальніші концепції мали безліч винятків.

Інша група вчених намагалася довести існування груп мозкових хвиль, аналогічних добре знаним групам крові, і показати, що зовнішнє середовище при цьому не є визначальним фактором. Це були по-расистському налаштовані люди, котрі стверджували, що людство можна поділити на підвиди. Але така філософія не могла мати перспектив через домінування у Галактичній Імперії екуменічної течії, що була єдиним політичним утворенням, яке, охоплюючи двадцять мільйонів зоряних систем, об'єднувало все людство, починаючи від центрального світу – Трентора, тепер уже прекрасного і нереального спогаду, до якогось усіма забутого астероїда на Периферії.

І знову ж таки, в такому суспільстві, як за часів Першої Імперії відданому в руки природничих наук та неживої технології, існувала якась невиразна, але потужна соціологічна *відраза* до досліджень розуму. Такі дослідження вважалися не надто престижними, бо не приносили негайної користі; і вони погано фінансувалися, оскільки були менш прибутковими.

Після розпаду Першої Імперії почалася фрагментація організованої науки – вона відкочувалася все далі й далі, навіть призабула про основи ядерної енергетики, повернувшись до хімічної енергії вугілля та нафти. Єдиним винятком із цього, звичайно, була Перша Фундація, де іскра науки, в яку вдихнули життя, розгоралася все більше, перетворившись на полум'я. Але й тут теж домінувала природнича галузь, а вивченням мозку переважно нехтували. Гарі Селдон був першим, хто висловив думку, яка згодом почала сприйматися як істина.

«Нервові мікроструми, – якось сказав він, – несуть у собі іскру кожного імпульсу та реакції, свідомої та несвідомої. Мозкові хвилі, записані на акуратно розлінованому папері у вигляді тремтливих піків та западин – це дзеркала, в яких відбиваються імпульси думок, згенеровані мільярдами клітин. Теоретично їхній аналіз мав би виявити думки та емоції суб'єкта з точністю до останньої хвилини. Будуть знайдені відмінності, що пов'язані не лише з очевидними фізичними недоліками, успадкованими або набутими, але також і зі змінами емоційного стану, здобуттям освіти та досвіду, і навіть із

чимось настільки невловимим, як зміна у життєвій філософії суб'єкта».

Але навіть Селдон не зміг просунути далі цього припущення. І ось уже п'ятдесят років, як фахівці Першої Фундації вперто проривалися до цієї неймовірно великої та хитромудрої скарбниці нових знань. Цей прорив, природно, був зроблений завдяки новим технологіям – наприклад, використанню електродів у черепних швах за допомогою нещодавно розробленого пристрою, що дозволяє контактувати безпосередньо з сірими клітинами, навіть не виголюючи ділянку черепа. Потім був записувальний пристрій, що автоматично фіксував мозкові хвилі як загалом, так і за окремими функціями шести незалежних змінних. Але, мабуть, найбільше значення мало зростання поваги до енцефалографії та енцефалографів. Кляйзе, найвідоміший із них, брав участь у наукових з'їздах як рівня з фізиками. Доктор Дарелл, хоча тепер і відійшов від науки, прославився своїми блискучими здобутками в галузі аналізу енцефалограм майже так само, як і тим, що був сином Бейти Дарелл, великої героїні минулого покоління.

І ось тепер доктор Дарелл сидів у власному кріслі, до його голови ледь торкалися електроди, в той час як вакуумна стрілка хилиталася туди-сюди. Він сидів спиною до записувача, бо в іншому разі, і це було добре відомо, вид рухомих кривих викликав би в нього несвідоме зусилля контролювати їх, що своєю чергою помітно вплинуло би на результати. Але доктор знав, що центральний екран показує ритмічну і майже незмінну криву сигма, що, власне, і слід було сподіватися від його могутнього та дисциплінованого розуму. Ця крива посилювалася та очищувалася на допоміжному екрані, що взаємодіяв із мозочковими хвилями. Лобна доля демонструвала різкі, майже уривчасті стрибки, а підповерхневі зони – приглушені коливання з вузьким діапазоном частот...

Він знав візерунок власних мозкових хвиль так само добре, як художник знає колір власних очей.

Пеллеас Антор не зробив жодних коментарів, коли Дарелл підвівся з крісла, де щойно напівлежав. Молодик витягнув сім записів, кинувши на них швидкий, всеосяжний погляд людини, котра добре знає, яку крихітну й непомітну зміну шукає.

– Із вашого дозволу, докторе Семік.

Обличчя Семіка, пожовкле від старості, було серйозним. Електроенцефалографії як науці було стільки ж років, що і йому, тому він мало про неї знав і дратувався з її раптової популярності. Він знав, що він старий, і що прилад покаже саме це. Про його вік свідчили зморшки на обличчі, згорбленість, тремтіння рук – але все *це* стосувалося лише його тіла. А енцефалограма може показати, що і його мозок теж ветхий. Бентежне і свавільне вторгнення до останнього бастіону людини – її розуму.

Електроди були налаштовані. Весь цей процес, звичайно, був безболісним від початку до кінця. Відчувалося лише слабке поколювання, набагато нижче від порога чутливості.

Потім підійшли Турбор, який спокійно й апатично висидів увесь п'ятнадцятихвилинний процес, і Манн, котрий сіпнувся від першого дотику електродів, а відтак постійно заковчував очі, так ніби хотів розвернути їх назад і дивитися крізь отвір у потилиці.

– А тепер... – почав було Дарелл, коли все закінчив.

– А тепер, – вибачливим тоном продовжив Антор, – у будинку є ще одна особа.

Дарелл, насупившись, запитав:

– Моя дочка?

– Так. Я запропонував, щоб вона сьогодні залишилася вдома, якщо ви пам'ятаєте.

– Для електроенцефалографічного аналізу? Навіщо, заради Галактики?

– Без цього я не зможу продовжити.

Дарелл знизав плечима і піднявся вгору сходами. Аркадія, вже попереджена, встигла заховати звуковловлювач, а відтак їй нічого більше не зоставалося, як покійно піти за ним. Уперше в житті – якщо не брати до уваги взяття енцефалограми ще у немовлячому віці з метою реєстрації та ідентифікації – вона опинилася під електродами.

– Можна мені подивитися? – спитала вона, простягаючи руку, коли процедуру було завершено.

Доктор Дарелл відповів:

– Ти нічого не зрозумієш, Аркадіє. Хіба тобі вже не час лягати спати?

– Так, тату, – із вдаваною скромністю відповіла вона. – Всім добраніч...

Вона побігла по сходах і залізла в ліжко, абияк приготувавшись до сну. Зі звуковловлювачем Олінтуса, що його прилаштувала біля подушки, вона почувалася наче персонаж із книгофільму і, будучи в захопленні від своєї «шпигунської» діяльності, щохвилини притуляла його до грудей.

Перше, що вона почула, були слова Антора:

– Усі аналізи задовільні, джентльмени. Зокрема, і дитини.

«Дитини», з огидою подумала вона у темряві, розсердившись на Антора.

Тепер Антор відчинив свій портфель і витягнув із нього кілька десятків енцефалограм. Це були не оригінали. Та й замок на портфелі не був звичайний. Якби ключ опинився у чийсь руці, а не в його власній, увесь вміст портфеля тихо й миттєво окислився б, перетворившись на жменьку попелу, де вже нічого не можна було би розібрати. Те ж саме відбувалося і з записами, щоправда, лише через півгодини після того, як їх вийняли з портфеля. Оскільки існувати їм залишалося недовго, Антор швидко заговорив:

– Тут енцефалограми кількох дрібних урядовців з Анакреона. Це – психолог із Університету Локріса, а ось це – промисловець із Сивенни. Решту можете бачити самі.

Вони тісно скупчилися навколо записів. Усі, окрім Дарелла, бачили в них лише якісь химерні закарлюки. Натомість для Дарелла це були крики мільйонів голосів.

Невимушено вказуючи пальцем, Антор промовив:

– Я звертаю вашу увагу, докторе Дарелл, на ділянку потовщення посеред вторинних тау-хвиль у лобній долі, що присутня на всіх цих записах. Не хочете скористатися моєю аналітичною лінійкою, сер, щоб перевірити моє твердження?

Аналітичну лінійку можна вважати далекою родичкою (як хмарочос із халупою) дитячої іграшки під назвою «логарифмічна лінійка». Дарелл швидко впорався з нею завдяки тривалій практиці. Він накидав ескізи результатів і, як і вказував Антор, у тих ділянках лобної долі, де мали бути сильні коливання, виявилось вирівнювання ламаної лінії.

– Як би ви це витлумачили, докторе Дарелл? – спитав Антор.

– Я не впевнений. Без підготовки мені важко зрозуміти, як таке можливо. Навіть у випадках амнезії на цих ділянках може бути

пригнічення імпульсів, але не видалення. Може, це результат грубого хірургічного втручання?

– Ну звичайно, наче щось вирізано, – нетерпляче вигукнув Антор, – справді! Але не у фізичному сенсі. Розумієте, Мул міг би таке зробити. Він міг би цілковито придушити здатність до тієї чи іншої емоції чи настрою, не залишивши нічого, крім ось такого плато. Або...

– Або це могла зробити Друга Фундація, чи не так? – запитав Турбор, кволо усміхаючись.

Відповідати на таке абсолютно риторичне питання не було сенсу.

– Що спонукало вас до такого відкриття, містере Антор? – спитав Манн.

– Не мене, а доктора Кляйзе. Він збирав енцефалограми, так само як це робить планетарна поліція, але робив це за іншими принципами. Він спеціалізувався на інтелектуалах, урядовцях і бізнес-лідерах. Розумієте, якщо Друга Фундація впливає на хід історії Галактики – і нашої з вами історії, – то вони мусять робити це непомітно, докладаючи якомога менше зусиль. Якщо вони діють через свідомість, як і повинні, то мають справу з впливовими людьми, впливовими у культурній, промисловій або політичній сферах. І саме такими людьми він і займався.

– Стривайте, – заперечив Манн, – а чим це підтверджується? Як діють ці люди, я маю на увазі ті, із плато? Можливо, це абсолютно нормальне явище. – Він обнадійливо глянув на інших своїми подитячому блакитними очима, але не зустрів підтримки.

– А це питання я залишаю докторові Дареллу, – сказав Антор. – Спитайте його, скільки разів йому доводилося бачити таке явище під час своїх загальних досліджень або скільки він зустрічав зареєстрованих випадків у літературі протягом останнього покоління. Потім запитайте його про шанси виявити щось подібне серед категорій, що їх досліджував доктор Кляйзе, хоча би в одному випадку із тисячі.

– Я вважаю, – задумливо сказав Дарелл, – що це, безумовно, штучні новотвори. Ці люди зазнали втручання. У певному сенсі, щось подібне я підозрював...

– Я знаю, докторе Дарелл, – відповів Антор. – Я також знаю, що ви колись працювали з доктором Кляйзе. Мені хотілося би з'ясувати, чому ви припинили співпрацю.

У цьому питанні насправді не було ніякої ворожості, радше – звичайна обережність, але в будь-якому разі запала доволі тривала пауза. Дарелл поглянув то на одного гостя, то на іншого, а потім різко сказав:

– Тому що в затіяній Кляйзе битві не було жодного сенсу. Він змагався із противником, що був занадто сильним для нього. Він виявляв те, що було очевидним і для мене, і для нього – той факт, що ми самі собі не господарі. *А я не хотів цього знати!* В мене була самоповага. Мені подобалося вважати, що наша Фундація – керманіч такого собі колективного духу, що наші предки боролися і вмиралі не намарне. Я подумав, що найпростішим буде відвернутися від цього, якщо вже не зовсім упевнений. Ця посада була мені непотрібна, бо урядової пенсії, що її довічно призначили родині моєї матері, вистачало на мої скромні потреби. Щоби не занудьгувати, мені було достатньо й домашньої лабораторії, а життя все одно колись закінчиться... А потім Кляйзе помер...

Семик змучено усміхнувся і сказав:

– А оцей добродій Кляйзе, я його не знав... Як він помер?

– Він загинув. Він стверджував, що загине. За півроку до смерті зізнався якось, що підійшов занадто близько... – пояснив Антор.

– А тепер ми теж занадто б...близько, чи не так? – прошепотів пересохлими губами Манн, і при цьому його борлак смикнувся.

– Так, – байдуже відповів Антор, – але в будь-якому разі до цього близькі всі ми. Ось чому ви всі були обрані. Я учень Кляйзе. Доктор Дарелл був його колегою. Джоул Турбор в прямому ефірі засуджував нашу сліпу віру у рятівну руку Другої Фундації, аж доки уряд зовсім не закритий його передачу, за сприяння, зауважте, могутнього фінансиста, чий мозок демонструє те, що Кляйзе називав «фальшивим плато». Гомір Манн має домашню колекцію Муліани, якщо можна використовувати цю назву на означення зібраних даних про Мула – найбільшу з тих, що існують, і опублікував деякі статті з припущеннями про природу та функції Другої Фундації. Доктор Семік, подібно до інших, зробив значний внесок у створення математичних розрахунків для енцефалографічного аналізу, хоча я не вважаю, що він усвідомлює, що його математика може застосовуватися саме у такий спосіб.

Семік витріщив очі і здивовано реготнув:

– Ні, юначе, бо, наскільки вам відомо, я займався внутрішньоядерними рухами, зокрема проблемами п-тіла. Я нічого не тямлю в енцефалографії.

– Тепер ми розуміємо, в якому ми становищі. Уряд, звичайно, нічого не робитиме з цією проблемою. Не знаю, чи усвідомлює мер або хтось із його адміністрації всю серйозність ситуації. Але я знаю одне – нашій п'ятірці нема чого втрачати, а здобути ми можемо багато чого. Що більше ми знатимемо, тим у більшій безпеці почуватимемося. Розумієте, ми лише починаємо.

– Наскільки глибоко проникла Друга Фундація? – поцікавився Турбор.

– Не знаю, зізнаюся відверто. Усі агентурні проникнення, що їх ми виявили, були зафіксовані у прикордонних світах. Але столичний світ може бути чистим, хоча і цього не можна сказати напевно, інакше я би вас не перевіряв. Ви викликали в мене особливу підозру, докторе Дарелл, тому що облишили дослідження, які проводили разом із Кляйзе. Знаєте, Кляйзе так вам цього і не пробачив. Я гадав, що Друга Фундація підкупила вас, але Кляйзе завжди наполягав, що ви були боягузом. Пробачте, докторе Дарелл, якщо я поясню свою позицію більш чітко. Особисто я розумію ваше ставлення і вважаю, що якщо це і є боягузтво, то його можна пробачити.

Перш ніж відповісти, Дарелл глибоко вдихнув.

– Я втік! Називайте це як хочете. Я намагався підтримувати нашу дружбу, але він більше ні разу не написав і не зателефонував мені, аж доки не надіслав вашу енцефалограму, а це було за тиждень до його смерті...

– З вашого дозволу, – у пориві нервової красномовності втрутився Гомір Манн, – я не розумію, що ви робите. Ми будемо в...вбогою купкою змовників, якщо збираємося й надалі просто г...говорити і говорити. І в будь-якому разі я не розумію, що ще ми можемо зробити. Це д...дуже по-дитячому. М...мозкові хвилі і вся ця нісенітниця. Ви хоча б щось плануєте *робити*?

Очі Пеллеаса Антора спалахнули.

– Так. Нам потрібно більше інформації про Другу Фундацію. Це першочергова потреба. Мул витратив перші п'ять років свого правління саме на пошук інформації і програв чи, можливо, нас усіх

змусили повірити в це. А потім він припинив пошуки. Чому? Тому що зазнав невдачі? Чи, може, йому, навпаки, вдалося?

– Б...більше розмов, – з гіркотою сказав Манн. – Як ми про це взагалі можемо дізнатися?

– Якщо ви мене послухаєте... Столиця Мула була на Калгані. До приходу Мула Калган не входив до сфери комерційного впливу Фундації, як не входить до неї зараз. Наразі ним керує такий собі Стеттін, це до тих пір, поки там, звичайно, не вибухне новий палацовий переворот. Стеттін величає себе Першим Громадянином і наступником Мула. Якщо у цьому світі й існує якась традиція, то вона ґрунтується на майже забобонній вірі у надприродну силу і велич Мула. Через це його палац пильнують наче якусь святиню. Туди не може зайти жодна стороння особа, а всередині все лишається неторканим.

– Ну?

– А чому? У такі часи нічого не відбувається просто так. А якщо палац Мула залишається неушкодженим не через забобони? Може, так улаштувала Друга Фундація? Коротше кажучи, якщо результати п'ятирічних пошуків Мула...

– О, н...нісенітниці.

– Чому ні? – зажадав відповіді Антор. – Протягом усієї своєї історії Друга Фундація переховувалася і втручалася у галактичні справи лише мінімальним чином. Я розумію, що нам видається логічнішим знищити палац, або, принаймні, прибрати звідти усі дані. Але ж ви маєте взяти до уваги психологію цих майстрів-психологів. Вони – це Селдони і Мули, і вони працюють не безпосередньо, а через чужі розуми. Навіщо їм щось знищувати чи ліквідовувати, якщо вони можуть досягнути своєї мети, впливаючи на людську свідомість?

Не дочекавшись відповіді, Антор продовжив:

– А ви, Манне, якраз і є одним із тих, хто може отримати потрібну нам інформацію.

– Я? – приголомшено вигукнув Манн, швидко окинувши поглядом присутніх. – Я не здатний на таке. Я не люд...дина дії, не гер...рой якогось т...телешоу. Я – бібліотекар. Якщо я можу допомогти вам у цей спосіб, то це чудово, і я ризикну заради Другої Фундації, але я не збираюся летіти в космос зар...ради якогось д...донкіхотства.

– А тепер послухайте, – терпляче сказав Антор, – ми з доктором Дареллом дійшли згоди, що ви – саме та людина. Це єдиний спосіб здобути інформацію природно. Ви кажете, що ви – бібліотекар. Чудово! Якою є головна сфера ваших інтересів? Муліана! Ви вже маєте найбільшу у Галактиці колекцію матеріалів про Мула. Для вас цілком природно прагнути здобути більше інформації; природніше, ніж для будь-кого. Ви могли би попросити дозволу на вхід до палацу на Калгані, не викликавши жодних підозр у прихованих мотивах. Вам можуть відмовити, але ні в чому не запідозрять. Ба більше, у вас є одномісний катер. Відомо, що під час щорічної відпустки ви подорожуєте на інші планети. Ви навіть уже бували раніше на Калгані. Хіба ви не розумієте, що вам лише потрібно діяти, як завжди?

– Але я не можу просто сказати: «Ч...чи не будете ви ласк...каві дозволити мені зайти до в...вашої найбільшої святині, м...містере Перший Громадянин?».

– А чому ні?

– Тому що, заради Галактики, він мені не дозволить!

– Ну то й добре. Отже, він не дозволить. У такому разі ви повернетесь додому, а ми вигадаємо щось інше.

Манн безпорадно озирнувся. Він відчув, що його підмовляють на те, що він ненавидить. Але ніхто не допоміг йому виплутатися. Таким чином, у будинку доктора Дарелла врешті-решт було винесено дві ухвали. Згідно з першою, Манн хоч і неохоче, але погодився летіти на Калган, щойно почнеться його літня відпустка. Про другу ухвалу гості доктора Дарелла спільно із самим господарем навіть не здогадувалися, позаяк винесла її неофіційна учасниця цього зібрання, коли вимкнула звуковловлювач, щоб майже поночі вкласти спати. Згадана друга ухвала нас поки що не стосується.

10. Криза насувається

На Другій Фундації минув тиждень, і Перший Спікер, дивлячись на студента, знову всміхався.

– Мабуть, ви принесли цікаві результати, інакше не були би такі сердиті.

Студент поклав руку на стос паперів із розрахунками і сказав:

– Ви впевнені, що ця проблема існує?

– Вихідні дані правдиві. Там нічого не змінено.

– У такому разі я *повинен* погодитися з цими результатами, а мені цього не хочеться.

– Звичайно. Але який стосунок мають до цього ваші бажання? Ну, розкажіть мені, що вас турбує. Ні-ні, відкладіть свої висновки. Я проаналізую їх пізніше. А поки що давайте краще *поговоримо*. Розкажіть, як ви все зрозуміли.

– Ну добре, Спикере... Стає доволі очевидним, що в загальній психологічній ситуації Першої Фундації сталися величезні зміни. Поки вони знали про існування плану Селдона, якщо не брати до уваги подробиць, то вірили в нього, але не до кінця. Вони були впевнені в успіху, хоч не знали, коли і як це станеться. Тому там існувала атмосфера безперервної напруженості – саме те, чого й прагнув Селдон. Інакше кажучи, Перша Фундація була розрахована на роботу на максимальному потенціалі.

– Сумнівна метафора, – сказав Перший Спікер, – але я вас розумію.

– Але тепер, Спикере, вони знають про існування Другої Фундації більше деталей, ніж можна було висувати із давніх і побіжних згадок про неї у плані Селдона. Вони тепер здогадуються про її роль хоронительки Плану. Вони знають, що існує агентство, яке стежить за кожним їхнім кроком і не дозволить їм спіткнутися. Таким чином, вони перестали цілеспрямовано рухатися вперед і чекають, щоб їх несли на ношах. Побоююся, це ще одна метафора.

– Хай там як, але продовжуйте.

– І ось це зменшення зусиль, ця зросла інерція, цей перехід до м'якотілої декадентської та гедоністичної культури означає руйнацію Плану. Вони *мусять* рухатися своїм ходом.

– Це все?

– Ні, є ще й інші проблеми. Реакція більшості населення саме така, як я описав. Але існує велика ймовірність наявності реакції меншості. Знання про нашу опіку та контроль пробудять у цієї меншості не задоволення, а ворожість. Це постає з теореми Коріллової...

– Так, так. Я знаю цю теорему.

– Вибачте, Спикере. Важко обійтися без математики. В будь-якому разі це призведе до того, що зусилля Фундації ослабляться, а частина її населення виступить проти нас, і то доволі активно!

– І це все?

– Залишається ще один чинник, імовірність якого доволі низька...

– Дуже добре. Який?

– Поки енергія Першої Фундації спрямовувалася лише в бік Імперії, допоки їхніми ворогами були лише величезні та безнадійно застарілі рештки, що залишилися від хаосу минулого, вони, очевидно, звертали увагу лише на природничі науки. Але тепер, коли ми стали новою, значною частиною їхнього середовища, то така зміна ландшафту вплине і на них. Вони можуть спробувати стати психологами...

– Ця зміна, – незворушно сказав Спікер, – уже відбувається. Губи студента міцно стиснулися.

– Тоді все скінчено. Це і є основна невідповідність із Планом.

Спікере, чи міг би я дізнатися про це, якби жив... зовні?

Перший Спікер серйозно відповів:

– Ви засмутилися, юначе, бо гадали, що зрозуміли майже все, аж раптом виявили, що багато напрочуд очевидних речей вам невідомі. Ви вважали, що ви є одним із володарів Галактики, аж раптом усвідомили, що стоїте на краю краху. Природно, що ви розлюбите ту теплицю, в якій жили до сих пір, і власні ілюзії, що їх собі виплекали під час навчання.

Я теж колись усе це пережив. Це нормально. Але було необхідно, щоб у роки становлення своєї особистості ви не мали прямого контакту з Галактикою; щоб ви залишалися тут, де всі знання фільтрувалися для вас, а ваш розум лише міцнів. Ми могли би показати вам цей... частковий провал Плану раніше і вберегти від теперішнього шоку, але в такому разі ви не зрозуміли би його важливості так сильно, як зрозуміли зараз. Отже, ви не знайшли жодного варіанту розв'язку проблеми?

Студент похитав головою і безнадійно відповів:

– Ні!

– Ну, це не дивно. Послухайте мене, юначе. План дій існує, і його дотримуються вже більше десяти років. Це незвичайний План, але ми змушені були вдатися до нього всупереч нашій волі. Він вимагає врахування низьких імовірностей, небезпечних припущень... Інколи нам навіть доводилося мати справу з індивідуальними реакціями, тому що це був єдиний можливий вихід, а ви знаєте, що психостатистика за

самою своєю природою втрачає сенс, коли застосовується до величин, менших за планетарні.

– І є успіхи? – ахнув студент.

– Поки що важко сказати щось певне. Досі нам вдавалося підтримувати стабільність ситуації, але вперше за всю історію Плану існує ймовірність, що його можуть зруйнувати дії однієї звичайної людини. Ми змінили напрям мислення мінімальної кількості потрібних нам людей; ми маємо своїх агентів, але їхні дії сплановані. Вони не сміють імпровізувати. Це повинно бути очевидно для вас. І я не приховуватиму найгіршого – якщо нас виявлять тут, у цьому світі, то буде знищено не лише План, а й нас самих, наші фізичні сутності. Тож як самі бачите, рішення не дуже вдале.

– Але те, що ви мені повідомили, взагалі не схоже на рішення, а радше – на здогад, продиктований відчаєм.

– Ні. Це, скажімо так, можна назвати розумним припущенням.

– І коли ж настане криза, Спікере? Коли ми зрозуміємо, досягли успіху чи ні?

– Ну, поза всяким сумнівом, упродовж року. Студент подумав, потім кивнув головою.

– Ну що ж, приємно це знати.

Потиснувши Спікерові руку, він повернувся і пішов.

Перший Спікер мовчки спостерігав, як вікно ставало прозорим. За високими, гігантськими будівлями виднілися мовчазні скупчення зірок.

Рік пролетить швидко. Чи доживе до його кінця хтось із-поміж них, спадкоємців Селдона?

11. «Заєць»

Минуло трохи більше місяця, перш ніж можна було сказати, що літо вже почалося. Тобто для Гоміра Манна воно почалося тоді, коли він написав свій останній фінансовий звіт за бюджетний рік, упевнився в тому, що бібліотекар, якого прислав йому на заміну уряд, достатньо добре розбирається у тонкощах своєї роботи (минулорічний показав себе доволі незадовільно) і домовився, щоб його маленький катер «Унімара» – названий так на честь одного делікатного й загадкового епізоду, що стався двадцять років тому – витягли із зимового ангара.

Він залишив Термінус у кепському настрої. Ніхто не прийшов у порт, щоб побачитися з ним. Це було природно, бо і в минулому його ніхто не проводжав. Він чудово розумів, що ця поїздка нічим не повинна відрізнятись від попередніх, і все ж відчував, як його наповнює якась невиразна образа. Він, Гомір Манн, найнерозсудливішим чином ризикує своєю головою, і при цьому відлітає сам-самісінький.

Принаймні, він так вважав.

А оскільки він помилявся, то наступного дня здійснюється неабиякий гвалт як на «Унімарі», так і в замиському будинку доктора Дарелла.

Першим забив на сполох доктор Дарелл, завдяки покоївці Полі, чия місячна відпустка тепер уже відійшла у минуле. Вона злетіла вниз сходами, хвилюючись і заїкаючись.

Добрий доктор зустрів її внизу.

Спершу вона марно намагалася висловити свої емоції, а відтак просто тицьнула йому в руки аркуш паперу і якийсь невеличкий кубічний предмет.

Він невдоволено взяв їх і запитав:

- Що трапилось, Полі?
- Вона *втекла*, докторе!
- Хто втік?
- Аркадія!

– Що ви маєте на увазі? Куди втекла? Про що ви кажете? Вона тупнула ногою:

– Не знаю. Вона втекла, а разом із нею зникли валіза і децю з одягу. А ось це лист. Чому би вам спершу не прочитати його, замість того щоб просто стовбичити тут? От уже ці чоловіки... Доктор Дарелл низав плечима і відкрив конверт. Лист був короткий, написаний пишним та плавним почерком її стенографа, за винятком незграбного підпису «Аркаді».

«Любий тату!

Мені було би дуже сумно попрощатися з тобою особисто. Я б розревілася, як маленька дівчинка, і тобі було би за мене соромно. Тож замість цього я пишу тобі листа, щоб сказати, як я за тобою сумуватиму, незважаючи на те, що проведу неймовірно чудові літні канікули з дядьком Гоміром. Я дбатиму про себе сама і невдовзі повернуся додому. У той же час я залишаю тобі одну свою річ. Можеш нею користуватися.

Твоя любляча донька, Аркаді».

Із дедалі більшою тривоною він перечитував лист ще раз і ще раз. А потім сухо сказав:

– Ви це читали, Полі?

Полі відразу ж почала захищатися.

– Мене вже точно не варто в цьому звинувачувати, докторе. На конверті було написано «Полі» і я поняття зеленого не мала, що всередині ще є лист для вас. Я не нишпорка, докторе, і за всі роки, що я...

Дарелл заспокійливо підняв руку:

– Дуже добре, Полі. Це неважливо. Я просто хотів упевнитися, що ви зрозуміли, що сталося.

Він швидко розмірковував. Говорити їй, щоби вона забула про це, не було сенсу. Стосовно цього противника слово «забути» не мало жодного сенсу, а оскільки ця порада стосувалася важливого питання, то це лише породило би протилежний ефект.

Натомість він сказав:

– Знаєте, вона дивна дівчинка. Дуже романтична. Відколи ми домовилися відправити її у космічну подорож цього літа, вона місця собі не знаходила.

– А чому ж ніхто мені не сказав про цю космічну подорож?

– Ми домовилися, коли вас тут не було, а потім забули. Тому немає жодних проблем.

Тепер початкові емоції Полі переросли у сильне обурення:

– Все просто, кажете? Бідне пташенятко полетіло з однією валізкою, без пристойної одежини, та ще й сама-самісінька. Як довго її не буде?

– Я не хочу, щоб ви хвилювалися, Полі. На кораблі для неї ціла купа одягу. Про все вже домовлено. Ви скажете містерові Анторові, що я хочу його бачити? О, а спочатку... це та річ, що вона хотіла мені передати? – Він покрутив її в руці.

Полі похитала головою.

– Я не знаю напевне. Лист лежав на ній, і це все, що я можу вам сказати. Забути розповісти мені, це ж треба. Якби ж її мати була жива...

Дарелл махнув її рукою.

– Будь ласка, покличте містера Антора.

Погляди Антора на цю проблему кардинально відрізнялися від поглядів батька Аркадії. Спершу його заціпило, тож він лише стискав і розтискав кулаки й намагався рвати на собі волосся, але через якийсь час його наче прорвало.

– О великий Космосе, чого ви чекаєте? На що ми обидва чекаємо? Зв'яжіться з космопортом і скажіть, нехай зв'яжуться з «Унімарою».

– Тихіше, Пеллеасе, це ж моя дочка.

– Так, але Галактика не ваша!

– Зачекайте. Вона – розумна дівчинка, Пеллеасе, і все ретельно продумала. Краще простежити за її думками, поки ще не пізно. Ви знаєте, що це за річ?

– Ні. А яка різниця, що це таке?

– Бо це звуковловлювач.

– Оця штука?

– Він саморобний, але працює. Я вже перевірів. Хіба ви не розумієте? У такий спосіб вона хоче сказати нам, що була учасницею наших політичних розмов. Вона знає, куди і навіщо летить Гомір Манн. І вона вирішила, що їй буде цікаво полетіти разом із ним.

– О великий Космосе! – простогнав молодик. – Ще один розум, яким може скористатися Друга Фондація.

– От тільки чи є якась причина, чому Друга Фундація має *apriori* побачити якусь загрозу у чотирнадцятирічній дівчинці – якщо тільки ми не зробимо нічого, щоб привернути до неї їхню увагу, наприклад, відкличемо корабель з космосу, щоб забрати її назад. Ви забули, з ким ми маємо справу? Наскільки вузькою є межа, що відділяє нас від викриття? І наскільки ми тепер безпорадні?

– Але не можна дозволити, щоб усе залежало від якоїсь божевільної дитини.

– Вона не божевільна, і в нас нема вибору. Їй не потрібно було писати листа, але вона зробила це, щоб ми не йшли до поліції і не подавали заяву про її зникнення. Її лист пропонує нам перетворити усю цю справу на дружню пропозицію Манна взяти дочку старого друга у коротку відпустку. Чому ні? Ми з ним дружимо вже майже двадцять років. Він знає її з трьох років, коли я тільки привіз її назад із Трентора. Це абсолютно природно, і, по суті, має зменшити підозру. Шпигун не стежитиме за чотирнадцятирічною небогою, яка полетіла з ним.

– Гаразд. І що робитиме Манн, коли її знайде? Доктор Дарелл ще раз звів брови.

– Важко сказати... але гадаю, вона дасть йому раду.

А вночі в будинку було дуже самотньо, і доктор Дарелл відчув, що його, по суті, не обходить доля Галактики, доки у небезпеці божевільне життя його дочки.

Хоча на «Унімарі» хвилювання охоплювало значно менше людей, але воно було значно сильнішим.

Сидячи в багажному відділенні, Аркадія зрозуміла, що якщо в неї і є досвід в одному, то нема в іншому.

Початкове прискорення і слабку нудоту, що супроводжували перший стрибок крізь гіперпростір, вона пережила холоднокровно і стоїчно. І те, і те вона вже переживала під час космічних стрибків, тож задалегідь напружилася. Також вона знала, що багажні відділення під'єднані до вентиляційної системи корабля і можуть навіть купатися у світлі настінних ламп. Цим останнім, однак, вона знехтувала як абсолютно неромантичним. Вона залишалася у темряві, як і належить змовниці, дихала дуже тихо, і лише прислухалася до того шемрання, що оточувало Гоміра Манна.

Це були нічим не примітні звуки, які створює самотня людина. Човгання взуття, тертя тканини об метал, шарудіння крісла з м'якою оббивкою, що вгиналося під його вагою, різке клацання панелі управління, або м'який дотик долоні до фотоелемента.

Але брак досвіду зрештою дався Аркадії взнаки. У книго-фільмах та на відео «заєць», здавалося, мав безмежний потенціал для того, щоб залишатися непомітним. Звичайно, завжди був ризик зачепити якусь річ, яка впаде з гуркотом, або чхнути (на відео майже завжди чхали) – це було звичною справою. Вона все це знала і була обережною. Також вона розуміла, що може зіткнутися зі спрагою та голодом. До цього вона також приготувалася, поцупивши консерви з домашніх запасів. Але залишалися ще потреби, про які у фільмах ніколи не згадували, й шокована Аркадія зрозуміла, що попри відчайдушні намагання, вона не може ховатися в шафі вічно.

На одномісному спортивному катері, на взірець «Унімари», житловий простір, по суті, складався з єдиної кімнати, тож в Аркадії не було навіть можливості ризикнути і непомітно вибратися з відсіку, поки Манн клопотатиметься в якомусь іншому місці. Вона відчайдушно чекала, коли вже за звуками зможе визначити, що він заснув. Якби ж іще знати, чи він хропе. Добре, що хоч знала, де ліжка, і сподівалася, що воно заскрипить, коли Манн вклататиметься спати. Почувся довгий вдих, потім – позіх. Вона почекала, поки настала тиша, перервана м'яким протестом ліжка, коли Манн влаштовувався зручніше.

Двері багажного відсіку легко відчинилися, щойно вона натиснула на них пальцем, і її витягнута шия...

Почувся явно людський звук, що різко обірвався. Аркадія завмерла на місці. Тиша! Все ще тиша!

Вона намагалася зазирнути за двері, не ворухнувши головою, і не змогла. Голова рухалася вслід за очима. Звичайно, Гомір Манн не спав – він читав у ліжку, залитому м'яким світлом від світильника і витріщався у темряву, одночасно щось намагаючи під подушкою.

Голова Аркадії різко сіпнулася назад. Потім світло повністю згасло, і голос Манна невпевнено, але різко сказав:

- У мене є бластер, і я вистрілю, клянуся Галактикою...
- Та це ж я! Не стріляйте! – заволила Аркадія.

Дивовижно, наскільки тендітною квіткою є романтика. Бластер, що його тримає в руках знервований чоловік, може зіпсувати всю справу.

Світло загорілося знову – тепер уже по всьому кораблю. Манн сидів у ліжку. Трохи посивіле волосся на худих грудях і ріденька одноденна щетина на підборідді могли справити хибне враження, що перед вами людина із сумнівною репутацією. Аркадія вийшла, запинаючи на собі метиленову куртку, яка, як стверджували, не могла м'ятися.

Спершу приголомшений Манн заледве не вистрибнув з ліжка, але вчасно отямився і, підтягнувши простирadlo до підборіддя, з якимось дивним бульканням витиснув із себе:

– Щ-щ-що...

Що він говорить, розібрати було неможливо. Аркадія лагідно сказала:

– Перепрошую, але мені потрібно на хвилинку відійти, щоб помити руки. – Вона знала географію судна, і швидко вислизнула з кімнати, а коли повернулася, то разом із нею повернулася і її відвага. Гомір Манн уже стояв перед нею у вицвілому халаті, а всередині аж кипів.

– Що ти р...робиш на борту цього кор-рабля, хай би тебе ч...чорна діра вхопила? Я...як ти тут опинилася? Що я м...маю з тобою робити? Що *тут* відбувається?

Можливо, він і далі би розпитував, але Аркадія лагідно перервала його:

– Мені просто хотілося супроводжувати вас, дядьку Гоміре.

– *Навіщо?* Я нікуди не збираюся.

– Ви летите на Калган за інформацією про Другу Фундацію. Манн видав щось схоже на рев, а відтак безсило опустився на ліжку. На якусь мить перелякана Аркадія подумала, що він упаде в істерику і битиметься головою об стіну. Бластер усе ще був у нього в руці, і в неї аж похололо в животі.

– Обережніше... Не хвилюйтеся... – тільки й змогла сказати вона.

Але він уже встиг сяк-так запанувати над собою і жбурнув бластер на ліжку з такою силою, що той заледве не вистрілив і не випалив дірку в корпусі корабля.

– Як ти сюди потрапила? – повільно спитав він, так наче силкувався втримати кожне слово зубами, щоб не було чути тремтіння у його голосі.

– Це було легко. Я лише зайшла в ангар зі своєю валізою, сказала: «Багаж містера Манна!» і черговий, навіть не глянувши, махнув рукою.

– Я мушу повернути тебе назад, сама розумієш, – сказав Манн, і ця думка раптом викликала в нього дику радість. Заради космосу, це ж не його провина!

– Не можете, – спокійно сказала Аркадія, – цим ви привернете до себе увагу.

– Що?

– Ви знаєте. Ви затіяли всю цю поїздку на Калган тому, що для вас цілком органічно полетіти і попросити дозволу переглянути записи Мула. І ви повинні поводитися настільки природно, щоб не привернути до себе увагу. Якщо ви повернетесь назад із дівчинкою-«зайцем», то, можливо, навіть потрапите в теленовини.

– З...звідки в тебе взялися ці думки про Калган? Ці... е-е-е... дитячі... – Звичайно, це було доволі нешанобливе запитання, бо на відміну від Манна, Аркадія знала все.

– Я почула, – не приховуючи гордості, відповіла вона, – через звуковловлювач. Я знаю все, тому ви повинні дозволити мені летіти з вами.

– А я...як щодо твого батька? – він виклав свій найбільший козир. – Що в...він подумає? Що т...тебе викрали... і вбили.

– Я залишила йому записку, – пояснила Аркадія, побивши його своїм козирем, – і, ймовірно, він розуміє, що не повинен здійсмати галас. Можливо, ви отримаєте від нього космограму.

Манн міг пояснити це лише магією, бо за дві секунди після її слів пролунав сигнал.

Вона сказала:

– Можу закластися, це мій тато. – І це так і було.

Повідомлення виявилось коротким й адресувалося Аркадії.

«Дякую за твій прекрасний подарунок, я впевнений, що ти скористалася ним правильно. Вдалої подорожі».

– Бачите, – сказала вона, – це інструкції.

Гомір швидко звик до Аркадії. Невдовзі він уже був радий, що вона поруч. Зрештою, він уряди-годи навіть запитував себе, що би без неї

робив. Вона безупинно теревенила! Вона з усього дивувалася! Але найголовніше – була абсолютно безтурботна. Вона знала, що Друга Фундація – ворог, але це її аж ніяк не тривожило. Вона знала, що на Калгані йому доведеться мати справу з неприязним чиновництвом, але все одно не могла дочекатися прибуття.

Можливо, це через те, що їй було чотирнадцять.

У всякому разі ця тижнева поїздка тепер заповнилася розмовами, а не самоаналізом. Звичайно, це були не надто глибокодумні розмови, оскільки вони здебільшого стосувалися дівчачих уявлень про те, як краще обкрутити круг пальця лорда Калгана. Це були кумедні й безглузді балачки, проте велися вони по-дорослому.

Гомір виявив, що справді здатен усміхатися, коли слухав її, і дивом дивувався, з яких перлів історичної белетристики вона отримала таке викривлене уявлення про Всесвіт.

Настав вечір перед останнім стрибком. Калган був яскравою зіркою, що мерехтіла у майже порожньому просторі на прикордонні Галактики. Корабельний телескоп перетворював її на блискучу краплю ледь помітного діаметру.

Аркадія сиділа у зручному кріслі, схрестивши ноги. На ній були штани і не надто велика сорочка, що належали Гомірові. Її власний, більш жіночий гардероб зараз прався і прасувався, оскільки до приземлення лишалося недовго.

Вона сказала:

– Знаєте, я збираюся писати історичні романи, – сказала вона, загалом дуже задоволена поїздкою. Дядько Гомір охоче слухав її, а коли розмовляєш із розумною людиною, яка серйозно тебе сприймає, розмова набагато приємніша. – Я прочитала купу книжок про всіх великих людей в історії Фундації. Ну, знаєте, Селдон, Гардін, Меллоу, Деверс і решта. Я навіть прочитала більшість із того, що ви написали про Мула, от тільки не дуже весело читати ті частини, де Фундація програє. Чому не можна викладати історію без отих дурних трагічних моментів?

– Так, я міг би це зробити, – серйозно запевнив її Манн. – Але це ж було би нечесно, чи не так, Аркаді? Якщо не розповідати історію повністю, то науковий авторитет ніколи не заробиш.

– О, пф. Кого хвилює науковий авторитет? – Вона вважала свого дядька пречудовою людиною: вже кілька днів він не забував називати її

Аркаді. – Мої романи будуть цікавими, відомими і добре продаватимуться. Навіщо писати книжки, якщо їх не можна продати і прославитися? Я не хочу, щоб про мене знали лише якісь старі професори. Я хочу, щоб мене знали всі.

Від цієї думки її очі задоволено потемніли, і вона всілася зручніше.

– Якщо чесно, то щойно я вмовлю батька мене відпустити, відвідаю Трентор, щоб пошукати там додаткові матеріали про Першу Імперію. Я ж народилася на Тренторі, ви це знали?

Він знав, але сказав: «Справді?», вклавши у свій голос правильну пропорцію здивування, за що отримав винагороду у вигляді усмішки – чи то променистої, чи то манірної.

– Угу. Моя бабуся... Бейта Дарелл, ви чули про неї... була колись на Тренторі разом із моїм дідусем. Правду кажучи, саме там вони зупинили Мула, коли вся Галактика вже була в нього під ногами; і мої тато з мамою теж полетіли туди, коли тільки одружилися. Там я й народилася. Я навіть жила там до смерті матері, але мені тоді виповнилося лише три, і я нічого про це не пам'ятаю. Ви колись були на Тренторі, дядьку Гоміре?

– Ні, не був. – Він притулився спиною до холодної переділки і ліниво слухав. Калган був дуже близько, і він відчув, як його душу повнить тривога.

– Хіба ж це не *найромантичніше* місце в Галактиці? Батько каже, що за часів Стеннела V там мешкало більше людей, ніж зараз у *десяти світах*. Він каже, що це був один великий світ із металу – одне велике місто, столиця всієї Галактики. Він показував мені фото, які знайшов на Тренторі. Зараз він усе ще в руїнах, але все одно *дивовижний*. Я просто хотіла би побачити його знову. Насправді... Гоміре!

– Так?

– Чому б нам не полетіти туди, коли ми завершимо справи на Калгані?

На його обличчі знову з'явився переляк.

– Що? Тільки не починай. Я тут у справах, а не для розваг.

Пам'ятай про це.

– Але *це* теж справа, – писнула вона. – На Тренторі може бути неймовірна кількість інформації. Ви не думали про це?

– Ні, не думав. – Він схопився на ноги. – А тепер відсунься від комп'ютера. Ми повинні зробити останній стрибок, а потім ти підеш

спати. – Все ж таки є одна хороша річ у цьому приземленні: йому вже набридло спати, постеливши пальто на металеву підлогу.

Розрахунки були неважкі. У «Путівнику космічних маршрутів» шлях від Фундації до Калгана вказувався доволі чітко. Почувся слабкий ривок від проходження крізь гіперпростір, і останній світловий рік залишився позаду.

Сонце Калгана тепер справді було сонцем – великим, яскравим та жовто-білим, хоча його не можна було побачити крізь ілюмінатори, що з освітленого боку автоматично закрилися. До Калгана була лише одна ніч польоту.

12. Лорд

З усіх світів Галактики Калган, без сумнівів, мав найдивовижнішу історію. Наприклад, історія планети Термінус була історією майже безперервного зростання. Історія Трентора, колишньої галактичної столиці, свідчила про майже безперервне падіння. Але Калган...

Уперше Калган зажив популярності як світ розваг ще за два століття до народження Гарі Селдона. Він став ним у тому сенсі, що перетворив розваги на індустрію, і до того ж надзвичайно прибуткову.

І це була стабільна індустрія – найстабільніша в Галактиці. Коли всі цивілізовані світи потихеньку-помаленьку скочувалися до варварства, ця катастрофа не торкнулася Калгана навіть краєчком. Незалежно від економічних чи соціологічних змін у сусідніх секторах Галактики, там завжди існувала еліта; а характерною рисою еліти завжди було те, що вона вважає отримання задоволення винагородою за саме своє існування.

Тому Калган послідовно і успішно служив спочатку розпеченим та напарфумованим модникам імперського двору, супроводжуваним блискучими та пристрасними леді, відтак грубим та різким отаманам, які тримали в кайданах світи, захоплені після кривавих війн, але й не забували про своїх розгнuzданих і хтивих дівок, а насамкінець – опасистим і ласим до розкошів бізнесменам Фундації з їхніми п'яними та огидними коханками.

Він був відкритий абсолютно для всіх, бо ті «всі» мали гроші. А оскільки Калган слугував усім і ні від кого не закривався, оскільки його товар був у незмінному попиті, оскільки в нього вистачало мудрості не лізти у світову політику і не вимагати чиеїсь легітимності, то він процвітав навіть тоді, коли ніхто не міг похвалитися процвітаням, і лише набирив ваги, коли всі інші худнули.

Так тривало до Мула. Потім Калган теж якимось чином упав перед завойовником, який був глухий до розваг і до всього, крім завоювання. Для нього всі планети були однакові, навіть Калган. Тож протягом десяти років Калган перебував у дивній ролі галактичної метрополії, господині найбільшої імперії з часів падіння самої Галактичної Імперії.

А потім зі смертю Мула так само раптово прийшло її падіння. Фундація відкололася, а разом із нею і більша частина володінь Мула. За п'ятдесят років про цей короткий період могутності залишилися тільки непевні спогади, схожі на опіумні марення. Калган так ніколи й не оговтався. Він так і не зміг знову стати світом розваг, бо зачарування владою ніколи не ослаблює свої позиції. Натомість він зажив під орудою несталої вервечки людей, яких Фундація прозивала Лордами Калгана, але вони самі титулувалися Першими Громадянами Галактики, наслідуючи титул Мула, і підтримували ілюзію, що вони теж завойовники.

Нинішній лорд Калгана перебував на своїй посаді п'ять місяців. Він отримав її завдяки тому, що був командувачем калганського флоту, а ще через прикру необережність попереднього лорда. Але ніхто на Калгані не був настільки дурним, щоб надто довго брати близько до серця питання його легітимності. Подібні події сприймалися спокійно.

Однак, хоча таке виживання найбільш пристосованих і заохочувало кровожерливість та зло, іноді воно уможливлювало вихід на головні ролі і здібних людей. Лорд Стеттін був достатньо компетентним, і ним нелегко було маніпулювати.

Нелегко для його високопреосвященства Першого Міністра, який із подиву гідною неупередженістю служив як колишньому лорду, так і нинішньому, і який міг би, якби прожив достатньо довго, так само чесно служити і його наступнику.

Так само непросто це було й для леді Каллії, яка була для лорда Стеттіна більше, ніж подруга, але менше, ніж дружина. Того вечора в особистих покоях лорда Стеттіна ці троє лишилися на самоті. Огрядний Перший Громадянин у блискучій адміральській формі, що її він любляв носити, сердито супився, сидячи на жорсткому кріслі так само твердо, як і пластик, з якого воно було зроблене. Його Перший Міністр, Лев Мейрус, дивився на нього із прихованою байдужістю, своїми довгими і нервовими пальцями неухважно і ритмічно погладжуючи глибоку лінію, що тяглася від гачкуватого носа вздовж худі та запалої щоки майже до сивобородого підборіддя. Леді Каллія елегантно розмістилася на хутряному покритті фоамітової канапи і вередливо копилила губи, хоча на це ніхто не звертав уваги.

– Сер, – сказав Мейрус (це був єдиний титул, з яким можна було звертатися до Першого Громадянина), – вам бракує певного уявлення

про безперервність історії. Ваше власне життя, що минало у часи страшних революцій, імовірно, навіяло вам думку, що цивілізаційний поступ також може раптово змінюватися. Але це неправда.

– Мул довів протилежне.

– Однак хто у змозі повторити його шлях? Він був більше ніж людиною, не забувайте. І йому теж не все вдалося.

– Песіку, – запхикала леді Каллія, й одразу зіщулилася від розлюченого жесту Першого Громадянина.

Лорд Стеттін жорстко сказав:

– Не перебивай, Калліє. Мейрусе, я втомився від бездіяльності. Мій попередник провів усе своє життя, вдосконалюючи флот, і перетворив його на добре налаштований інструмент, що не мав рівні в усій Галактиці. І він помер, так і не скориставшись цією чудовою машиною. То хіба я також маю продовжувати в тому ж дусі? Я, адмірал флоту? Скільки ще чекати, доки ця машина заіржавіє? – продовжив він. – Зараз вона виснажує скарбницю, не даючи нічого взамін. Офіцери прагнуть маєтків, а солдати – здобичі. Увесь Калган бажає повернення імперії та слави. Ви можете це зрозуміти?

– Це лише слова, – сказав Мейрус, – але я вас розумію. Маєтки, здобич, слава – ці слова звучать приємно, коли все це здобуто, однак процес здобуття часто ризикований і завжди неприємний. Перший вдалий успіх може тривати недовго. За всю галактичну історію напад на Фундацію ніколи не був мудрим рішенням. Навіть Мулові було би розумніше втриматися від цього...

У порожніх синіх очах леді Каллії з'явилися сльози. Останнім часом її Песик майже не звертав на неї увагу, а тепер, коли він пообіцяв присвятити їй вечір, сюди пробився цей жахливий, худючий, сивий чоловік, який завжди дивився крізь неї, а не на неї. І Песик упустив його. Вона не зважувалася нічого сказати, навіть боялася заплакати і стримувала ридання, що рвалися назовні. Наразі Стеттін говорив голосом, який вона ненавиділа – різким і роздратованим. Він казав:

– Ви – раб далекої минувшини. Фундація більша за розмірами та населенням, але там нема єдності, і вона впаде від одного удару. Зараз їх тримає в цілості лише інерція, а в мене достатньо сили, щоб цю інерцію здолати. Ви загіпнотизовані старими часами, коли лише Фундація мала ядерну енергетику.

Вони змогли ухилитися від останніх ударів молота вмирущої Імперії, а потім зіткнулися лише з анархією безмозких отаманів, які воювали з атомними кораблями Фундації на незграбних допотопних бляшанках.

Але Мул, мій дорогий Мейрусе, все змінив. Він поширив знання, які таємно зберігала Фундація, на половину Галактики – і тепер монополія в науці зникла назавжди. Ми можемо їм протистояти.

– І Другій Фундації? – холодно спитав Мейрус.

– І Другій Фундації, – так само холодно повторив Стеттін. – Ви знаєте про їхні наміри? Їм знадобилося п'ять років, щоб зупинити Мула, якщо вони дійсно були саме тим чинником, який його зупинив, бо в цьому дехто сумнівається. Хіба ви не знаєте, що чимало психологів та соціологів Фундації вважають, що з часів Мула план Селдона повністю перекреслений? А якщо Плану нема, то існує вакуум, який я можу заповнити як наступний правитель.

– Наших знань із цих питань недостатньо, щоб гарантувати успіх.

– Наших знань, можливо, і недостатньо, але на планеті є гість із Фундації. Ви знали про це? Такий собі Гомір Манн – який, як я розумію, публікував статті про Мула, де висловив чітку думку, що плану Селдона більше не існує.

Перший Міністр кивнув.

– Я чув про нього. Або, принаймні, про його статті. Чого він хоче?

– Він просить дозволу зайти до палацу Мула.

– Справді? Було би розумно відмовити йому. Не слід порушувати забобони, на яких тримається планета.

– Я подумаю про це, і ми ще це обміркуємо. Мейрус уклонився і вийшов.

Леді Каллія плаксиво сказала:

– Ти гніваєшся на мене, Песику?

Лорд Стеттін розлючено повернувся до неї.

– Хіба я не казав тобі, щоб ти не називала мене цим дурнуватим прізвиськом на людях?

– Раніше тобі це подобалося.

– А тепер не подобається, і надалі так не буде.

Він похмуро дивився на неї. Для нього було загадкою, як він її ще досі терпів. Так, вона мила, м'якотіла, дурноголова цяця, яку приємно голубити, відволікаючись від своїх нелегких обов'язків, яка віддавна

його кохає. Але зараз ця закоханість утомлювала. Вона мріяла про шлюб, про те, щоб стати першою леді.

Смішно!

Вони були чудовою парою за його адміральства, але зараз він, як Перший Громадянин та майбутній завойовник, потребував більшого. Йому потрібні були спадкоємці, які могли би об'єднати свої майбутні володіння – те, чого Мул ніколи не мав, і саме тому його імперія розпалася, коли скінчилося його дивне нелюдське життя. Йому, Стеттіну, був потрібен хтось із видатних історичних родів Фундації, з ким він міг би створити династію. Він роздратовано спитав себе, чому все ще не позбувся Каллії. Це не становило б жодних проблем. Вона би трохи поскиглила... За якийсь час він відкинув цю думку. Інколи в неї народжувалися корисні ідеї.

Зараз Каллія раділа. Вплив Сивої Бороди минув, і гранітне обличчя її Песика пом'якшилося. Вона піднялася і непомітно підійшла до нього.

– Ти не сваритимешся?

– Ні. – Він неухважно погладив її. – А тепер просто посидь трошки тихо, добре? Я хочу подумати.

– Про цього чоловіка з Фундації?

– Так.

– Песику! Пауза.

– Що?

– Ти казав, що цей чоловік прилетів із маленькою дівчинкою. Пам'ятаєш? Можна мені глянути на неї, коли вона прийде? Я ніколи...

– Ти гадаєш, я хочу бачити його разом із дівчиськом? У мене тут зала для аудієнцій чи гімназія? Досить верзти нісенітниці, Калліє.

– Але я сама про неї подбаю, Песику. Тобі навіть не доведеться з нею панькатися. Просто я навряд чи колись побачу дітей, а ти ж знаєш, як я їх люблю.

Він уїдливо глянув на неї. Ніяк не вгамується. Вона любить дітей, тобто його дітей, законних дітей, тобто їй потрібен шлюб.

– Це маленьке створіння, – сказав він, – насправді вже доросла дівчинка чотирнадцяти або п'ятнадцяти років. Можливо, вона вже заввишки як ти.

Каллія мала пригнічений вигляд.

– Ну все одно, дозволь мені. Може, вона могла би розповісти мені про Фундацію? Знаєш, я завжди мріяла там побувати. В мене дідусь був звідти. Ти мене колись туди візьмеш із собою, Песику?

Ця думка викликала в Стеттіна посмішку. Можливо, що й візьме, як завойовник. У нього піднявся настрій, що відчувалося в його словах:

– Візьму, візьму. Можеш побачитися з дівчинкою і щось дізнатися від неї про Фундацію. Але без мене, добре?

– Я тебе не турбуватиму, правда. Я поведу її до себе. – Вона знову була щаслива. Не так часто їй зараз дозволяли робити так, як хочеться. Вона обійняла його за шию і відчула, як після недовгих вагань його м'язи розслабилися і велика голова ніжно опустилася на її плече.

13. Леді

Аркадія почувалася переможницею. Як змінилося її життя після того, як Пеллеас Антор просунув свою дурнувату пику в її вікно! А все тому, що їй вистачило уяви та сміливості вчинити так, як було треба.

Ось вона вже й на Калгані. Вона побувала у Центральному театрі – найбільшому в усій Галактиці – і *особисто* побачила деяких співаків, слава яких досягла навіть далекої Фундації. Вона сама зробила покупки у «Заквітчаній доріжці» – центрі моди найблисучішого світу у космосі. І вона все вибирала сама, бо Гомір просто нічого у цьому не тямив. Продавчині не заперечували проти довгих блискучих суконь, що розгорталися по вертикалі, роблячи її вищою – і фундаційна валюта розходилася направо й наліво. Гомір дав їй банкноту у десять кредитів, і коли вона обміняла її на місцеві «калганіди», то в її руках опинилася товстенька пачка.

Вона навіть зробила собі нову зачіску – трохи обстригла ззаду волосся і зробила два блискучі кучерики над скронями. Волосся обробили так, що воно видавалося золотистішим, ніж завжди, і просто *сяяло*.

Але *це...* це було найкраще з усього. Якщо чесно, палац лорда Стеттіна був не таким величним та розкішним, як театри, і не таким загадковим та історичним, як старий палац Мула (на його самотні вежі вони глянули лише краєчком ока під час перельоту через планету), але ж, ви тільки уявіть собі – справжній лорд. Вона не тямилася від захвату.

Ще й більш од того... Вона спілкувалася віч-на-віч з його пані. Аркадія подумки написала це слово великими літерами, тому що знала, яку роль такі жінки відігравали в історії, знала про їхню чарівність та силу. Відверто кажучи, вона й сама часто думала про те, щоби стати таким всемогутнім і блискучим створінням, але в ті часи пані чомусь були непопулярні на Фундації, та й, окрім того, її батько був би проти, якби до цього дійшло.

Звичайно, леді Каллія не дуже відповідала уявленням Аркадії. З одного боку, вона була доволі огрядна і не мала розпусного та небезпечного вигляду. Вона була радше зів'ялою і короткозорою. Із високим, а не гортанним голосом, і...

– Не хочеш іще чаю, дитинко? – запитала Каллія.

– Я випила б іще чашечку, ваша світлосте. (Чи правильно «ваша високосте»?).

Із поблажливим тоном знавця Аркадія продовжила:

– У вас такі прекрасні перли, міледі. (Зрештою, «міледі» звучало краще.)

– О! Ти так вважаєш? – Здавалося, це їй лестило. Вона зняла перли і погойдала ними туди-сюди. – Вони тобі подобаються? Можеш узяти, якщо хочеш.

– О, мі... Ви справді хочете... – Вона відчула їх у руці, а потім із жалем повернула, сказавши: – Моєму татові таке не сподобалося би.

– Йому не подобаються перли? Але вони доволі гарні.

– Я хочу сказати, що йому не сподобалося б, якби я їх взяла. Він каже, що я не повинна приймати дорогі подарунки від інших людей.

– Не повинна? Але... я маю на увазі, це був подарунок мені від Пе... від Першого Громадянина. Гадаєш, це було неправильно?

Аркадія почервоніла.

– Я не це мала на увазі...

Але Каллія втомилася від цієї теми. Вона дозволила перлам вислизнути з рук і промовила:

– Ти збиралася розповісти мені про Фундацію. Будь ласка, розкажи мені просто зараз.

І тут Аркадія розгубилася. Що можна розповісти про світ – нудний хоч плач? Для неї Фундація була провінційним містечком із затишним будинком, прикрою необхідністю вчитися, нецікавим й одвіку тихим життям. Вона невпевнено сказала:

– Вона така сама, як і в книго-фільмах.

– О, ти дивишся книго-фільми? В мене від них голова болить. Але знаєш, я завжди люблю відео з історіями про торговців – таких великих, жорстоких чоловіків. Це завжди настільки цікаво! Твій друг, містер Манн, один із них? Мені здається, йому бракує жорстокості. Більшість торговців носили бороди і говорили басом, і владно поводитися з жінками, чи не так?

Аркадія ледь помітно усміхнулася.

– Це вже частина історії, міледі. Я маю на увазі, що коли Фундація була молодістю, торговці були піонерами, які просували кордони і несли цивілізацію в усі куточки Галактики. Ми про це вчили в школі. Але

цей час минув. У нас більше нема торговців, а самі лише корпорації і тому подібне.

– Справді? Яка ганьба! А що ж тоді робить містер Манн, якщо він не торговець?

– Дядько Гомір – бібліотекар.

Каллія захихотіла, затуляючи рукою рота.

– Ти хочеш сказати, що він опікується книго-фільмами? Отакої! Як на мене, це безглузде заняття для дорослої людини.

– Він дуже хороший бібліотекар, міледі. Цю професію високо цінують на Фундації. – Вона поставила маленьку, райдужну чашку на молочно-металеву поверхню столу.

Її господиня занепокоїлася.

– Моя люба дитинко, я, звичайно ж, не хотіла тебе образити. Він, мабуть, дуже розумний чоловік. Я помітила це в його очах, щойно глянула на нього. Вони були такі... такі розумні. І він мусить бути сміливим, якщо зважився побачити палац Мула.

– Сміливим? – Аркадія подумки здригнулася. Саме цього вона й чекала. Інтрига! Інтрига! Намагаючись бути якомога байдужішою, вона спитала, дивлячись на кінчики своїх пальців: – А чому потрібно бути сміливим, щоб захотіти потрапити до палацу Мула?

– Хіба ти не знаєш? – Її очі округлилися, а голос стихився. – На ньому лежить прокляття. Коли Мул помирав, то наказав, щоби ніхто не заходив туди, доки не буде створено Галактичну Імперію. Ніхто на Калгані не зважується навіть ступити на цю територію.

Аркадія зрозуміла.

– Так. Але це забобони...

– Не кажи так, – засмутилася Каллія. – Песик завжди так каже. Він каже, що такі речі корисно говорити, щоби зберегти владу над людьми. Але я помітила, що сам він туди ніколи не заходив. Так само як і Таллос, який був Першим Громадянином до Песика. – Раптом її осяяла якась думка, і вона знову зацікавлено запитала: – А чому містер Манн хоче навідатися до палацу? Це був саме той момент, коли ретельно розроблений план Аркадії мав почати втілюватися. Вона добре знала із книжок, що пані правителя була справжньою владою і справжнім джерелом впливу. Тому якщо дядько Гомір зазнає невдачі з лордом Стеттіном – а відносно цього не виникало жодних сумнівів, – вона мусить виправити його помилку з леді Каллією. Якщо чесно, леді

Каллія її трохи спантеличувала. Вона аж ніяк не справляла враження кмітливої жінки. Але вся історія свідчила...

– Є одна причина, міледі... Але чи зможете ви тримати її в таємниці? – запитала вона.

– Присягаюся, – сказала Каллія, поклавши руку на груди, що здіймалися, наче білосніжна хвиля.

Аркадія продовжила, продумуючи кожне речення:

– Розумієте, дядько Гомір – неабиякий авторитет у всьому, що стосується Мула. Він писав про нього книжки та статті і вважає, що вся історія Галактики змінилася з того часу, як Мул завоював Фундацію.

– Отакої!

– Він вважає, що план Селдона... Каллія сплеснула руками.

– Я знаю про план Селдона. У відео про торгівців тільки й розмов, що про план Селдона. Він був розроблений таким чином, щоб Фундація завжди перемагала. Це якимось пов'язано з наукою, але я так до пуття й не зрозуміла, як саме. Я завжди так хвилююся, коли мені доводиться слухати якісь пояснення. Але продовжуй, дорогенька. Ти пояснюєш зовсім по-іншому. У тебе все виходить напрочуд просто.

Аркадія продовжила:

– Ну хіба ви не розумієте, що після того, як Фундація була розгромлена Мулом, план Селдона перестав працювати. Тож хто буде створювати Другу Імперію?

– Другу Імперію?

– Так, вона колись має бути сформована, але як? Розумієте, в цьому й проблема. А ще існує Друга Фундація.

– Друга Фундація? – Каллія геть розгубилася.

– Так, вони є планувальниками історії згідно із планом Селдона. Вони зупинили Мула, оскільки він з'явився передчасно, але зараз вони можуть підтримати Калган.

– Чому?

– Тому що Калган має тепер кращі шанси стати ядром нової імперії.

Здавалося, леді Каллія з усіх сил намагається її зрозуміти.

– Ти хочеш сказати, що Песик створить нову імперію?

– Ми не можемо сказати напевне. Дядько Гомір вважає, що так, але щоби достеменно це з'ясувати, потрібно переглянути записи Мула.

– Все це дуже складно, – недовіжливо сказала леді Каллія. Аркадія здалася. Вона зробила все можливе.

Лорд Стеттін був налаштований саркастично. Зустріч із нікчемою із Фундації була абсолютно невдячною. Навіть гірше – він почувався упослідженим. Бути абсолютним володарем двадцяти семи світів, господарем найбільшої військової машини в Галактиці, власником найнестримнішого честолюбства у Всесвіті – і сперечатися про нісенітницю з якимось антикваром.

Трясця!

Виходить, він повинен був порушити звичаї Калгана? Дозволити обнищпорити палац Мула, щоби якийсь дурень міг написати ще одну книжку? Справа науки! Святість знань! О велика Галактико! Невже ці слова йому казали всерйоз, дивлячись в очі? Крім того (і від згадки про це по його тілу поповзли мурашки), була ще й така річ, як прокляття. Він не вірив у це, бо жодна розумна людина в таке не повірить, але якщо Лорд Стеттін і зневажить неписаний закон, то потрібна значно вагоміша причина, ніж забаганка цього дурня.

– Чого *тобі*? – гаркнув він, і леді Каллія зіщулилася, стоячи в дверях.

– Ти зайнятий?

– Зайнятий.

– Але ж тут нікого немає, Песику. Можеш хоч хвилинку зі мною поговорити?

– О Галактико! Чого *тобі* треба? Швидше. Вона мовила, затинаючись:

– Дівчинка сказала, що вони планували піти у палац Мула. Я подумала, що ми могли би піти з нею. Там має бути гарно всередині.

– Вона *тобі* сказала? Ну так от, вона нікуди не піде, і ми теж. А тепер іди й займися власними справами. Ти вже мене дістала.

– Але ж, Песику, чому ні? Ти їх не пустиш? Дівчинка сказала, що ти збирався створити імперію!

– Мені байдуже, що вона сказала... Що? – Він підійшов до Каллії і стиснув її руку вище ліктя так, що пальці аж уп'ялися в ніжну шкіру. – Що вона *тобі* сказала?

– Ти робиш мені боляче. Я не зможу згадати, що вона сказала, якщо ти будеш на мене так дивитися.

Він відпустив її, і якусь мить вона стояла, марно намагаючись стерти червоні сліди. А тоді схлипнула:

– Дівчинка взяла з мене обіцянку нічого не говорити.

– А оце дуже погано. Кажі! Негайно!

– Ну, вона сказала, що план Селдона змінився і десь існує ще одна Фундація, яка має допомогти тобі створити імперію. Ось і все. Вона сказала, що містер Манн є дуже важливим ученим і що у палаці Мула можуть бути докази всього цього. Це все, що вона сказала. Ти сердишся?

Але Стеттін не відповів. Він швидко вийшов із кімнати, а Каллія сумно глянула йому вслід своїми коров'ячими очима. Не минуло навіть години, як було видано два накази з офіційною печаткою Першого Громадянина. Згідно із першим наказом, на космічну орбіту вилетіло п'ятсот кораблів нібито «для проведення військових навчань», а інший спантеличив лише одну людину. Гомір Манн припинив готуватися до відльоту, коли йому принесли цей другий наказ. Звичайно, це був дозвіл на вхід до палацу Мула. Він перечитав його кілька разів, відчуваючи що завгодно, тільки не радість.

Але Аркадія була в захваті. Вона ж бо знала, що сталося. Або, принаймні, вважала, що знає.

14. Тривога

Полі поставила сніданок на стіл, поглядаючи краєчком ока на прес-рекордер, що спокійно виголошував новини дня. Вона могла легко накривати на стіл, навіть дивлячись одним оком. Оскільки всі страви були упаковані в одноразові стерильні контейнери, її обов'язки зводилися лише до вибору меню, розміщення страв на столі і прибирання після сніданку.

Вона цокала язиком, дивлячись на екран, і тихенько бурчала, коментуючи побачене.

– О скільки злості в людей, – сказала вона. Дарелл лише хмикнув у відповідь.

За якусь мить у її голосі почулося скреготання, а це означало, що зараз вона ремствуватиме на всі світові скорботи.

– Ну чому тепер ці жахливі калганці, – вона особливо наголосила другий склад, видавши довге «а», – таке роблять? Здавалося, що вони мали би вже дати нам спокій. Але ж ні, знову проблеми, проблеми, постійні проблеми.

А тепер гляньте на цей заголовок – «Заворушення перед консульством Фундації». О, я б їм вправила мізки, якби могла! Біда з цими людьми – вони просто нічого не пам'ятають. Нічого, докторе Дарелл. Згадайте останню війну, що почалася після смерті Мула – звичайно, я тоді ще була дитиною, – скільки неспокою та хвилювань довелось усім зазнати! Мого рідного дядька вбили, а йому було трохи більше двадцяти, два роки по тому, як одружився, маленька дочка. Я навіть зараз добре його пам'ятаю – світле волосся, ямочка на підборідді. Десь в мене є його тривимірне фото...

А тепер уже ця його дівчинка має власного сина, який служить на флоті і, швидше за все, якщо щось станеться...

І в нас були бомбардувальні патрулі, і всі чоловіки по черзі служили у стратосферній обороні... Я можу собі лише уявити, що би вони зробили, якби калганці залетіли так далеко. Моя мати розповідала нам, дітям, про картки на їжу, ціни та податки. Ми ледь зводили тоді кінці з кінцями...

Якби люди це розуміли, то ніколи не почали б усе це знову; вони просто не захотіли би мати нічого спільного з війною. І я гадаю, що не

в людях справа, ні; думаю, навіть калганці воліли би сидіти вдома з сім'ями, замість вештатися на кораблях і гинути. Все через цього жахливого чоловіка, Стеттіна. Дивні там люди, що дозволяють йому жити. Він убиває цього старого чоловіка – як його там? – а... Таллоса, а тепер він просто вбиває, щоби панувати над всіма. І чому він хоче воювати з нами, не розумію. Він мусить програти – так, як і завжди. Можливо, це все робиться за Планом, але іноді я впевнена, що цей План якийсь підступний, бо в ньому стільки війн і вбивств, хоча мені нема чого сказати про Гарі Селдона, який, я певна, знає набагато більше, ніж я, і, можливо, я просто дурепа, щоби сумніватися в ньому. Але *інша* Фундація є так само у цьому винною. Вони могли би зупинити Калган *зараз* і все налагодити. Зрештою, вони все одно це зроблять, але хотілося би, щоб це сталося до того, як ми зазнаємо якихось втрат.

Доктор Дарелл підняв голову.

– Ви щось сказали, Полі?

Полі витріщила на нього очі, а потім сердито примружилася.

– Нічого, докторе, зовсім нічого. Кого цікавлять мої слова?! У цьому будинку мене хіба що перед смертю вислухають. Я просто стрибаю то туди, то сюди, але щойно намагаюся щось сказати... – І вона вийшла, переповнена гнівом.

Її вихід справив на Дарелла таке ж незначне враження, як і її слова.

Калган! Нісенітниці! Просто фізичний ворог! Таких завжди розбивали!

Але він ніяк не міг вийти з цієї безглуздої кризи. Сім днів тому мер попросив його очолити відділ наукових досліджень і розробок. Він пообіцяв відповісти сьогодні.

Добре...

Він неспокійно заворушився. Чому саме він? Але чи може він відмовитися? Це здалося би дивним, а він не зважувався видатися дивним. Зрештою, чого він має турбуватися про Калган. Для нього існував лише один ворог. Завжди.

Коли його дружина ще була жива, він був лише радий ухилитися від завдання, сховатися. Ті довгі, тихі дні на Тренторі, де навколо лежали руїни минулого! Тиша знищеного і забутого світу! Але вона померла. Менше п'яти років минуло, якщо бути точним, і після цього

він зрозумів, що може жити, лише борючись із цим невидимим і страшним ворогом, який позбавив його людської гідності, контролюючи його долю; який перетворив життя на жалюгідну боротьбу проти вже визначеного фіналу; який перетворив увесь Всесвіт на мерзенну та смертельну шахову партію.

Назвіть це сублімацією, він сам це так називав, але боротьба сповнила його життя сенсом.

Спочатку в університеті Сантанні, де він приєднався до доктора Кляйзе. Це були чудові п'ять років!

Але Кляйзе був просто збирачем даних. Він не міг домогтися успіху у справжньому завданні, і коли Дарелл усвідомив це, то зрозумів, що пора з ним прощатися.

Можливо, Кляйзе і працював потайки, але йому доводилося мати справу з тими, хто працював на нього і з ним; були і ті, чії мізки він досліджував. Був університет, який підтримував його. Все це були слабкі місця.

Кляйзе не міг зрозуміти цього, а він, Дарелл, не міг пояснити йому. Вони розлучилися ворогами. Це було добре, і так мало статися. Він повинен був піти так, ніби здався – на той випадок, якщо за ним спостерігали.

Там, де Кляйзе працював із графіками, Дарелл працював із математичними концепціями у глибинах своєї свідомості. Кляйзе працював із багатьма, а Дарелл – ні з ким. Кляйзе займався дослідженнями в університеті, а Дарелл – у тиші заміського будинку.

І він майже досяг успіху.

Будь-хто із Другої Фундації не є людиною, якщо мається на увазі його мозок. Найрозумніший фізіолог, найспритніший нейрохімік може не виявити жодної відмінності, однак вона мусить бути саме там. А оскільки ця відмінність стосується свідомості, саме там її і треба шукати.

Якщо взяти до уваги таку людину, як Мул (без сумніву, люди Другої Фундації мали силу Мула – чи то набуту, чи то вроджену), котра могла виявляти та контролювати людські емоції, то таку людину можна виявити з допомогою електронної схеми, на енцефалограмі, яку неможливо обдурити.

А тепер Кляйзе знову повернувся в його життя – в особі свого ревного молодого учня, Антора.

Безглуздя! Безглуздя! Із цими графіками та діаграмами людей, у свідомість яких втрутилися. Він навчився виявляти це багато років тому, але яка була від цього користь? Він шукав руку, а не інструмент. Однак він повинен був погодитися приєднатися до Антора, оскільки це був спокійніший шлях.

А тепер він стане адміністратором відділу досліджень та розробок. Це ще тихіший шлях! І таким чином він залишався змовником усередині змовників.

У цю мить він згадав про Аркадію і здригнувся. Якби він взявся за це сам, нічого б не сталося. Ніхто, крім нього, не опинився би під загрозою. Він відчув, як усередині закипає гнів – на мертвого Кляйзе, на живого Антора, на всіх цих дурнів із благими намірами...

Ну годі, вона дасть собі раду. Вона вже доросла дівчинка. Вона дасть собі раду!

Це був шепіт у його свідомості...

Але чи здатна вона це зробити?

У той момент, коли доктор Дарелл похмуро сказав собі, що здатна, вона сиділа у холодній аскетичній приймальні канцелярії Першого Громадянина Галактики. За ті півгодини, які вона тут провела, вона вже «вивчила» всі стіни. Коли вона зайшла з Гоміром Манном, біля дверей стояли двоє озброєних охоронців. Раніше їх там не було.

Зараз вона була сама, але все одно відчувала недоброзичливість навіть в інтер'єрі кімнати. І це було вперше.

Чому?

Гомір перебував на прийомі у лорда Стеттіна. Що було не так? Це розлютило її. Коли подібні ситуації відбувалися у книгофільмах та відео, герой уже завчасно знав, чим усе завершиться, і був готовий, а вона... вона просто сиділа тут. Могло статися *що завгодно*. *Що завгодно!* А вона просто сиділа.

Добре, повернімося назад. Відновімо в пам'яті минулі події.

Може, щось і спаде на думку.

Протягом двох тижнів Гомір майже жив у палаці Мула. Одного разу він узяв її з собою з дозволу Стеттіна. Палац був величезний і тиснув своєю похмурою масивністю, він ніби зіщулювався від дотику життя, занурений у свої лунки спогади і відповідаючи на кроки відлунням порожнечі чи диким гуркотом. Їй тут не сподобалося. Краще вже

бачити веселі магістралі столиці, театри та видовища цього світу, що хоч і був значно бідніший за Фундацію, але незмірно більше тратився на чванство.

Гомір повертався ввечері, охоплений благоговінням...

– Для мене це світ-мрія, – шепотів він. – Якби ж я міг розібрати цей палац – камінчик за камінчиком, шар за шаром! Якби його можна було перенести на Термінус, який музей із нього можна було би зробити!

Здавалося, нехить, із якою Манн ішов у палац уперше, геть зникла. Тепер він навпаки – аж світився від завзяття. Аркадія зрозуміла це за одним вірним знаком – увесь цей час він практично ніколи не заїкався.

Одного разу він сказав:

– Тут є конспекти записів генерала Прітчера...

– Я знаю його. Він був зрадником Фундації, який прочісував Галактику у пошуках Другої Фундації, чи не так?

– Не зовсім зрадником, Аркаді. Мул навернув його.

– Це те саме.

– О Галактико, це прочісування, про яке ти кажеш, було безнадійною справою. У справжніх записах з'їзду Селдона, де п'ятсот років тому було засновано обидві Фундації, є лише одна згадка про Другу Фундацію. Там сказано, що вона розташована «на іншому кінці Галактики – на краю зірок». Це все, на що Мул і Прітчер могли спертися. У них не було жодного способу з'ясувати, чи це справдешня Друга Фундація, навіть якби вони її знайшли. Яке божевілля!

– У них є записи, – розмірковував уголос Манн, і Аркадія уважно прислухалася, – що мають охоплювати близько тисячі світів, але кількість світів, доступних для вивчення, мабуть, сягає мільйона. Ми нічим не кращі...

– Тсс! – сердито перервала його Аркадія. Гомір завмер і через якийсь час отямився.

– Краще не розмовляти, – пробурмотів він.

А тепер Гомір був наодинці з лордом Стеттіном, і Аркадія чекала його у приймальні, відчуваючи, як без жодної причини кров дедалі швидше точиться крізь її серце. І це лякало її найбільше, бо вона нічого не могла зрозуміти.

По інший бік дверей Гомір теж почувався кепсько – наче перебував у морі желатину. Він напружив усі сили, щоби не заїкатися, і через це

ледве міг зв'язати два слова докупити.

Перед ним у парадній формі на весь свій зріст у шість футів і шість дюймів височів Лорд Стеттін, чий портрет доповнювали широкі вилиці і жорстка лінія уст. Його стиснуті кулаки наче карбували кожне слово:

– У вашому розпорядженні було два тижні, а тепер ви приходите до мене і розповідаєте казочки про те, що нічого не знайшли. Годі, сер, говоріть навіть найгірше. Мій флот розіб'ють на друзки? Мені доведеться боротися з привидами Другої Фундації і людьми з Першої?

– П...повторюю вам, мілорде, я не в...віщун. Я...я... абсолютно розгубився.

– А може, ви хочете повернутися назад і попередити своїх земляків? Бодай би ви згинули в глибокому космосі зі своїм лицедійством! Я хочу чути правду, бо інакше витягну її з вас, а разом із нею ще й половину ваших тельбухів.

– Я к...кажу лише правду і н...нагадую вам, м...мілорде, що я громадянин Фундації. В...вам не можна мене чіпати, інакше наслідки будуть с...серйозніші, ніж ви гад...даєте.

Лорд Калгана оглушливо розреготався.

– Погрози для дитлахів. Цим ви перелякаєте хіба що якогось ідіота. Годі, містере Манн, я був із вами ввічливий. Я слухав вас двадцять хвилин, поки ви верзли нудні нісенітниці, що їх вигадали впродовж безсонних ночей. Марно старалися. Я знаю, що ви тут не лише для того, щоби просто розгрібати Мулів попіл і гріти руки над знайденими жаристими вуглинками. Ви прилетіли, щоби знайти щось більше, про що зізналися. Хіба не так?

Гомір Манн не міг стримати той жах, що з'явився у його очах. Він боявся тепер навіть дихнути. Лорд Стеттін помітив це і ляснув жителя Фундації по плечу так, що той аж закрутився разом зі стільцем.

– Добре. Будьмо відверті. Ви розслідуєте план Селдона. Ви знаєте, що він більше не діє. Можливо, ви знаєте, що я тепер неминучий переможець, я і мої спадкоємці. Годі, добродію, чи не все одно, хто створить Другу Імперію – головне, щоб її створили. В історії немає улюбленців, га? Ви боїтеся мені сказати? Ви ж бачите, що я знаю про вашу місію.

Манн нерозбірливо промимрив:

– Ч...чого ви хочете?

– Вашої присутності. Я не хотів би зіпсувати План через самовпевненість. Ви знаєтеся на цих речах краще за мене; ви спроможні виявити незначні недоліки, які я можу пропустити. Продовжуйте, і тоді ви отримаєте винагороду, свій справедливий шматок здобичі. Що ви плануєте зробити на Фундації? Зупинити неминучу поразку? Продовжити війну? Чи це просто патріотичне бажання померти за свій світ?

– Я...я... – тільки й вихопилося в нього.

– Ви залишитеся, – впевнено сказав лорд Калгана. – У вас немає іншого вибору. Зачекайте! – Він раптом згадав те, про що майже забув: – У мене є інформація, що ваша племінниця походить із родини Бейти Дарелл.

Гомір вражено вимовив:

– Так.

У цей момент він не міг сказати нічого, крім голої правди.

– Це знаменитий рід на Фундації? Гомір кивнув.

– Так. Це т...ті, хто точно не стерпить, якщо їй завдадуть шкоди.

– Шкоди! Не будьте дурнем, чоловіче, я думаю геть про інше.

Скільки їй років?

– Чотирнадцять.

– Чудово! Навіть Друга Фундація чи сам Гарі Селдон не спроможні зупинити час і перешкодити дівчатам ставати жінками.

Із цими словами він повернувся і пішов до закритих завісою дверей, із гуркотом відчинивши їх.

Він гримнув:

– Нащо, заради Космосу, ти притягла сюди свою тремтячу тушу і сидиш тут?

Леді Каллія закліпала і тихо сказала:

– Я не знала, що в тебе там хтось є.

– Є. Я поговорю з тобою про це пізніше, а зараз я хочу бачити твою спину, і швидко.

За мить її квапливі кроки затихли у коридорі. Стеттін повернувся:

– Вона – фінал фарсу, що надто затягнувся. Невдовзі все закінчиться. Чотирнадцять, кажете?

Гомір глянув на нього із жахом, але вже з іншої причини!

Двері приймальні безшумно прочинилися, змусивши Аркадію аж підскочити від несподіванки. Відтак краєчком ока вона уздріла висунутий звідти палець, що з усіх сил прикликував її, а відтак, коли вона ніяк не відреагувала, звідти постала бліда, тремтяча постать, яка самим лише своїм виглядом змусила її навшпиньках підійти до дверей.

У коридорі чувся лише шурхіт кроків. Звичайно, це була леді Каллія, яка схопила Аркадію за руку так міцно, що їй стало боляче, але вона чомусь не заперечувала. Принаймні, леді Каллії вона не боялася.

Але чого їй треба?

Тепер вони опинилися в будуарі – рожевому, наче із цукрової вати. Леді Каллія притулилася спиною до дверей.

Вона сказала:

– Це був наш потаємний шлях до мене... до моєї кімнати, розумієш, із його кабінету. Його, сама розумієш. – І вона вказала пальцем на двері, ніби сама думка про нього гнітила її душу смертельним страхом.

– Нам так пощастило... Так пощастило... – Розширені зіниці її синіх очей аж почорніли.

– Ви можете сказати мені... – несміливо почала Аркадія. Проте Каллія натомість заметалася по кімнаті.

– Ні, дитинко, ні. У нас нема часу. Знімай одяг. Будь ласка.

Будь ласка. Я дам тобі інший, і тебе не впізнають.

За мить вона вже встромила голову в шафу і, бурмочучи якісь нісенітниці, викидала звідти купи одягу, несамовито вищукуючи щось, що дівчинка могла би вдягнути, не перетворюючись на живе запрошення до флірту.

– Ось, це підійде. Це повинно підійти. В тебе є гроші? Ось, бери все... і оце... – Вона знімала прикраси з вух та пальців. – Просто лети додому, до своєї Фундації.

– Але ж Гомір... мій дядько.

Аркадія марно намагалася протестувати крізь складки з метиленового плетива формованого металу, що їх леді надягала їй через голову і які приглушували звук.

– Він не поїде. Песик залишить його тут назавжди. Але ти не повинна залишатися. О люба, невже ти не розумієш?!

– Ні, – Аркадія змусила її зупинитися. – Я не розумію. Леді Каллія стиснула її руки.

– Ти повинна повернутися додому і попередити своїх земляків, що буде війна. Невже це незрозуміло? – Схоже, абсолютний страх парадоксальним чином надав чіткості її думкам і словам, що було зовсім не в її характері. – А тепер ходімо!

Вони вирушили іншим шляхом! Повз службовців, які дивилися їм вслід, але не бачили жодних причин зупиняти ту, яку безкарно міг зупинити лише лорд Калгана. Коли вони проминули браму, охоронці клацнули підборами і відсалютували.

Аркадія аж засапалася від цієї біготні, що, здавалося, тривала роки, хоча насправді відтоді, як її поманив білий палець, і до миті, коли вона опинилася біля воріт, де гомоніли люди, а віддалік шумів транспорт, минуло лише двадцять п'ять хвилин.

Вона озирнулася назад, відчувши несподіваний переляк і жаль.

– Я... я не знаю, навіщо ви це робите, міледі, але дякую вам... Що буде з дядьком Гоміром?

– Не знаю, – простогнала та у відповідь. – Невже ти не можеш полетіти? Іди просто до космопорту. Не чекай. Може, він уже тебе шукає.

Але Аркадія все одно затрималася. Вона вже залишила би Гоміра, але тепер, коли вона опинилася назовні, в неї з'явилися підозри.

– А вам яке діло до того, навіть якщо він мене й шукає? Леді Каллія прикусила нижню губу і пробурмотіла:

– Я не можу пояснити це такій маленькій дівчинці. Це було би непристойно. Ну, ти підростеш і... я зустріла Песика, коли мені було шістнадцять. Розумієш, не можна, щоби ти була зі мною поруч. – В її очах промайнула ворожість, напівприкрита соромом.

Прихований смисл сказаного вразив Аркадію. Вона прошепотіла:

– Що він зробить із вами, коли дізнається?

Та схлипнула у відповідь: «Не знаю» і, погладивши її по голові, майже побігла широкою дорогою до маєтку лорда Калгана.

Але Аркадія все ще стояла на місці, стояла якусь мить, що здалася вічністю. Бо в цю останню мить, коли леді Каллія її залишила, вона дещо помітила. Ці перелякані, гарячкові очі на мить освітилися холодним задоволенням.

Безмежним, нелюдським задоволенням.

Хоча у цьому миттєвому погляді навряд чи можливо було помітити таке, але Аркадія не сумнівалася у тому, що помітила. Тепер вона бігла

з шаленою швидкістю, наче божевільна, шукаючи вільну громадську кабіну, звідки можна було би викликати таксі.

Вона втікала не від лорда Стеттіна чи його гончаків, що їх він міг пустити вслід за нею, і не від усіх його двадцяти семи світів – гігантського монстра, що не дав би їй ніде спокою.

Вона втікала від однієї тендітної жінки, яка допомогла їй втекти. Від створіння, яке ущедрило її грошима та коштовностями, яке ризикувало власним життям, рятуючи її. Від створіння, яке – і це вона чітко й остаточно зрозуміла – було жінкою Другої Фундації.

Повітряне таксі з тихим клацанням сіло на платформу. Здійнятий ним вітерець торкнувся обличчя Аркадії і поворошив волосся під м'яким хутряним каптуром, який дала їй Каллія.

– Куди летимо, леді?

Вона відчайдушно намагалася говорити низьким голосом, щоб не бути схожою на дитину:

– Скільки космопортів у місті?

– Два. Вам який?

– Який ближче?

Він витріщився на неї:

– Калган-Центральний, леді.

– Тоді до іншого, будь ласка. Гроші в мене є. – Вона тримала в руках банкноту у двадцять калганідів. Номінал мало що означав для неї, але таксист схвально усміхнувся.

– Куди тіко скажете, леді. Небесні таксі доправить ва' куди завгодно.

Вона притулилася щокрою до холодного і трохи затхлого оббиття. Внизу неквапливо повзли вогні міста.

Що їй робити? *Що їй робити?*

Саме в цей момент вона зрозуміла, що вона дурненька, дурненька дівчинка, що вона далеко від тата, і що їй страшно. Її очі наповнилися слізьми, і десь глибоко в горлі виник тихий, безгучний плач, що ранив її зсередини.

Вона не боялася, що її впіймає лорд Стеттін. Леді Каллія мала би це розуміти. Леді Каллія! Стара, товста, дурна, але вона так чи інакше трималася за свого лорда. О, тепер це було ясно. *Все було ясно.*

Це чаювання з Каллією, де вона була такою розумною. Розумна маленька Аркадія! Аркадія аж задихнулася від ненависті до себе. Це чаювання було маневром, а потім, мабуть, Стеттіну так закрутили голову, що він нарешті дозволив Гомірові зайти до палацу. Вона, дурненька Каллія, теж хотіла цього, і влаштувала так, щоби розумна маленька Аркадія вигадала безпрограшне виправдання, таке, щоб у свідомості жертв не виникло жодної підозри, і при цьому з її боку було здійснено мінімальне втручання.

Тоді чому вона на волі? Гомір, звичайно ж, полонений... Якщо...

Якщо вона не повернеться на Фундацію як приманка і не приведе інших у... їхні руки.

Тому їй не можна повертатися на Фундацію...

– Космопорт, леді.

Повітряне таксі зупинилося. Дивно! Вона навіть не помітила. Це був якийсь світ ілюзій.

– Дякую, – вона тицьнула йому банкноту і вилізла з машини, нічого не помічаючи і перечепившись об щось. А потім побігла по еластичній бруківці.

Вогні. Безтурботні жінки та чоловіки. Великі, світні дошки оголошень з періодично змінюваною інформацією про прибуття чи відбуття кораблів.

Куди летіти? Їй було байдуже. Вона лише знала, що не на Фундацію! Будь-яке інше місце її влаштує.

Дякувати Селдону за цей момент забудькуватості, за цю останню частку секунди, коли Каллія втомилася грати свою роль і дозволила собі розслабитися, вважаючи, що має справу лише з дитиною.

А потім Аркадії спало на думку ще дещо, щось, що крутилося в її свідомості із самого початку польоту, щось, що назавжди вбило у ній чотирнадцятирічну дівчинку.

І вона зрозуміла, що *мусить* тікати.

Це було найголовніше. Нехай вони вистежать кожного змовника на Фундації, нехай вони спіймають її батька, вона не могла, не сміла попередити їх. Вона жодним чином не могла ризикувати власним життям – навіть заради всього Термінуса. Вона була *єдиною* найважливішою людиною в Галактиці.

Вона зрозуміла це саме тоді, коли стояла перед квитковим автоматом, не знаючи, куди їй летіти.

Тому що у всій Галактиці вона, і тільки вона, крім них самих, знала місцерозташування Другої Фундації.

ТРЕНТОР. У середині Безцарів'я Трентор був тінню. Посеред колосальних руїн там жила невеличка громада фермерів...

Галактична енциклопедія

15. Крізь ґрати

Нема нічого суєтнішого, ніж космопорт на околицях столиці густонаселеної планети. Там на своїх опорах велично сплять циклопічні машини. Якщо правильно вибрати час, то можна побачити приголомшливе видовище, коли ці гіганти приземляються на якийсь такий перепочинок, або ще моторошнішу картинку – відліт сталевих пухирів. Усі процеси майже безшумні. Рушійною силою є беззвучна хвиля нуклонів, що прагнуть розташуватися компактніше...

Під злітно-посадкове поле відведено 95 відсотків території космопорту. Цілі квадратні милі були передбачені для машин, і для обслуги, і для комп'ютерів, що обслуговували і тих, і інших. І лише 5 відсотків порту були віддані пасажирам, для яких це місце було тільки проміжною станцією на шляху до всіх зірок Галактики. Звичайно, лише одиниці із цього безликого багатоголового натовпу зупиняться, щоб роздивитися технологічну сітку, що зв'язує між собою космічні шляхи. Можливо, дехто може відчувати свербіж від думки про тисячі тонн сталі, що видаються на відстані геть крихітними, аж поки не спустяться вниз. Якщо, для прикладу, один із цих циклопічних циліндрів пропустив би напрямний промінь і впав за півмилі від очікуваної точки приземлення через застелений дах зали очікування, то в такому разі від цих тисяч людей залишилися б тільки органічні випари та трохи порошкоподібних фосфатів.

Але такого ніколи не траплялося, позаяк працювали системи безпеки, і лише якийсь важкохворий невропат міг хоча б на мить уявити собі подібну картину.

Тоді про що ж *насправді* думають усі ці люди? Розумієте, це ж не просто натовп. Це цілеспрямований натовп. І ота ціль ширяє над злітно-посадковою смугою і згущує атмосферу. Люди вишиковуються в черги... батьки стежать за своїми дітьми... то туди, то сюди перевозиться багаж – люди *відлітають*.

А тепер подумайте про повну психічну ізоляцію єдиної одиниці у цьому жахливо суєтному натовпі, яка не знає, куди йти, але водночас відчуває, можливо, гостріше за інших, необхідність кудись летіти – куди завгодно! Майже куди завгодно!

Навіть без телепатії чи інших грубих методів, що уможливають вплив на іншу свідомість, довкола стільки шуму і невидимих емоцій, що цього цілком достатньо для відчаю.

Достатньо? Та цей відчай просто переповнює, ним можна просякнути і потонути в ньому.

Стоячи у позиченому одязі, на чужій планеті, поміж чужих життів, через що навіть власне життя видавалося чужим, Аркадія щиро прагнула потрапити назад, у материнське лоно. Вона не знала, що хоче саме цього. Вона лише знала, що в самій відкритості цього світу криється небезпека. Вона хотіла потрапити в якесь закрите місце, – кудись далеко, – в якийсь незнаний куточок Всесвіту, де її ніхто не шукатиме.

Отакий у неї був стан – вік чотирнадцять із плюсом, утома на вісімдесят із плюсом і переляк – на п'ять із плюсом.

Хто із тих сотень незнайомців, які протискалися повз неї – вона справді відчувала їхні дотики, – був людиною із Другої Фундації? Хто із цих незнайомців міг не допомогти, а миттєво знищити її за злочинне знання – унікальне знання – про місце, де розташовується Друга Фундація?

І голос, який уклінився в її думки, був для неї ніби удар грому, що змусив завмерти крик у горлі.

– Послухайте, міс, – роздратовано сказав голос, – ви користуєтеся автоматом чи просто там стоїте?

Перше, що вона зрозуміла, це те, що стоїть перед квитковим автоматом. До спеціального отвору потрібно було класти банкноту високого номіналу, яка відразу ж зникала всередині автомата. Після натискання кнопки під пунктом призначення квиток виходив разом із рештою, підрахованою безпомильним електронним пристроєм. Це була звичайнісінька машина, тому й справді дивно було стояти перед автоматом аж п'ять хвилин.

Аркадія встромила у щілину двохсоткредитну банкноту, і раптом помітила кнопку з написом «Трентор». Трентор – мертва столиця мертвої Імперії, планета, на якій вона народилася. Наче вві сні, вона натиснула кнопку. Нічого не сталося, за винятком того, що на табло заблмали червоним цифри – 172,18; 172,18; 172,18...

Це була сума, якої бракувало. Ще одна банкнота у двісті кредитів. Машина виплюнула квиток. Вона взяла його, а вслід висипалася

решта.

Дівчина схопила гроші і побігла. Чоловік, який стояв за нею, підступив ближче, кваплячись скористатися машиною, але вона навіть не озирнулася, щоб поглянути на нього.

Проте бігти було нікуди. Скрізь були її вороги.

Нічого ще до пуття не розуміючи, вона дивилася на завислі у повітрі гігантські світні написи: «Стеффані», «Анакреон», «Фермус»... Був навіть знайомий напис «Термінус», і вона прагнула туди, але не ризикнула...

За невеликі гроші Аркадія могла придбати повідомник, який можна було налаштувати на будь-який пункт призначення, покласти до сумочки, і за п'ятнадцять хвилин до вильоту він подав би сигнал, чутний лише для неї. Але такі пристрої для доволі впевнених у собі людей, які можуть зупинитися і все спокійно обміркувати.

Озираючись навсібіч, Аркадія несподівано ткнулася головою в чийсь м'який живіт. Відтак почула здивований видих і бурчання, а потім чиясь рука опустилася їй на плече. Вона відчайдушно засмикалася, але духу їй вистачило лише на те, щоб тихо нявкнути. Чоловік міцно тримав її і чекав, а ще через якийсь час вона зважилася поглянути на нього. Це був опецькуватий коротун, який своє густе біляве волосся зачісував назад, що створювало ефект «помпадур», абсолютно несумісний із його округлим і рум'яним обличчям, що аж волало про його селянське походження.

– Що сталося? – нарешті запитав він, аж світлячись від цікавості. – В тебе переляканий вигляд.

– Вибачте, – не тямлячи себе від страху, пробурмотіла Аркадія. – Я мушу йти. Вибачте.

Але незнайомиць, не звернувши на це жодної уваги, сказав:

– Обережніше, дівчинко, ти так квиток загубиш.

Він узяв квиток із її ослаблих блідих пальців і глянув на нього з неприхованим задоволенням.

– Я так і думав, – сказав він і заревів, наче бик: – *Маамо!* Поряд із ним миттєво опинилася жінка, трохи нижча, трохи огрядніша і більш рум'яна. Вона накручувала на палець пасмо сивого волосся, намагаючись знову захвати його під старомодний капелюшок.

– Тату, – докірливо сказала вона, – навіщо так кричати у натовпі? Люди дивляться на тебе, як на божевільного. Ти гадаєш, що все ще на

своїй фермі?

Жінка сонячно усміхнулася заціпенілій Аркадії і додала:

– У нього манери, як у ведмедя.

Потім вона різко обернулася до чоловіка:

– Тату, відпусти дівчинку. Що ти робиш?

Але Тато просто помахав перед її носом квитком:

– Дивись, Мамо, – сказав він, – вона летить на Трентор. Обличчя Мама відразу ж посвітлішало.

– Ти з Трентора? – Я ж сказала, відпусти її руку, Тату. – Вона поклала набік напхом напхану валізу і лагідно, але наполегливо змусила Аркадію на неї присісти. – Сідай, – сказала вона, – дай своїм маленьким ніжкам відпочити. Корабля ще годину не буде, а всі крісла зайняті сплячими волоцюгами. То ти з Трентора?

Аркадія глибоко зітхнула і нарешті витиснула із себе:

– Я там народилася.

Мама від радості аж сплеснула долонями.

– Ми пробули тут цілий місяць і досі не зустріли жодного земляка. Це дуже мило. Твої батьки... – І вона непомітно озирнулася навколо.

– Я не з батьками, – обережно відповіла Аркадія.

– Сама-самісінька? Така маленька дівчинка? – у голосі Мама відчувалися і обурення, і співчуття. – Та як таке взагалі можливо?

– Мамо, – смикнув її за рукав Тато, – дозволь я тобі дещо скажу. Тут щось не так. Я думаю, що вона налякана. – Хоча він і намагався говорити пошепки, але Аркадія все дуже добре чула. – Вона втікала – я спостерігав за нею, – втікала світ за очі. Вона врізалася в мене, перш ніж я встиг відскочити. І знаєш що? Я думаю, вона в біді.

– Стули свою пельку, Тату. В тебе будь-хто може врізатися. – І вона сіла поряд з Аркадією на валізу, що рипнула під її вагою, та поклала руку на тремтяче плече дівчинки. – Ти від когось утікаєш, любя? Не бійся, скажи. Я тобі допоможу.

Аркадія глянула у теплі сірі очі жінки і відчула, як її губи затремтіли. Одна частина її свідомості говорила, що це люди з Трентора, з якими вона може полетіти і які допоможуть їй залишитися на планеті, доки вона не вирішить, що робити і куди летіти далі. Але інша частина свідомості, значно голосніша, недоладно волала, що вона не пам'ятає своєї матері, що вона до смерті втопилася боротися із

Всесвітом, що вона хотіла би лише згорнутися клубочком у сильних та ніжних руках, що якби її мати була жива, вона могла би... могла би...

І того вечора вона вперше розплакалася; вона плакала, як мала дитина, і раділа цьому; плакала, міцно схопившись за старомодну сукню і рясно поливаючи її сльозами, в той час як добрі руки чужої жінки все обіймали Аркадію, ніжно погладжуючи її кучерики. Тато безпорадно стояв, дивлячись на цю пару, і марно намагався знайти носовичок, а коли знайшов, його відразу ж вихопили в нього з рук. Мама глянула на Тата, показуючи, щоби він поводився тихо. Юрба звідусіль обтікала маленьку групуку, наче вода, лише вряди-годи байдуже поглядаючи на цю сцену, що, втім, притаманно будь-якій юрбі. Вони справді були на самоті.

Нарешті сльози закінчились, і Аркадія кволо усміхнулася, витерши почервонілі очі позиченим носовичком.

– Йй-богу, – прошепотіла вона, – я...

– Тихше, тихше, – швидко промовила Мама, – просто сядь і трошки відпочинь. Віддихайся. А тоді розкажи нам, що трапилося, і ти побачиш, ми все владнаємо, і все буде гаразд.

Аркадія зібрала докупи все, що залишилося від її кмітливості. Вона не могла розповісти їм правду. Вона нікому не могла розповісти правду... І все ж вона була занадто виснажена, щоб вигадувати якусь рятівну брехню.

Вона прошепотіла:

– Зараз мені вже краще.

– Добре, – сказала Мама. – А тепер розкажи мені, чому ти в біді. Ти не зробила нічого поганого? Звичайно, хай би що ти накоїла, ми тобі допоможемо, але розкажи нам правду.

– Для друга з Трентора ми все зробимо, – розчулено додав Тато, – еге ж, Мамо?

– Стули писок, Татку, – пролунала незлобива відповідь.

Аркадія навпомацки рилася в сумочці. Принаймні, сумочка була її власною, і вона не забула її прихопити, незважаючи на швидку збиранину, до якої її змусила леді Каллія. Вона знайшла те, що шукала, і подала Мамі.

– Це мої документи, – сором'язливо сказала вона. Це був блискучий синтетичний пергамент, виданий їй послом Фундації в день її прибуття і завізований підписом відповідного калганського

урядовця. Він був доволі великий і справляв враження. Мама безпорадно глянула на нього і передала Татові, який уважно прочитав його зміст, ворущачи при цьому губами.

– То ти з Фундації? – здивувався він.

– Так. Але народилася на Тренторі. Подивіться, там написано...

– Ага. Як на мене, все добре. Тебе звати Аркадія, так? Гарне тренторіанське ім'я. Але де твій дядько? Тут сказано, що ти прилетіла разом зі своїм дядьком Гоміром Манном.

– Його заарештували, – похмуро відповіла Аркадія.

– Заарештували?! – в один голос скрикнули вони.

– За що? – запитала Мама. – Він щось накоїв? Вона похитала головою.

– Я не знаю. Ми просто були в гостях. Дядько Гомір мав якусь справу з лордом Стеттіном, але... – Їй непотрібно було зусиль, щоби вдати, що вона тремтить. Вона й так тремтіла.

Тато був вражений.

– Із лордом Стеттіном. Ммм, твій дядько – велика людина.

– Я не знаю, в чому там була справа, але лорд Стеттін хотів, щоб я залишилася... – Вона згадала останні слова леді Каллії, які зараз їй знадобилися. Тепер вона розуміла, що Каллія знала свою справу чудово, тому ця історія могла спрацювати вдруге.

Дівчина зробила паузу, і Мама зацікавлено запитала:

– А навіщо?

– Я не впевнена, що знаю. Він... він хотів повечеряти зі мною наодинці, але я відмовилася, бо хотіла залишитися з дядьком Гоміром. Лорд якийсь дивно дивився на мене і тримав за плече. Тато аж злегка роззявив рота, а Мама відразу ж розсердилася і почервоніла.

– Скільки тобі років, Аркадіє?

– Майже чотирнадцять із половиною.

Мама вдихнула повітря і сказала:

– І як таких ще земля носить! Собаки на вулицях і то краці. То ти від нього втікаєш, люба?

Аркадія кивнула. Мама сказала:

– Тату, іди просто до довідкового бюро і дізнайся, коли точно відбудеться посадка на корабель до Трентора. Швидше!

Але Тато встиг зробити лише один крок, а тоді зупинився. Над головою загуркотів металевий голос, і п'ятсот пар очей здивовано

глянули вгору.

– Чоловіки й жінки, – озвався різкий голос, – аеропорт оточений і зараз проводиться пошук небезпечного втікача. Входи і виходи перекриті. Пошуки будуть проводитися дуже швидко, і за цей час жоден корабель не сяде і не злетить, тож ви не пропустите свій рейс. Опустяться ґрати. Ніхто з вас не повинен виходити за межі того місця, де стоїть, інакше ми будемо змушені застосувати нейронні батоги.

Протягом цієї хвилини чи навіть менше, поки під куполом величезної зали очікування космопорту панував цей голос, Аркадія не могла зрушити з місця, так наче все зло Галактики згорнулося в клубок і кинулося на неї.

Звичайно, йшлося про неї. Годі було і помислити про когось іншого. Але чому?

Каллія спланувала її втечу. І Каллія була з Другої Фундації. Але навіщо тепер цей обшук? Невже Каллія зазнала невдачі? Чи могла Каллія програти? А може, це частина плану, тонкощів якого Аркадія не осягнула?

На якусь мить у неї запаморочилося в голові, їй захотілося зірватися на ноги і закричати, що вона здається, що вона піде з ними, що...

Але Мама схопила її за зап'ястя.

– Швидше! Швидше! Ми заскочимо у вбиральню, перш ніж вони почнуть.

Аркадія не зрозуміла її. Вона просто сліпо рушила за нею. Вони пропхалися крізь натовп, що завмер на місці і слухав останні команди металевого голосу.

Ґрати почали опускатися, і Тато спостерігав за цим процесом із роззявленим ротом. Він чув і читав про таке, але ще ніколи не бачив наяву. Ґрати мерехтіли в повітрі, виблискуючи у променях світла. Вони були просто низкою перехресних щільних пучків випромінювання, що утворювали в повітрі нешкідливу сітку, сплетену зі світляних ниток.

Вони, ніби якісь тенета, завжди падали повільно, створюючи жахливий психологічний ефект пастки.

Тепер ґрати були на рівні талії, і перехреснені лінії утворювали квадрати площею у десять футів. Тато опинився у своєму квадраті на самоті, і залюбки перейшов би у сусідній, де були люди, але в такому

разі довелося би перетнути блискотливу лінію, через що сигнал міг спрацювати і задіяти один із нейронних батогів.

Він чекав.

Понад головами моторошно притихлого натовпу, що стояв у очікуванні, він помітив далекий рух – стрій полісменів методично перевіряв квадрат за квадратом.

Минуло ще чимало часу, перш ніж людина у формі зайшла у квадрат, де перебував Тато, й акуратно записала його координати в офіційний журнал.

– Документи!

Тато передав документи, і полісмен швидко та вправно перевірів їх.

– Ви Прім Палвер, уродженець Трентора. На Калгані місяць, повертаєтеся на Трентор. Відповідайте, так чи ні.

– Так, так.

– Із якою метою на Калгані?

– Я торговий представник нашого фермерського кооперативу. Вів перемовини з Департаментом сільського господарства Калгана.

– Угу. Ваша дружина з вами? Де вона? Вона згадується у документах.

– Будь ласка. Моя дружина он там... – Він указав пальцем.

– Генто, – заревів полісмен, і коли до нього підійшов ще один чоловік у формі, сухо сказав: – У вбиральні ще одна дама, клянуся Галактикою. Це місце, мабуть, переповнене ними. Запиши її прізвище.

Він тицьнув пальцем у запис в документах:

– Із вами ще хтось є?

– Моя племінниця.

– Про неї тут не згадано.

– Вона прилетіла окремо від нас.

– Де вона? Ага, зрозуміло. Запиши ім'я племінниці, Генто. Як її звати? Запиши – Аркадія Палвер. Залишайтеся тут, Палвере. Гарзд, із жінками потім з'ясуємо.

Тато чекав дуже довго. А потім побачив, як до нього прямує Мама, міцно тримаючи за руку Аркадію, а за ними крокують полісмени.

Вони зайшли у квадрат, де стояв Тато, і перший запитав:

– Ця стара горлопанка – ваша дружина?

– Так, сер, – примирливо відповів Тато.

– Тоді вам краще сказати їй, що в неї будуть проблеми, якщо вона розмовлятиме з поліцією Першого Громадянина у такому тоні. – Він сердито розпростав плечі. – Це ваша племінниця?

– Так, сер.

– Мені потрібні її документи.

Дивлячись на свого чоловіка, Мама ледь помітно, але суворо похитала головою.

Запала коротка пауза, а відтак Тато кволо всміхнувся:

– Не думаю, що можу вам чимось допомогти.

– Що ви хочете цим сказати? – Полісмен вимогливо простягнув руку: – Передайте мені документи.

– Я ж вам сказав, що є торговим представником фермерського кооперативу на Калгані. Я акредитований урядом Калгана як іноземець, і це доводять мої документи. Я вам їх уже показував, а тепер хочу лише одного, щоб ви дали нам спокій.

На якусь мить полісмен отетерів.

– Я повинен побачити ваші документи. Це наказ.

– Ідіть геть, – раптом втрутилася Мама. – Коли буде потрібно, ми вас покличемо... Ото вже тупаки!

Полісмен стиснув губи.

– Стережіть їх, Генто, а я збігаю за лейтенантом.

– Ногу не зламай! – крикнула йому вслід Мама. Хтось засміявся, а потім відразу ж замовк.

Обшук добігав кінця, і натовп уже почав хвилюватися. Від моменту, коли почав опускатися енергетичний бар'єр, минуло сорок п'ять хвилин, а це вже занадто навіть для найкращих намірів. Тому лейтенант Дірідж поспішав, пробираючись крізь натовп.

– Оця дівчинка? – втомлено запитав він. Чоловік глянув на неї. Вона явно відповідала опису. І весь цей шарварок через дитину! Достоту, наче про ось цю.

– Ваші документи, будьте ласкаві? – попросив він.

– Я вже пояснив... – почав було Тато.

– Я знаю, що ви вже пояснювали, але перепрошую, – сказав лейтенант, – у мене є наказ, і я нічого не можу вдіяти. Якщо ви хочете висловити протест, можете зробити це пізніше. А зараз за потреби я можу застосувати силу.

Запало мовчання. Лейтенант терпляче чекав. Зрештою Тато хрипко сказав:

– Дай мені свої документи, Аркадіє.

Аркадія панічно захитала головою, але Тато повторив:

– Давай, не бійся.

Вона безпорадно простягнула свої документи. Тато покрутив їх у руках, уважно роздивився і простягнув офіцеру. Лейтенант своєю чергою теж уважно їх проглянув. Потім звів очі і довго дивився на Аркадію, аж поки різким рухом не закрив паспорт.

– Усе в порядку, – сказав він. – Відбій, хлопці.

Приблизно за дві хвилини ґрати зникли, а голос у гучномовці сповістив, що все закінчено. Юрба, яка знову відчула свободу, загомоніла.

Аркадія бурмотіла:

– Як... як...

Тато приклав палець до губ:

– Тсс. Нічого не кажи. Краще ходімо до корабля. Незабаром виліт.

На кораблі вони мали окрему каюту і столик в їдальні. Коли від Калгана їх відділяло вже два світлових роки, Аркадія нарешті знову зважилася запитати про те саме:

– Але ж вони гналися за мною, містере Палвер, і в них мав бути детальний опис моєї зовнішності. Чому він дозволив мені піти?

Тато широко усміхнувся, сидячи над своїм ростбіфом:

– Ну, Аркадіє, дитинко, це було просто. Коли працюєш з агентами, покупцями та конкурентними кооперативами, то можна навчитися деяких трюків. У мене для цього було двадцять років або й більше. Розумієш, дитинко, коли лейтенант розгорнув твій паспорт, він знайшов усередині складену банкноту у п'ятсот кредитів. Просто, чи не так?

– Я вам поверну... Чесно, в мене багато грошей.

– Годі, – на широкому обличчі Тата з'явилася спантеличена усмішка, – ми ж земляки...

Аркадія заспокоїлася.

– А якби він узяв гроші і заарештував мене? А потім ще й звинуватив у підкупі.

– І відмовився би від п'ятиста кредитів? Дівчинко, я знаю цих людей краще, ніж ти.

Але Аркадія знала, що це не так. Не *цих* людей. Тієї ночі, лежачи в ліжку, вона довго міркувала над цим, розуміючи, що жоден хабар не завадив би лейтенанту поліції схопити її, якби це було заплановано. Вони *не* хотіли ловити її, але все ж вжили всіх необхідних заходів.

Чому? Щоб переконатися, що вона полетіла? Через Трентор? І чи не була ця нетямуща і м'якосерда пара лише знаряддям у руках Другої Фундації – настільки ж безпорадним, як і вона сама?

Вони мали такими бути! Чи були?

Усе це марно. Як вона може боротися з ними? Хай би що вона робила, виходило, що вона робить лише те, що хотіли від неї ці жахливі, всемогутні істоти.

Але вона повинна їх перехитрувати! *Повинна! Повинна!
Повинна!*

16. Початок війни

Із невідомої населенню Галактики причини чи низки причин, в епоху, про яку йдеться, Стандартний міжгалактичний час прийняв за свою основну одиницю виміру секунду, тобто часовий проміжок, упродовж якого світло долає відстань у 299 776 кілометрів. 86 400 секунд довільно дорівнювали Стандартному міжгалактичному дню, а 365 таких днів – одному Стандартному міжгалактичному року.

Чому 299 776? Або 86 400? Або 365?

«Традиція», – кажуть історики, ухиляючись від відповіді. «Через таємничу і загадкову числову комбінацію», – кажуть містики, сектанти, нумерологи, метафізики. «Тому що всі ці цифри пов'язані з даними про періоди обертання довкола своєї осі і довкола Сонця тієї єдиної планети, що була праатьківщиною людства», – стверджує жменька людей.

Проте навряд чи комусь була відома істина.

Та як би там не було, але дата, коли крейсер Фундації «Гобер Меллоу» зустрів калганську ескадру на чолі із «Безстрашним» і, відмовившись допустити на борт пошуковий загін, був спалений дотла, була 185 11 692 г. е. Тобто це був 185-й день 11 692 року Галактичної ери, яку обчислювали від дня вступу на престол першого імператора традиційної Камблійської династії. Також це був 185-й день 455 року ери Селдона, яку обчислювали від дня народження Селдона; і 185-й день 376 року ери Фундації, що обчислювався від дня заснування Фундації. На Калгані це був 185-й день 76 року Першого Громадянства – від дня запровадження Мулом посади Першого Громадянина. Як бачимо, день був один і той самий (звичайно ж, задля зручності), незалежно від того, з якого року починалась ера.

Крім того, у мільйонах світів Галактики існували мільйони місцевих часових систем, заснованих на рухах їхніх власних священних планетарних світил.

Та хай би яку дату ви обрали – 185-й день 11 692, 455, 376 чи 76 чи ще якогось року – це був саме той день, що його історики пізніше означили як дату початку Стеттніанської війни.

Проте для доктора Дарелла цей день узагалі не стосувався жодної ери. Це був просто 32-й день відтоді, як Аркадія залишила Термінус.

Не всі знали, як важко було Дареллу зберігати флегматичність увесь цей час.

Але Елветт Семік вважав, що він здогадується. Він був уже добряче підтоптаний чоловік і любляв принагідно повторити, що сполучна тканина його нервової системи скальціювалася вже до такої міри, що його мисленнєві процеси зробилися жорсткими та непохитними. Він сам бував призвідцею і майже вітав загальну думку про те, що він тепер і дірки від бублика не вартий, і першим же сміявся з цього. Проте хоч його очі дещо пригасли, бачили вони не менше; а його розум, хоч і не був уже таким метким, але зберіг набуті мудрість і досвід.

Розтягнувши в усмішці зморщені губи, він запитав:

– Чому ти не вживеш якихось заходів?

Звучання його голосу неприємно відлунило у вухах Дарелла, і він, скривившись, різко поцікавився:

– На чому ми зупинилися? Семік серйозно глянув на нього.

– Краще би ти щось зробив для дівчинки.

Чекаючи на відповідь, він відкрив рота, оголивши свої рідкі, пожовклі зуби.

Але Дарелл холодно відповів:

– Питання ось в чому: чи зможеш ти дістати резонатор Саймса-Мольфа потрібного діапазону?

– Ну, я вже сказав, що зможу, але ти не слухав...

– Вибач, Елветте. Бачиш, як воно. Те, що ми робимо зараз, може бути важливішим для всієї Галактики, ніж питання про те, чи в безпеці зараз Аркадія. Принаймні, для всіх, крім Аркадії та мене, але я готовий приєднатися до більшості. Яким великим може бути резонатор?

Семік засумнівався:

– Не знаю. Можеш пошукати у каталогах.

– Хоча би приблизно скажи. Тонна? Фунт? Завбільшки як будинок?

– О, я гадав, тобі потрібні точні розміри. Це маленький контейнер. – Він указав на верхній суглоб великого пальця. – Приблизно отакий.

– Добре, а можеш зробити щось на кшталт цього? – Він швидко начеркав щось у блокноті, тримаючи його на колінах. Потім передав його старому фізику. Семік недовіркою глянув на ескіз і усміхнувся.

– Знаєш, коли стаєш таким старим, як ото я, то мозок кальціюється. Що ти намагаєшся зробити?

Дарелл завагався. Він відчайдушно намагався подумки передати співрозмовнику інформацію, щоби не озвучувати її, проте все було намарно, тому він узявся пояснювати.

Семік похитав головою.

– Тобі потрібні гіперреле. Це єдині речі, що працюватимуть достатньо швидко. І їх потрібно дуже багато.

– Але таке можна змайструвати?

– Ну, звичайно.

– Ти зможеш дістати всі деталі? Я маю на увазі, нічого не пояснюючи? Просто у процесі своєї основної роботи.

Семік припідняв верхню губу.

– П'ятдесят гіперреле? Та я за все життя стільки не використаю.

– Ми зараз в оборонному проекті. Ти можеш вигадати якусь нешкідливу галузь їхнього використання? Гроші у нас є.

– Гм. Можливо, я щось придумаю.

– І яка завбільшки вийде вся ця штука?

– Гіперреле можна роздобути мікроскопічного розміру... потім дроти... чипи... О Космос, та в тебе там кілька сотень схем!

– Я знаю. Тож яка завбільшки? Семік показав руками.

– Занадто велика, – сказав Дарелл. – Мені потрібно буде прикріпити цю штуkenцію до пояса.

Він повільно зім'яв папірець з ескізом до розмірів кульки і кинув у попільницю, в якій він, спалахнувши на мить білим полум'ям, розпався на молекули.

– Хто там біля дверей? – поцікавився Дарелл.

Семік нахилився над маленьким, молочного кольору екраном на своєму столі і промовив:

– Це наш юний приятель, Антор. І хтось іще з ним.

Дарелл відсунув стілець.

– Іншим поки що нічого про це не кажіть, Семіку. Якщо вони довідаються, то ця інформація буде смертельною, а для ризику досить і двох життів.

Пеллеас Антор увірвався вихором у кабінет Семіка, де так чи інакше, а все ж і на ньому позначився вік його господаря. У млявому

тургорі^[8] тихої кімнати вільні, легкі рукави туніки Антора, здавалося, й досі колише вітерець знадвору.

– Докторе Дарелл, докторе Семік – Онум Дірідж, – відрекомендував він свого товариша.

Товариш був високий на зріст. Довгий прямий ніс надавав його худому обличчю похмурого вигляду. Доктор Дарелл подав руку.

Антор злегка усміхнувся.

– Лейтенант поліції Дірідж, – І промовисто уточнив: – Калганської поліції.

Дарелл повернувся, витріщивши на юнака очі.

– Лейтенант калганської поліції Дірідж, – чітко повторив він. – І ти привів його сюди. Навіщо?

– Бо він останній, хто бачив вашу доньку на Калгані. Агов, припиніть!

Тріумф в очах Антора раптом заступила тривога, а вже через мить він опинився між двома чоловіками, розбороняючи їх. Наполегливо і не дуже делікатно він змусив доктора Дарелла, призвідця шарпаніни, всістися в крісло.

– Що ви робите? – Антор змахнув із лоба пасмо каштанового волосся і недбало присів на стіл, задумливо похитуючи ногою. – Я гадав, що приніс вам гарні новини.

Дарелл звернувся безпосередньо до полісмена:

– Що він має на увазі, називаючи вас останньою людиною, яка бачила мою доньку? Вона мертва? Кажіть без прелюдій, будь ласка. – Його обличчя зблідло від лихого передчуття.

Лейтенант Дірідж байдуже відповів:

– Він сказав: «остання людина на Калгані». Вона зараз не на Калгані. Більше я нічого не знаю.

– Заждіть, – утрутився Антор, – дозвольте мені все пояснити. Вибачте, якщо я трохи переграв, доку. У вас настільки нелюдське ставлення до всього цього, що я вже й забув, що ви таки маєте якісь почуття. Перш за все, лейтенант Дірідж є одним із нас. Він народився на Калгані, але його батько – уродженець Фондації, якого привезли туди для служби Мулу. Я ручаюся за вірність лейтенанта Фондації.

Отже, я зв'язався з ним наступного дня після того, як ми перестали отримувати щоденні повідомлення від Манна...

– Навіщо? – люто перервав його Дарелл. – Я гадав, що ми вже вирішили не робити жодних рухів у цьому напрямку. Ви ризикували і їхніми, і нашими життями.

– Тому що, – так само різко відповів Антор, – я у цій грі довше, ніж ви. Тому що я знаю про певні контакти на Калгані, про які ви нічого не знаєте. Тому що я краще знаю, що робити, розумієте?

– Здається, ви остаточно з'їхали з глузду.

– Ви мене вислухаєте?

Запанувала тиша, і Дарелл опустил очі. Губи Антора скривилася у напівусмішці.

– Чудово, доку. Дайте мені кілька хвилин. Розповідайте, Дірідже.

Дірідж безтурботно заговорив:

– Наскільки я знаю, докторе Дарелл, ваша донька на Тренторі. Принаймні, вона у Східному космопорті придбала квиток до Трентора. Вона була разом із торговим представником цієї планети, який заявив, що це його племінниця. Схоже, у вашої доньки ціла колекція дивних родичів, докторе. Це вже другий дядько за ці два тижні, еге ж? Цей тренторіанець навіть спробував дати мені хабара, і, мабуть, до сих пір вважає, що саме завдяки цьому вони й втекли. – Він невесело посміхнувся від цієї думки.

– Як вона?

– Наскільки я встиг побачити, неушкоджена. Перелякана. Я не ляв би її за це. Цілий департамент за нею ганявся. І я досі не розумію, чому.

Дарелл зробив вдих – здавалося, вперше за ці кілька хвилин. Він відчував, як тремтять його руки, і з усіх сил намагався запанувати над собою.

– Отже, з нею все добре. А цей торговий представник, хто він такий? Повернімося до нього. Яку роль він відіграє у цій справі?

– Не знаю. Ви щось чули про Трентор?

– Колись я там мешкав.

– Тепер це сільськогосподарський світ. Експортують здебільшого корми для тварин та зерно. Високої якості! Вони продають їх по всій Галактиці. На планеті є один чи два десятки сільськогосподарських кооперативів і всі вони мають своїх представників за кордоном. Кмітливі пройдисвіти. Я бачив досьє цього чоловіка. Він уже був на

Калгані раніше, зазвичай із дружиною. Абсолютно чесний. Абсолютно нешкідливий.

– Гм, – сказав Антор. – Аркадія народилася на Тренторі, чи не так, доку?

Дарелл кивнув.

– Бачите, все складається логічно. Вона хотіла втекти – якомога швидше і якомога далі, і Трентор запропонував себе. *Ви* так не вважаєте?

– Чому вона не повернулася сюди? – запитав Дарелл.

– Можливо, її переслідували, і вона відчувала, що їй потрібно заплутати сліди, рушивши в іншому напрямку.

Докторові Дареллу забракло духу розпитувати далі. «Що ж, хай вона буде в безпеці на Тренторі, якщо взагалі десь можна бути в безпеці у цій клятій та жахливій Галактиці». Він навпомацки рушив до дверей, і, відчувши, як Антор легенько торкнув його за рукав, зупинився, не озираючись.

– Не заперечуйте, якщо я піду з вами додому, доку?

– Будь ласка, – машинально відповів той.

Під вечір усі емоції, що змушували Дарелла безпосередньо контактувати з людьми, знову втишилися. Він відмовився від вечері і натомість із гарячковою наполегливістю заглибився у безодні математичної обробки даних енцефалографічного аналізу.

Майже перед північчю він знову ввійшов у вітальню.

Пеллеас Антор усе ще сидів там, крутячи в руках панель управління відео. Кроки за спиною змусили його озирнутися.

– Привіт. Ще не спите? Я вже не одну годину роздивляюся відео, намагаючись знайти щось краще, ніж новини. Схоже, «Гобер Меллоу» затримується в дорозі і від нього ніяких звісток.

– Справді? І які у вас припущення?

– А ви як гадаєте? Калганські витівки? Є інформація, що калганські кораблі бачили у нейтральному секторі космосу, там, звідки отримали останнє повідомлення від «Гобера Меллоу». Дарелл знизав плечима, Антор у задумі потер лоба рукою.

– Послухайте, доку, – сказав він, – а чому би вам не махнути на Трентор?

– З якого дива?

– Бо тут від вас жодної користі. Ви сам не свій. Ви не можете працювати. А на Тренторі ви могли би виконати одне важливе завдання. Там є стара імператорська бібліотека з повними записами праць Комісії Селдона...

– Ні. Бібліотеку вже перерили вздовж і впоперек, і все без пуття.

– Колись вона допомогла Еблінгові Місу.

– Звідки ви знаєте? Він *сказав*, що знайшов Другу Фундацію, і моя мати вбила його за п'ять секунд після цього, бо це був єдиний спосіб не дати йому мимоволі розкрити цю інформацію Мулові. Але зробивши це, вона також, як ви розумієте, позбавила нас можливості дізнатися, чи *дійсно* Міс вивідав її місцерозташування. Зрештою, більше нікому не вдалося хоч би щось висувати із цих записів.

– Якщо ви пам'ятаєте, Еблінг Міс працював під надзвичайно потужним впливом розуму Мула.

– Я це пам'ятаю, але на той момент розум Міса також перебував у ненормальному стані. Та й що ми з вами знаємо про те, як працюють мізки людини, яка перебуває під чужим емоційним контролем, про їх переваги та недоліки? В будь-якому разі я не летітиму на Трентор.

Антор насупився.

– Ну навіщо так гарячкувати? Я просто запропонував. Але, клянуся космосом, я вас не розумію. Ви ж із вигляду ніби на десять років постарішали. Вам, напевно, неймовірно важко. Але тут ви нічого такого надважливого не робите. На вашому місці я полетів би за дівчинкою.

– Саме так! Я теж хочу це зробити. *І саме тому я цього робити не буду.* Послухайте, Анторе, і спробуйте мене зрозуміти. Ви граєтеся – ми обидва граємося – із чимось таким, із чим ми просто неспроможні боротися. І якщо ви подумаете про це холонокровно, то багато чого зрозумієте і вибавитеся від свого донкіхотства. Уже п'ятдесят років нам відомо, що Друга Фундація є справжнім нащадком і учнем селдонівської математики. Це означає (і ви це теж знаєте), що нічого в Галактиці не відбувається поза їхніми обчисленнями. Для нас життя – це серія випадковостей, з якими ми ладнаємо за допомогою імпровізацій. Для них же усе життя – це мета, до якої вони йдуть, наперед усе розрахувавши.

Але в них є і недоліки. Їхня робота має статистичний характер, а насправді лише дії людських мас неминучі. І тепер я не знаю, яку роль

відіграю як окрема людина у цьому розпланованому плинні історії. Можливо, в мене і нема визначеної ролі, бо План залишає окремим людям свободу волі. Але я доволі важливий, і вони – вони, розумієте – могли принаймні передбачити мою можливу реакцію. Тому я й не довіряю своїм імпульсам, бажанням і можливим реакціям.

Я краще поставлю їх перед фактом непередбачуваності моїх реакцій. Я залишуся тут, незважаючи на те, що страшенно сумую за нею і хочу полетіти. Ні, я так не вчиню! Саме через те, що страшенно сумую і хочу полетіти.

Юнак сумно усміхнувся.

– Ви не знаєте свій розум так добре, як його мають знати вони. Припустімо, що, знаючи вас, вони можуть розрахувати і хід ваших думок, і що саме те, що ви вважаєте неможливою реакцією, і є найімовірнішою, і вони саме на це і розраховують, знаючи наперед, якими будуть ваші аргументи.

– У такому разі порятунку нема. Якщо я дослухаюся до тих міркувань, що ви виклали, і полечу на Трентор, то це теж може бути варіантом, який вони передбачили. Це нескінченний цикл хитрощів. Неважливо, як далеко я зайду у цьому циклі, я можу лише або поїхати, або залишитися. Усі ці виверти із заманюванням моєї дочки на інший край Галактики робилися не для того, щоб змусити мене залишатися на місці, бо я, найімовірніше, залишився б, якби вони нічого не робили. Це було зроблено лише для того, щоб я поїхав, і тому я залишуся.

Крім того, Анторе, не на все накладена печать Другої Фундації; не всі події є результатом того, що вони посмикують нас за ниточки. Можливо, вони не мають жодного стосунку до від'їзду Аркадії, і вона може залишатися у безпеці на Тренторі, в той час як усі ми тут загинемо.

– Ні, – різко сказав Антор, – зараз ви на хибному шляху.

– Маєте альтернативну інтерпретацію?

– Маю, якщо ви мене вислухаєте.

– О, прошу. Мені не терпиться послухати.

– Ну, в такому разі скажіть, наскільки добре ви знаєте власну доньку?

– Наскільки добре може одна людина знати іншу? Очевидно, що мої знання недостатні.

– Тож, виходячи із цього, мої знання такі ж неповні, як і ваші, але я, принаймні, мав можливість поглянути на неї свіжим поглядом. Пункт перший: вона страшенний романтик, єдина дитина відірваного від реальності науковця, яка виросла у нереальному світі пригодницьких відео та книго-фільмів. Вона живе у сповненій шпигунства й інтриг дивній ілюзії, яку сама ж і створила. Пункт другий: вона дуже розумна у цій сфері; принаймні, достатньо розумна, щоби нас перехитрувати. Вона ретельно підготувалася до того, щоби підслухати наші перші збори, і їй це вдалося. Вона ретельно розпланувала поїздку на Калган із Манном, і їй це теж вдалося. Пункт третій: вона обожнює свою бабусю – вашу матір, переможницю Мула.

Я поки що маю рацію? Тоді чудово. Далі, на відміну від вас, я отримав повний звіт від лейтенанта Діріджа, і, крім того, у мене доволі розгалужені джерела інформації на Калгані, і ці джерела перевірені. Наприклад, ми знаємо, що на зустрічі з лордом Калгана Гомір Манн отримав відмову на своє прохання зайти у палац Мула, а потім цю відмову було раптово скасовано після того, як Аркадія поговорила з леді Каллією, однією дуже хорошою подругою Першого Громадянина.

– Як ви все це дізналися? – перервав його Дарелл.

– Почнімо з того, що Манн був допитаний Діріджем у рамках поліцейської кампанії з пошуку Аркадії. Природно, що в нас є повна стенограма запитань і його відповідей.

І візьмімо саму леді Каллію. Пліткують, що Стеттін утратив до неї інтерес, але ці плітки не підтверджуються фактами. Вона не тільки залишається на своєму місці, не тільки може виступити посередником і перетворити відмову лорда Маннові на схвалення, а й навіть відкрито спланувати втечу Аркадії. Дивно, але дюжина солдатів, які охороняють маєток Стеттіна, засвідчила, що бачили їх разом минулого вечора, і проте вона й досі не покарана. Водночас слід підкреслити, що Аркадію шукали з усією старанністю.

– І який висновок напрашується із усього цього потоку суперечливої інформації?

– Утечу Аркадії було сплановано.

– Як я й казав.

– З одним лише уточненням: Аркадії має бути відомо, що все це сплановано. Така розумна дівчинка, яка бачила таємні змови повсюди, побачила й цю, відтак вирішила піти власним шляхом. Вони хотіли,

щоб вона повернулася на Фундацію, а дівчинка натомість полетіла на Трентор. Але чому на Трентор?

– Ну, і чому ж?

– Бо саме туди втекла бабуся Бейта, її кумир, коли тій потрібно було сховатися. Свідомо чи несвідомо, Аркадія вчинила так само. Я навіть подумую, чи не втікає Аркадія від того самого ворога.

– Від Мула? – спитав Дарелл із прихованим сарказмом.

– Звичайно, ні. Сказавши «ворог», я маю на увазі ту психологічну силу, з якою вона не в змозі боротися. Вона втікала від Другої Фундації чи того її впливу, який відчула на Калгані.

– Про який вплив ви говорите?

– Ви вважаєте, що Калган застрахований від цієї всюдисущої загрози? Ми обидва тим чи іншим чином дійшли висновку, що втеча Аркадії була спланована. Правильно? Її шукали, знайшли і навмисно дозволили вислизнути завдяки Діріджеві. Завдяки Діріджеві, розумієте? Але чому це сталося? Бо він був нашою людиною. Але звідки вони про це знали? Вони ж не могли достеменно знати, що він виявиться зрадником. Га, доку?

– Тепер ви стверджуєте, що вони чесно хотіли її повернути. Відверто кажучи, Антор, ви мене трохи втомили. Завершуйте свою думку, я хочу спати.

– Я швидко. – Антор поліз до внутрішньої кишені і витягнув звідти купку фотознімків. Знайомі криві енцефалографа. – Енцефалограма Діріджа, – безтурботно сказав він, – зроблена відразу ж після його повернення.

Дарелл раптово зрозумів усе, і коли він підняв голову, його обличчя було сірим.

– Він перебуває під контролем.

– Саме так. Він дозволив Аркадії втекти не тому, що він наша людина, а тому, що він під контролем Другої Фундації.

– Навіть після того, як він зрозумів, що вона збиралася на Трентор, а не на Термінус.

Антор знизав плечима.

– Його орієнтували на те, щоб він її відпустив. І він жодним чином не міг цього змінити. Він був лише знаряддям, розумієте. І тільки тому Аркадія пішла найнеймовірнішим і, мабуть, найбезпечнішим шляхом.

Принаймні, він буде безпечним доти, доки Друга Фундація не змінить свої плани з урахуванням цього нового стану справ...

Він змовк. На відеотрансляторі заблимав маленький сигнальний вогник. У приватній мережі це означало екстрені новини. Дарелл теж це помітив і за звичкою механічним жестом увімкнув відео. І хоча початку речення вони не почули, але ще до того, як воно завершилося, вже знали, що «Гобер Меллоу», а точніше, те, що від нього зосталося, знайдений, а це означало, що вперше за півстоліття Фундація знову опинилася в стані війни.

Антор зціпив зуби.

– Чудово, докторе Дарелл, ви це чули. Калган напав на нас, і Калган перебуває під контролем Другої Фундації. Може, ви візьмете приклад зі своєї доньки і полетите на Трентор?

– Ні. Я ризикну. Тут.

– Докторе Дарелл, ви не такий розумний, як ваша донька. Тепер навіть не знаю, наскільки вам можна довіряти. – Він зміряв Дарелла довгим поглядом і, не сказавши ані слова, пішов.

Дарелл зостався на самоті, і його розгубленість межувала із відчаєм.

По забутому відео схвильований диктор оповідав деталі першої години бойових дій між Калганом та Фундацією.

17. Війна

Мер Фундації безуспішно пригладжував поріділе волосся, що облямовувало череп, а відтак зітхнув.

– Скільки років змарновано, скільки можливостей прогавлено! Я не хочу взаємних докорів, докторе Дарелл, але ми заслужили на цю поразку.

Дарелл спокійно заперечив:

– Я не бачу причин для якихось хвилювань через ці події, сер.

– Якихось хвилювань?! Якихось хвилювань?! Заради Галактики, докторе Дарелл, а на чому ґрунтується така ваша впевненість? Підійдіть сюди...

Він майже силоміць змусив Дарелла підійти до прозорого овалоїда, що граційно обертався на невидимій гравітаційній підставці. Від

дотику руки мера овалоїд засвітився зсередини, явивши тривимірну модель подвійної галактичної спіралі.

– Жовтим, – схвильовано сказав мер, – позначено регіон космосу, що перебуває під контролем Фондації, а червоним – Калгана.

Дарелл побачив багряну сферу, що перебувала всередині витягнутого жовтого кулака, який оточував її зусібіч, крім напрямку, що вів до центру Галактики.

– Галактографія, – сказав мер, – наш найбільший ворог. Адмірالی не приховують, що наша стратегічна позиція майже безнадійна. Погляньте: противник має внутрішні комунікації. Він сконцентрований і може зустріти нас однаково легко з будь-якої сторони. Він може оборонятися з мінімальними зусиллями.

Ми розтягнуті. Середня відстань між населеними системами Фондації майже втричі більша, ніж у Калгана. Щоб долетіти від Сантанні до Локріса, наприклад, нам необхідно подолати 25 тисяч парсеків, а їм лише 800, якщо ми і надалі залишатимемося у межах наших територій...

– Я все це розумію, сер, – сухо промовив Дарелл.

– І ви не розумієте, що все це може означати поразку?

– Війна – то не лише відстані. Я переконаний, що ми не можемо програти. Це абсолютно неможливо.

– І чому ви так кажете?

– Через моє власне тлумачення Плану Селдона.

– О, – скептично кивнув мер, викрививши губи і сховавши руки за спину, – то ви теж покладаєтеся на містичну допомогу Другої Фондації?

– Ні. Всього лише на допомогу невідворотності, та ще – мужності і наполегливості.

І все ж, попри цю висловлену впевненість, його мучили сумніви...

А якщо...

Ну...якщо Антор мав рацію, і Калган є безпосереднім зряддям у руках цих психологів-чарівників. А якщо їхня мета – перемогти та знищити Фондацію? Ні! Це не має сенсу!

І все ж...

Він гірко посміхнувся. Завжди одне і те саме – вдивлятися у безпросвітну темну гранітну стіну, крізь яку противникові чомусь усе видно мов на долоні.

Галактографічна картина цієї ситуації привернула увагу і Стеттіна. Лорд Калгана стояв перед моделлю Галактики – точнісінько такою ж, як та, яку оглядали мер із Дареллом, тільки те, що змусило мера насупитися, у Стеттіна викликало усмішку.

Адміральський мундир солідно виблискував на його масивній фігурі. Темно-червона стрічка Ордена Мула, яким його нагородив колишній Перший Громадянин і котрого він силоміць змістив через півроку, перетинала його груди по діагоналі, тягнучись від правого плеча до талії. На його лівому плечі блищала Срібна зірка з подвійними кометами та мечами.

Він звернувся до шістьох зі свого Генерального штабу, чия форма була не настільки пишною, ніж його власна, і до свого Першого міністра, худого та сивоголового чоловіка, який на фоні цієї пишноти видався темним павутинням.

– Я вважаю, що наше рішення правильне, – констатував Стеттін. – Ми можемо дозволити собі таку розкіш як очікування. Натомість кожен день затримки для них стане ударом по їхньому бойовому духу. Якщо вони намагатимуться захистити всі свої планети, то лише розпорошать сили, і в такому разі ми зможемо завдати одночасно два удари – тут і тут. – Він указав напрямки на моделі Галактики – два білосніжні списи, що пронизували жовтий «кулак» зсередини від червоної кулі, а відтак брали Термінус у жорстку облогу. – У такий спосіб ми розітнемо їхній флот на три частини, кожна з яких можна буде розгромити поодиноці. Якщо вони сконцентруються, то добровільно віддадуть нам дві третини своїх володінь, чим, імовірно, ризикуватимуть спричинити повстання.

Тонкий голос Першого міністра просочився у тишу, що запала після слів лорда.

– За шість місяців, – сказав він, – Фундація стане сильнішою. Наскільки ми знаємо, їхні резерви потужніші, їхній флот численніший, а їхні людські ресурси практично невичерпні. Можливо, блискавичний удар був би безпечнішим.

Але до його голосу у цій кімнаті ніхто не прислухався, а лорд Стеттін лише посміхнувся, відмахуючись від нього.

– Шість місяців... та нехай навіть рік! Нам немає різниці. Жителі Фундації не можуть підготуватися; вони ідеологічно не здатні на це.

Вся їхня філософія базується на вірі в те, що їх врятує Друга Фундація. Але ж не цього разу, чи не так?

Чоловіки у кімнаті неспокійно заворушилися.

– Гадаю, вам бракує впевненості, – безсторонньо сказав Стеттін. – Вам потрібно ще раз процитувати звіти наших агентів на території Фундації чи повторити висновки містера Гоміра Манна, агента Фундації, який тепер перебуває у нас... на службі? Давайте завершувати нараду, джентльмени.

Стеттін повернувся до власних покоїв із застиглою усмішкою на обличчі. Вряди-годи він розмірковував про цього Гоміра Манна. Дивний, хирлявий чоловічок, який, звичайно, не дотримав своєї попередньої обіцянки. І все ж він видав купу цікавої інформації, що була дуже переконливою – особливо, коли поруч була присутня Каллія.

Його посмішка поширшала. У цієї товстої дурепи на все є своя думка, але й вона буває корисною. Принаймні, своїми лестоцями їй вдалося витягти з Манна більше, ніж зміг би він, і при цьому створити менше проблем. Чому б не віддати її Маннові? Він насупився. Каллія... Каллія зі своїми дурнуватими ревнюцями! О Галактико! Якби ж він здобув Дареллове дівча!.. Чому він і досі не розбив її голівешку за цю ідіотську витівку?

Цього він і сам не міг зрозуміти.

Можливо, тому що вона добре ладнала з Манном. А Манн був йому потрібен. Наприклад, саме Манн продемонстрував – принаймні, на прикладі Мула, – що ніякої Другої Фундації не існувало. Його адміралам були потрібні ці запевнення.

Йому би хотілося зробити ці докази публічними, але краще було дозволити Фундації вірити в допомогу, якої насправді немає. Чи не Каллія звернула на це увагу? Так. Саме вона...

Та ні, це якісь дурниці! Що вона могла сказати? І все ж... Він похитав головою, відганяючи підозри, і пішов далі.

18. Тінь світу

Трентор був світом, що воскресав із руїн. Немов потьмянілий самоцвіт посеред запаморочливого безліку сонць у центрі Галактики, безліку зоряних скупчень, що їх бездумно порозсипав якийсь щедротник, він навперемінно мріяв то про минуле, то про майбутнє.

Був час, коли невидимі нитки влади тягнулися його металевим покровом аж до найвіддаленіших зірок. Це була планета-місто, де жили чотириста мільярдів адміністраторів, наймогутніша столиця всіх світів і всіх часів.

Але поступово Імперія занепала, аж поки – приблизно століття тому – під час Великої Руїни її занепалі сили геть обміліли, а згодом вичерпалися до останньої краплі. У смертоносному пеклі вибухів металева оболонка, що оточувала планету, зморщилася і зім'ялася, перетворившись на хворобливу пародію на колишню велич.

Ті, хто вижили, розірвали металеву оболонку і продали її іншим планетам в обмін на насіння та худобу. Земля знову відкрилася для вітру та сонця, і планета повернулася до своїх первнів. На ній дедалі більшало районів із примітивним сільським господарством, і Трентор, здавалося, назавжди забув своє складне та величне минуле.

Про нього могли нагадати хіба що могутні уламки склепіння, що здіймалися у небо у гіркотному і величному мовчанні.

Серце Аркадії забилося швидше, коли вона побачила металевий обід горизонту. Село, в якому жили Палверси, здалося їй жменькою халуп – маленьких і примітивних. Його оточували поля – золотисто-жовті ділянки, засіяні пшеницею.

Але там, аж ген за обрієм, ще жив спогад про минуле, сяючи своєю незаіржавілою величчю і мерехтячи блищиками у променях надвечірнього чи світанкового сонця Трентора. За всі ті місяці, що Аркадія жила на Тренторі, вона побувала там тільки раз. Видершись на гладкий суцільний тротуар, вона зважилася залізти всередину цих німих, укритих шаром пилу споруд, куди світло потрапляло крізь пробоїни та вилами.

Побачене ще більше роз'ятрило її душу. Це було блюзнірство.

Вона прожогом побігла звідти – і бігла до тих пір, доки її ноги знову не торкнулися м'якої землі.

А потім вона лише тоскно озирнулася. Ще раз потривожити це громаддя вона не зважилася.

Дівчина знала, що народилася у цьому світі – десь біля старої імператорської бібліотеки, серця справжнього Трентора, святині святинь.

З усього світу лише вона пережила Велику Руїну і впродовж століття залишалася цілою та недоторканною, кидаючи виклик Усесвіту.

Це там Гарі Селдон і його група плели своє неймовірне павутиння. Це там Еблінг Міс осягнув таємницю і сидів, не тямлячись від подиву, аж доки не був убитий, щоби ця таємниця і надалі залишалася таємницею.

Там, в імператорській бібліотеці, її бабуся та дідусь жили десять років, поки Мул не вмер, а вони змогли повернутися до відродженої Фундації.

Туди, до імператорської бібліотеки, її тато повернувся разом зі своєю нареченою, щоб віднайти Другу Фундацію, і зазнав невдачі. Там народилася вона і там померла її мама.

Їй хотілося знову побувати в бібліотеці, але Прім Палвер похитав своєю округлою головою.

– Це за тисячі миль звідси, Аркадіє, а тут ще так багато роботи. Та й негарно турбувати це місце. Це святиня...

Але Аркадія розуміла, що в нього просто нема жодного бажання відвідувати бібліотеку – це був той самий випадок, що і з палацом Мула. Забобонний страх пігмеїв сучасності перед реліквіями гігантів минулого.

І все ж було несправедливо нарікати на цього маленького дотепного чоловічка. Вона була на Тренторі вже понад три місяці і весь цей час він і вона – Тато й Мама – чудово ставилися до неї...

І чим вона їм віддячила? Тим, що, можливо, втягнула у цю спільну погибель? Чи, може, вона попередила їх, що на ній тавро знищення? Ні! Вона дозволила їм узяти на себе смертельну роль захисників.

Її нестерпно мучило сумління, але хіба в неї був вибір? Зачувши їхні голоси, вона неохоче спустилася на сніданок.

Прім Палвер запхав серветку за комір, що облягав його товсту шию, і з неприхованим задоволенням узявся за яйця пашот.

– Був я вчора в місті, Мамо, – сказав він, орудуючи виделкою і ледь не ковтаючи слова разом із їжею.

– І що ж там у місті, Татку? – байдуже запитала Мама, присідаючи, уважно озираючи стіл і знову підводячись – за сіллю.

– Та не дуже добре. З калганського напрямку прилетів корабель і привіз газети. Там війна.

– Війна! Он як! Ну нехай скручують собі в'язи, якщо їм клепки бракує. Тобі ще чек не прислали? Тату, кажу тобі знову: попередь старого Коскера, що його кооператив – не єдиний у світі. Вони тобі платять стільки, що мені навіть подругам соромно сказати, а могли би більше – принаймні, в такий час!

– Час-шмас, – роздратовано випалив Тато. – Послухай, не змушуй мене теревенити про всяку дурню за сніданком, бо інакше я першим-ліпшим шматком можу вдавитися, – і промовивши це, він переніс свій гнів на тост, намазаний маслом. А потім уже спокійніше додав: – Між Калганом та Фундацією йдуть бої, вже два місяці.

Він помахав руками, імітуючи космічну битву.

– Мм. І що ж відбувається?

– У Фундації справи кепські. Ну, ти ж бачила Калган – там самі солдати. Вони були готові. А Фундація – ні. І тому – *пуфф!*

І раптом Мама відклала виделку і шикнула на нього:

– Дурень!

– Га?

– Бовдур! Завжди пацу роззявляєш, щоб тільки язиком помолоти.

Вона швидко вказала поглядом, і Тато, озирнувшись, побачив на порозі завмерлу Аркадію.

– Фундація воює? – запитала вона.

Тато безпорадно подивився на Маму і кивнув.

– Вони програють?

Знову кивок.

Аркадія відчула, як у неї знову нестерпно перехопило подих, і повільно підійшла до столу.

– Усьому кінець? – прошепотіла вона.

– Кінець? – повторив Тато із вдаваним запалом. – Хто тобі таке сказав? На війні багато чого може статися. І... і...

– Сідай, люба, – заспокійливо промовила Мама. – Не слід розмовляти за сніданком. Та й що за розмови, якщо в тебе ще й крихти в роті не було!

Але Аркадія не звернула на неї уваги.

– Калганці вже на Термінусі?

– Ні, – серйозно відповів Тато. – Новини за минулий тиждень, і Термінус досі бореться. Чесно. Правду тобі кажу. І Фундація, як і раніше, сильна. Хочеш, я дам тобі газети почитати?

– Так!

Вона мигцем переглянула пресу, поспішно поїла, навіть не дивлячись у тарілку. І поки читала, очі туманіли від сліз. «Сантанні та Корелл здалися без бою». «Ескадра флоту Фундації потрапила в пастку у малонаселеному секторі Іфні і знищена майже до останнього корабля».

Тепер Фундація знову повернулася до того, з чого починала – до Чотирьох Королівств, об'єднаних ще Сальвором Гардіном, першим мером. Але вона досі боролася, і досі мала шанси – і хай би що сталося, Аркадія мусить попередити свого батька. Вона повинна якось передати йому вістку. *Повинна!*

Але як? Повсюди ж війна.

Вона запитала Тата після сніданку:

– Ви не збираєтеся незабаром у нову місію, містере Палвер? Тато сидів на галявині перед будинком, засмагаючи на сонці.

Між його товстими пальцями жевріла така ж товста сигара, і він нагадував удоволеного життям мопса.

– Місію? – ліниво повторив він. – Хтозна... Зараз я непогано відпочиваю, і моя відпустка ще не завершилася. Тебе щось турбує, Аркаді?

– Мене? Ні, мені тут подобається. Ви дуже добрі до мене, ви і місіс Палвер.

Він відмахнувся.

– Я подумала про війну, – промовила Аркадія.

– Не думай про це. Що *ти* можеш вдіяти? Якщо ти не можеш тут нічим зарадити, навіщо кряяти собі серце?

– Але я подумала, що Фундація втратила більшість своїх сільськогосподарських світів. Вони там, мабуть, уже отримують продукти за картками.

Тато мав збентежений вигляд.

– Не турбуйся. Все буде добре.

Аркадія майже не чула його.

– Я хотіла би привезти для них їжу, ось що. Розумієте, коли Мул помер і Фундація повстала, Термінус певний час був ізольований, і генерал Ген Прігчер, який тоді змінив Мула, взяв його в облогу. Їжі виробляли дуже мало, і мій тато розповідав, що *його* тато розповідав йому, що тоді в них були лише жахливі на смак концентрати з амінокислот, а одне яйце коштувало двісті кредитів. Потім вони вчасно прорвали облогу і з Сантанні прийшли кораблі з їжею. Це, мабуть, були жахливі часи. Та й зараз, здається, все повторюється знову.

Запала тиша, а потім Аркадія сказала:

– Знаєте, я готова закластися, що Фундація зараз охоче заплатила би за контрабандну їжу. Вдвічі, втричі або й іще дорожче. Боже, та якби якийсь кооператив, наприклад, тут на Тренторі, взявся би за таку справу, то вони, можливо, й втратили б якісь кораблі, але можу присягнутися, що заробили б на війні мільйони ще до того, як вона закінчиться. За старих часів торгівці Фундації постійно цим займалися. Коли траплялася якась війна, вони продавали все, чого бракувало, і ризикували, випробовуючи долю. Чорт забирай, та вони заробляли два мільйони кредитів за одну подорож, і то чистого *прибутку*. Більше товарів просто не вміщалося у трюмах їхніх кораблів.

Тато заворушився. Його сигара непомітно згасла.

– Торгівля продовольством, кажеш? Гм... Але ж Фундація так далеко звідси!

– О, я знаю. Звичайно, звідси нема чого навіть намагатися. А от якби взяти регулярний лайнер, то можна було би долетіти до Массени або Смашика, а потім треба було би винайняти невелике розвідувальне судно чи щось подібне, щоб пролетіти крізь лінію фронту.

Тато почухав потилицю і взявся за розрахунки.

За два тижні усі приготування до місії були завершені. Більшу частину цього часу Мама лаяла його. По-перше, за ту невиліковну впертість, з якою він ішов на самогубство. По-друге, за ту неймовірну впертість, з якою він відмовлявся взяти її з собою.

Тато умовляв її:

– Мамо, ну чому ти поводишся, як стара баба. Я не можу тебе взяти. Це чоловіча справа. Що таке, на твою думку, війна – забавка? дитяча гра?

– Тоді чому ж *ти* туди летиш? «Чоловіча справа»! Та ж ти, старий дурню, однією ногою вже в могилі. Нехай летить хтось молодий, а не такий голомозий опецьок, як ти.

– Я не голомозий, – із гідністю відповідав Тато. – В мене ще чимало волосся. І чому б мені не заробити комісійні? І чому не я, а якийсь молодик? Послухай, це може принести мільйони.

Вона знала це і замовкла.

Аркадія побачила Тата перед відльотом один раз.

– Ви збираєтеся на Термінус? – поцікавилася вона.

– Чому б і ні? Ти сама казала, що їм потрібні хліб, рис і картопля. Ну, от я й укладу з ними угоду, і вони це отримають.

– Ну, в такому разі... лише одне: якщо ви збираєтеся на Термінус, ви могли би побачитися з моїм батьком?

Обличчя Тата вкрилося зморшками й аж засяяло від зворушення:

– О... мене не треба про таке просити. Звичайно, я його побачу. Побачу, скажу йому, що ти в безпеці, і що з тобою все добре, а коли війна закінчиться, я привезу тебе назад.

– Дякую. Я розповім, як його знайти. Його звати доктор Торан Дарелл, і він живе у Стенмарку. Це відразу ж за межами Термінус-сіті. Ви можете дістатися туди маленьким рейсовим літаком. Ми живемо на Ченнел-драйв, 55.

– Зачекай, я запишу.

– Ні-ні, – Аркадія махнула рукою. – Ви не повинні нічого записувати. Ви повинні запам'ятати і знайти його без сторонньої допомоги.

Тато здивувався, а відтак знизав плечима.

– Добре. Ченнел-драйв, 55, Стенмарк, за межами Термінуссіті, і ви дістанетеся туди літаком. Усе правильно?

– І ще одне.

– Так?

– Ви могли б йому дещо переказати від мене?

– Звичайно.

– Я хочу сказати це пошепки.

Він нахилив до неї свою пухку щоку, і вона щось прошепотіла йому на вухо.

У Тата округлилися очі.

– І це те, що ти хочеш мені сказати? Але ж це не має сенсу.

– Він зрозуміє, що ви маєте на увазі. Просто скажіть, що це передала я – і він зрозуміє. І скажіть це точнісінько так, як сказала я. Без змін. Не забудете?

– Та як це можна забути?! Чотири коротеньких слова. Слухай...

– Ні-ні. – Вона аж підскочила, настільки її переповнювали почуття. – Не повторюйте цього. Ніколи і нікому цього не повторюйте. Не згадуйте про це, доки не побачите мого батька. Обіцяйте мені.

Тато знизав плечима.

– Обіцяю! Добре!

– Добре, – сумно сказала вона, дивлячись, як він іде доріжкою до повітряного таксі, що чекало, щоб забрати його до космопорту. І в цей час вона думала лише про одне: чи не підписала йому смертний вирок? Чи побачить його знову?

Було неймовірно важко повертатись у будинок і дивитись у такі добрі очі Мами. Мабуть, коли все це закінчиться, найкраще для неї буде накласти на себе руки за все, що вона їм заподіяла.

*БИТВА ПРИ КВОРИСТОНІ – ... відбулася
1.03.377 р. е. ф. між військами Фундації та
лорда Калгана Стеттіна, остання важлива
битва періоду Безцарів'я...*

Галактична енциклопедія

19. Кінець війни

Джоул Турбор, огрядне тіло якого було втиснуте у флотську форму, опанував нову роль воєнного кореспондента, і це йому навіть подобалося. Подобалося, що він знову в ефірі, і тепер неприємне відчуття безпорадності у марній боротьбі із Другою Фундацією поступилося місцем запалу у боротьбі іншого ґатунку – з реальними кораблями та звичайними людьми.

Ясна річ, у цій боротьбі Фундація ще не могла похвалитися видатними перемогами, але до цього питання слід було ставитися по-філософськи. Після шести місяців війни основне ядро Фундації залишалось у повній цілості, й основні сили флоту теж зоставалися цілими і неушкодженими. Кількість їх, за рахунок кораблів, побудованих із початку війни, зоставалася майже такою самою, а з технічного боку флот став значно могутніший, ніж був до поразки при Іфні.

А тим часом планетарні сили оборони зміцнювалися, збройні сили вдосконалювали свою підготовку, діяльність адміністрації стала ефективнішою, оскільки змушена була позбутися бюрократизму, а більша частина флоту Калгана пробуксовувала через необхідність окупації «завойованої» території.

У цей момент Турбор перебував на кордоні Анакреонського сектора разом із Третім флотом. Відповідно до своєї політики зображувати конфлікт як «війну маленької людини», він інтерв'ював Феннеля Лімора, інженера третього класу, добровольця.

– Розкажіть трохи про себе, матросе, – сказав Турбор.

– Та що там розповідати, – Лімор зам'явся і сором'язливо усміхнувся, так ніби так само бачив усі ті мільйони глядачів, які, без сумніву, дивилися на нього цієї миті. – Я локрієць. Працюю на заводі аеромобілів головою відділу, маю непогану зарплатню. Я одружений, маю двох дітей – дівчаток. Скажіть, я можу привітатися з ними, якщо вони слухають?

– Продовжуйте, матросе. Все відео ваше.

– Дякую, чорт забирай, – пробурмотів він. – Привіт, Мілло, якщо ти слухаєш, зі мною все добре. Як там Санні, як Томма? Я весь час про вас думаю і, можливо, приїду у відпустку, коли ми повернемося в порт.

Я отримав вашу продуктову посилку, але відправляю її назад. Нас тут регулярно годують юшкою, але кажуть, що в цивільних трохи туго з харчами. Думаю, що це все.

– Я навідаюся до неї, коли буду наступного разу на Локриді, матросе, і переконаюся, що вона не голодує. Добре?

Молодик широко усміхнувся і кивнув.

– Дякую, містере Турбор. Був би вам дуже вдячний.

– Добре. Ну скажіть нам тоді... Ви ж доброволець, чи не так?

– Звичайно. Якщо хтось провокує мене на конфлікт, то я не чекатиму, доки мене за вуха потягнуть. Я пішов відразу ж, щойно дізнався про долю «Гобера Меллоу».

– Це чудовий приклад. Ви бачили багато боїв? Я помітив у вас дві бойові зірки.

– Тьху, – плюнув матрос. – Це були не битви, а переслідування. Калганці не полізуть у бій, доки не матимуть шансів п'ять до одного, або й більше, на свою користь. І навіть тоді вони просто втискаються і намагаються відрізати нас один від одного. Мій кузен був на Іфні, на кораблі, якому вдалося втекти, на старому «Еблінгові Місі». Він каже, там було те саме. У них був головний флот проти однієї нашої бригади, але навіть коли в нас лишилося всього п'ять кораблів, вони продовжували переслідувати нас, а не битися. Ми знищили вдвічі більше їхніх кораблів під час тієї битви.

– То ви вважаєте, що ми виграємо війну?

– Можу закластися, що так, ми ж уже не відступаємо. Навіть якщо все піде дуже погано, я впевнений, що Друга Фундація за нас заступиться. Ми все ще йдемо за планом Селдона, і вони це теж знають.

Турбор трохи скривився.

– То ви розраховуєте на Другу Фундацію? Інженер щиро здивувався:

– А інші хіба ні?

Після трансляції у кімнату Турбора зайшов молодший офіцер Тіппеллум. Він дав кореспондентові сигарету і хвацько збив свій кашкет на потилицю.

– Ми взяли полоненого, – сказав він.

– Та ну?

– Якийсь божевільний коротун. Каже, що він нейтральний – дипломатичний імунітет, не менше. Гадаю, вони не знають, що з ним робити. Його звати Павлер чи Палвер – якимось так, і він каже, що він із Трентора. Не розумію, що він, в ім'я Космосу, забув у зоні бойових дій.

Але Турбор уже підхопився і присів на ліжку, забувши, що збирався подрімати. Він доволі добре пам'ятав свою останню розмову з Дареллом на наступний день після того, як оголосили війну, і він відлітав.

– Прім Палвер, – промовив він.

Тіппеллум замислився і з насолодою випустив дим із рота.

– І справді, – здивувався він. – А звідки ви, в ім'я Космосу, знаєте?

– Неважливо. Я можу його побачити?

– О Космосе, я не знаю. Старий допитує його у власному кабінеті. Всі схиляються до думки, що він – шпигун.

– Скажіть старому, що я його знаю, якщо він дійсно той, за кого себе видає. Я візьму на себе відповідальність.

Капітан Діксил на флагмані Третього флоту невтомно спостерігав за космосом через Великий Детектор. Як відомо, всі кораблі є джерелом атомного випромінювання, навіть якщо вони дрейфують інертною масою, і кожна точка такого випромінювання сяєла маленькою іскоркою у тривимірному полі Детектора.

Усі кораблі Фундації були в наявності, і жодних інших проблесків на екрані після впіймання цього крихітного шпигуна, який сигналізував, що нібито нейтральний, не було. На якийсь час цей чужий корабель викликав занепокоєння в капітанській каюті. Мабуть, їм потрібно негайно міняти тактику. Що й було зроблено...

– Ви впевнені, що все зрозуміли? – запитав він. Капітан третього рангу Сенн кивнув.

– Я проведу свою ескадру крізь гіперпростір: радіус 10 парсеків; тета 268,52 градуса; фі 84,15 градуса. Повернення до вихідної точки у 13:30. Загальна відсутність 11,83 години.

– Правильно. Тепер ми розраховуватимемо точні координати повернення як у часі, так і в просторі. Зрозуміли?

– Так, капітане. – Він глянув на наручний годинник. – Мої кораблі будуть готові до 01:40.

– Добре, – сказав капітан Діксил.

Калганська ескадра ще не потрапила в межі діапазону детектора, але це лише питання часу. Про ескадру вже було повідомлення з незалежних джерел. Без ескадри Сенна сили Фундації матимуть незначну перевагу, але капітан був абсолютно спокійний. *Абсолютно спокійний.*

Прім Палвер сумно позирав на присутніх – спершу на високого, худорлявого адмірала, відтак на інших військовиків, і насамкінець – на великого й огрядного чоловіка, в якого верхній ґудзик сорочки був розстібнутий, та й краватки не було. Саме цей чоловік сказав, що хоче поговорити з ним.

– Адмірале, – продовжував переконувати Джоул Турбор, – я прекрасно розумію, що ця справа вкрай серйозна, але запевняю вас, що якщо ви дозволите мені поговорити з ним кілька хвилин, то я, мабуть, вирішу це непорозуміння.

– Чи є якась причина, чому ви не можете поговорити з ним у моїй присутності?

Турбор надув губи і набурмосився.

– Адмірале, – продовжив він, – поки я прикріплений до ваших кораблів, Третій флот отримує чудові відгуки в пресі. Якщо хочете, можете поставити людей за дверима і повернутися за п'ять хвилин. Але, прошу вас, зробіть мені таку послугу – і ваші зв'язки із громадськістю не постраждають. Розумієте мене?

Він зрозумів.

Потім, коли вони залишилися самі, Турбор повернувся до Палвера і сказав:

– Швидко: як звали викрадену вами дівчинку?

Але Палвер лише глянув на нього круглими очима і похитав головою.

– Не робіть дурниць, – сказав Турбор. – Якщо ви нічого не скажете, вас уважатимуть шпигуном, а шпигунів у воєнний час розстрілюють без суду.

– Аркадія Дарелл! – вигукнув Палвер.

– *Дуже добре!* Чудово. Вона в безпеці?

Палвер кивнув.

– Вам краще бути впевненим у цьому, інакше це для вас добром не закінчиться.

– Вона в доброму здоров'ї і в абсолютній безпеці, – збліднувши, сказав Палвер.

Адмірал зайшов до кімнати.

– Ну?

– Сер, цей чоловік не шпигун. Можете вірити його словам.

Я за нього ручаюся.

– Он як? – Адмірал насупився. – Отже, він представляє сільськогосподарський кооператив із Трентора, який хоче укласти з Термінусом торговий договір на постачання зерна та картоплі. Ну, добре, але зараз він не може піти.

– Чому? – поцікавився Палвер.

– Бо ми зараз у розпалі битви. Після того, як вона завершиться – сподіваюся, що ми ще залишимося живі, – тоді доправимо вас на Термінус.

Калганський флот, що нісся через космічний простір, іздалеку помітив кораблі Фундації, але й сам був виявлений. На екранах Великих Детекторів схожі на маленькі світлячки, вони летіли у космічній порожнечі назустріч один одному.

Адмірал Фундації спохмурнів і промовив:

– Мабуть, це їхній головний удар. Погляньте, скільки їх! Проте вони перед нами не встоять, якщо, звичайно, наспіє підрозділ Сенна.

Капітан Сенн вилетів лише кілька годин тому – ще до того, як вони помітили наступ ворога. Тепер план уже неможливо було змінити. Він мав або спрацювати, або ні, але адмірал почувався цілком упевнено. Втім, як і офіцери. Втім, як і рядові.

Знову світлячки на екрані.

Вони сяяли у космосі, рухаючись у чіткому порядку, так наче танцюючи в балеті смерті.

Флот Фундації повільно відступав. Минали години, а флот усе задкував і задкував, дратуючи напосідливого ворога то меншим, то більшим відхиленням від курсу.

За задумом стратегів, які провадили цю битву, був передбачений велетенський простір, у який мав би вдертися флот неприятеля. Із цього простору повинні були непомітно вислизнути кораблі Фундації, а натомість зайти калганські. Відтак ті їхні кораблі, що ризикнули би покинути його межі, планувалося знищити, а ті, що zostалися б усередині згаданого простору, не чіпати.

Усе залежало від власної ініціативи командирів кораблів лорда Стеттіна – зважитися на неминучу смерть чи залишатися там, де їм нічого не загрожувало.

Капітан Діксил незворушно поглянув на годинник. Була 13:10.

– У нас двадцять хвилин, – сказав він. Лейтенант, який стояв збоку, напружено кивнув.

– Поки що все йде добре, капітане. Вже більше дев'яноста відсотків їхніх кораблів потрапили у кільце. Якщо ми протримаємо їх...

– Так! *Якщо...*

Кораблі Фундації знову посунули вперед, але дуже повільно. Недостатньо швидко, щоби змусити калганців відступити, і достатньо швидко, щоб не дати їм просунутися вперед. Калганці воліли почекати.

Минали хвилини.

О 13:25 адміральський сигнал пролунав на сімдесяти п'ятох кораблях Фундації, і вони, розігнавшись до максимальної швидкості, кинулись на передній край калганського флоту, що налічував триста кораблів. Там на кожному кораблі увімкнулися силові поля ворожих кораблів, випустивши потужні енергетичні промені. Кожен із цих трьохсот променів був націлений в одному й тому самому напрямку, у напрямку божевільних нападників, які просувалися вперед невблаганно, відважно і...

О 13:30 п'ятдесят кораблів під командуванням капітана третього рангу Сенна з'явилися нізвідки, одночасно вигулькнувши з гіперпростору у визначеному місці і в точно визначений час – і з шаленою люттю кинулися на приголомшених калганців із тилу.

Пастка спрацювала ідеально.

Калганці все ще мали чисельну перевагу, але зараз їм було не до лічби. Їхньою першою реакцією був відступ, але зламанний бойовий порядок став іще вразливіший, оскільки калганські кораблі заважали один одному.

За деякий час битва перетворилася на азартну гру.

Із трьохсот калганських кораблів, що були гордістю та ядром їхнього флоту, до Калгана дісталася близько шістдесяти, причому чимало з-поміж них, по суті, ремонту не підлягали. Втрати Фундації становили вісім кораблів зі ста двадцяти п'яти. Це був третій день нового, 377 року.

Прім Палвер сів на Термінусі у розпал святкування. Це божевілля відволікало його, але перш ніж він покинув планету, встиг зробити дві справи й отримати одне прохання.

Дві справи, які він зробив, це: 1) уклав угоду, за умовами якої кооператив Палмера повинен був упродовж наступного року щомісяця доставляти двадцять вантажних кораблів із провіантом за розцінками воєнного часу і – завдяки нещодавній битві – без жодного ризику; і 2) передав доктору Дареллу чотири короткі слова Аркадії.

Якусь мить Дарелл вражено витріщався на нього, а потім озвучив йому своє прохання – передати відповідь Аркадії. Ця відповідь Палверові сподобалася. Вона була коротка і мала сенс: «Повертайся. Тут уже безпечно».

Лорд Стеттін шаленів від люті. Спостерігати, як уся його зброя ламається просто в руках; відчувати, як міцна тканина його військової потуги розлазиться, наче ветхе рядно – все це перетворило би навіть стовідсоткового флегматика в активний вулкан. І все ж таки він розумів, що вдіяти нічого не може.

Він кепсько спав уже декілька тижнів. Не голився три дні. Скасував усі аудієнції. Його адміралами були полишені самі на себе, і ніхто краще за лорда Калгана не знав, що мине зовсім трохи часу, і вже не потрібно буде жодних поразок, оскільки почнуться внутрішні повстання.

Від Лева Мейруса, його Першого міністра, не було жодної користі. Він стояв перед Лордом Стеттіном – спокійний і непристойно старий, і, як завжди, нервово погладжував тонкими пальцями зморшкувату складку, що тягнулася від носа до підборіддя.

– Ну, – кричав на нього Стеттін, – зроби щось! Нас розгромили, розумієш? Розгромили! І чому? Я не розумію чому. Ти все бачив. Я не розумію чому. А *ти* розумієш?

– Гадаю, що так, – спокійно відповів Мейрус.

– Зрада! – видихнув він, а потім так само тихенько продовжив: – Ви всі знали про зраду і мовчали. Ти служив тому дурневі, якого я вигнав із посади Першого Громадянина, і ти гадаєш, що зможеш служити будь-якому підлому зраднику, який мене замінить? Якщо виявиться, що ти і всі інші так учинили, то я витягну з вас тельбухи і спалю їх у вас на очах.

Мейрус незворушно стояв.

– Я намагався донести до вас свої сумніви, і не один, а багато разів. Я втовкмачував їх у вашу голову, але ви воліли слухати поради інших, бо вони більше пасували вашому самолюбству. Справи склалися не так, як я побоювався, а навіть гірше. І якщо ви, скажімо так, не слухатимете мене зараз, сер, то я піду і пізніше матиму справу з вашим наступником, першою дією якого, без сумніву, буде укладення мирного договору.

Стеттін дивився на нього почервонілими очима, стискаючи і розтискаючи величезні кулаки.

– Говори, сивий слимаче. *Говори!*

– Я часто казав вам, сер, що ви – не Мул. Ви можете керувати кораблями й гарматами, але не умами своїх підданців. Ви розумієте, з ким ви воюєте, сер? Ви воюєте з Фундацією, яка ніколи не зазнавала поразки, Фундацією, яка захищена планом Селдона, Фундацією, якій судилося створити нову Імперію.

– Плану більше не існує. Не існує. Так сказав Манн.

– Отже, Манн помилявся. А якщо він і має рацію, то що з того? Ви і я, сер – це не народ. Чоловіки та жінки Калгана та підлеглих світів щиро і глибоко вірять у план Селдона, так само як і всі жителі цього сектора Галактики. Майже чотирьохсотлітня історія переконує нас, що Фундацію неможливо перемогти. Ні королівства, ні отамани, ні сама стара Імперія не змогли цього зробити.

– Але ж Мул переміг.

– Звичайно, бо він був поза обчисленнями, а ви – ні. І що ще гірше, люди теж це розуміють. Саме тому ваші кораблі ідуть у бій, а їхні екіпажі наперед сумніваються у перемозі. Незрима тканина Плану нависає над ними, змушуючи перед атакою бути обережними і нерішучими. Водночас та сама незрима тканина надихає противника впевненістю, проганяє страх, підтримує бойовий дух, незважаючи на ранні поразки. Чому б і ні? Фундація завжди спочатку зазнає поразки, але зрештою перемагає. А що із вашим бойовим духом, сер? Ви стоїте на ворожій території. Ваші власні володіння ще не захоплені, їм ще не загрожує вторгнення, але ви розгромлені. Ви навіть не вірите у можливість перемоги, бо знаєте, що її не буде.

Поступіться, бо інакше вас поставлять на коліна. Поступіться, і ви, можливо, збережете щось зі своїх володінь. Ви поклалися на метал та силу, і вони підтримували вас, скільки могли. Ви знехтували

розумом і мораллю, і вони вас підвели. А зараз дослухайтесь до моєї поради. У вас є чоловік із Фундації, Гомір Манн. Звільніть його. Відправте назад на Термінус, і він повезе з собою ваші пропозиції миру.

Стеттін міцно стиснув губи і заскреготів зубами. Але хіба в нього був вибір?

На восьмий день нового року Гомір Манн покинув Калган. Минуло більше шести місяців відтоді, як він залишив Термінус, і за цей час війна встигла спалахнути і досягти свого апогею.

Він прилетів сам, а відлітав із ескортом. Він прилетів як простий смертний, у приватній справі, а відлітав як неофіційний, але попри те – справжній посол миру.

І що найбільше змінилося за цей час, то це колишні тривоги стосовно Другої Фундації. Він засміявся від самої думки про це – і уявляв собі в деталях, як він нарешті розкриє таємницю докторові Дареллу, цьому енергійному та молодому фахівцеві Антору, всім їм...

Він знав. Він, Гомір Манн, нарешті, дізнався правду.

20. «Я знаю...»

Останні два місяці Калганської війни для Гоміра пролетіли швидко. На своїй незвичній посаді Надзвичайного посередника він виявив, що перебуває у центрі міжзоряних справ, у ролі, яка не могла йому не подобатися.

Великих битв уже не було – кілька дрібних випадкових сутичок не мали значення, – тож умови договору були розроблені з невеликими поступками з боку Фундації. Стеттін зберіг свою посаду, і більше нічого. Його флот був демонтований, його володіння за межами планетної системи Калгана отримали автономію, і їм було дано право на проведення референдумів, щоби вирішити – повертатися до попереднього статусу чи увійти в конфедерацію у рамках Фундації.

Офіційно війна закінчилася на астероїді у зоряній системі Термінуса, що був найстарішою базою флоту Фундації. Лев Мейрус поставив підпис від імені Калгана, а Гомір був присутній як зацікавлений спостерігач.

Упродовж цього періоду він не бачив ані доктора Дарелла, ані інших. Але це навряд чи мало значення. Його новини могли й почекати – і він звично усміхнувся від цієї думки.

Доктор Дарелл повернувся на Термінус за кілька тижнів після перемоги, 62-го дня 377 року, і цього самого вечора його будинок став місцем зустрічі п'ятох чоловіків, які десять місяців тому накресливали тут свої перші плани.

Вони затрималися за вечерею, потім за вином, немов вагаючись, чи варто повертатися до старої теми.

Першим почав Джоул Турбор, котрий, дивлячись одним оком у багряні глибини келиха з вином, радше пробурмотів, аніж сказав:

– Ну, Гоміре, ви таки ділова людина, наскільки я тямлю. Вам добре вдається вирішувати різні проблеми.

– Мені? – голосно й радісно засміявся Гомір. З якоїсь причини він уже кілька місяців не заїкався. – Ні, я не мав із цим нічого спільного. Це все Аркадія. До речі, Дарелле, як вона? Я чув, вона повертається з Трентора?

– Ви все правильно чули, – тихо сказав Дарелл. – Її корабель прилетить цього тижня. – Він глянув на присутніх напівзаплющеними

очима, але побачив лише розгублені, аморфні прояви радості. Більше нічого.

– Отже, з усім цим справді покінчено, – сказав Турбор. – Хто міг передбачити це минулої весни? Манн побував на Калгані і повернувся. Аркадія побувала на Калгані та Тренторі і повертається. Нам оголосили війну, і ми її виграли, заради Космосу. Вам кажуть, що великі повороти історії можна передбачити, але хіба можливо, щоб усі пережиті нами події, які геть заплутали нас, хтось міг передбачити?

– Нісенітниця, – уїдливо сказав Антор. – Та й у будь-якому разі, що дає вам привід для тріумфу? Ви говорите так, ніби ми виграли війну, хоча насправді ми не виграли нічого, крім дрібної сварки, що слугувала для того, аби відволікти наші уми від справжнього ворога.

Запала незручна тиша, і лише легка посмішка Гоміра Манна привносила в цю атмосферу певний дисонанс.

Антор з усієї сили і люті вдарив кулаком об підлокітник.

– Так, я маю на увазі Другу Фундацію. Про неї ніде не згадується, і, якщо я не помиляюся, зроблено все, щоби про неї навіть не згадували. Чи не тому ілюзорна атмосфера перемоги, яка огорнула цей світ ідіотів, здається вам настільки привабливою, що ви відчуваєте необхідність до неї долучитися? Що ж, уперед – перекидайтеся, робіть сальто, впершись у стіну, ляскайте один одного по спині і кидайте конфетті з вікон. Робіть, що завгодно, тільки викиньте це з голови – а потім, коли достатньо натішитесь і знову станете собою, повертайтеся, і ми обговоримо цю проблему, яка існує зараз так само, як і минулої весни, коли ви сиділи тут, вирячивши очі від страху перед невідомим. Ви справді вважаєте, що повелителі розуму з Другої Фундації тепер не такі страшні лише тому, що ви розгромили дурнуватою власника космічних кораблів?

Він замовк, почервонівши і засапавшись. Манн тихо сказав:

– Ви послухаєте мене, Анторе? Чи продовжите просторікувати, граючи роль змовника?

– Кажіть, Гоміре, – сказав Дарелл. – Тільки давайте утримаємося від надмірної образності. Це гарна річ, але зараз вона мене втомлює.

Гомір Манн відкинувся на спинку крісла і наповнив свій келих вином із карафки, що стояла біля його ліктя.

– Мене відправили на Калган, – почав він, – щоб я дізнався щось із записів, які були у палаці Мула. Я провів там кілька місяців. Мені не

потрібні лаври за це досягнення. Як я вже говорив, за це слід дякувати Аркадії, чиє простодушне втручання дозволило мені туди потрапити. Проте факт залишається фактом: до свого знання про Мула та його час (а знав я, вважаю, чимало) я додав плоди великої праці з первинними джерелами, що до того не були доступні нікому іншому.

І тому я перебуваю в унікальному становищі, достатньому для того, щоб оцінити небезпеку з боку Другої Фундації краще, ніж наш вразливий друг.

– І як ви оцінюєте цю загрозу? – роздратовано запитав Антор.

– Що ж, вона дорівнює нулю.

На короткий час усі замовкли, а потім Елветт Семік здивовано і недовірливо спитав:

– Ви хочете сказати, що загроза дорівнює нулю?

– Звичайно. Друзі, *ніякої Другої Фундації не існує!*

Антор повільно заплющив очі і тепер сидів із блідим і безстороннім обличчям.

Манн продовжував, притягуючи до себе увагу і насолоджуючись цим:

– Ба більше, її ніколи не існувало.

– І на чому ж, – поцікавився Дарелл, – ґрунтується цей ваш дивний висновок?

– Я не згоден, із тим, що він дивний, – сказав Манн. – Ви всі знаєте історію пошуків Другої Фундації Мулом. Але що ви знаєте про інтенсивність цих пошуків, про їхню цілеспрямованість? Мул мав величезні ресурси у своєму розпорядженні і не шкодував їх. Він був цілеспрямований – і все ж зазнав невдачі. Ніякої Другої Фундації не знайшли.

– Навряд чи можна було очікувати, що її знайдуть, – тривожно зазначив Турбор. – У них були засоби захисту від надто цікавих умів.

– Навіть коли цим цікавим є мутантний розум Мула? Гадаю, ні. Але годі про це, ви ж не сподіваєтеся, що я перекажу вам зміст п'ятдесяти томів звітів за п'ять хвилин. Всі вони, за умовами мирного договору, врешті-решт стануть експонатами Історичного музею Селдона, і всі ви зможете вільно й неквапливо їх проаналізувати, так само як це зробив я. І ви знайдете його висновок, сформульований чітко і дохідливо. Я його вже озвучив: Другої Фундації не існує і ніколи не існувало.

– Ну, а що ж тоді зупинило Мула? – запитав Семік.

– О Велика Галактико, а як *ви* гадаєте, що його зупинило? Смерть, як зупинить вона свого часу і всіх нас. Найбільше марновірство цього століття – це віра в те, що всепереможну кар’єру Мула зупинила якась загадкова сутність, яка перевершувала за можливостями його самого. Це результат того, що вибраний нами погляд виявився помилковим.

Звичайно, в цілій Галактиці нема такої людини, яка би не знала, що Мул був потворою – і у фізичному сенсі, і в психічному. Він помер після тридцяти років, бо його погано пристосоване тіло вже тріщало по всіх швах. Останні кілька років перед смертю він був інвалідом. Його здоров’я було не кращим, ніж у звичайної немічної людини. Ну гаразд. Він підкорив Галактику, а відтак помер, як і всі смертні. Це диво, що він узагалі протримався так довго і домігся таких успіхів. Друзі, це ж очевидно. Ви лише наберіться терпцю. Вам лише потрібно спробувати поглянути на всі факти під іншим кутом.

Дарелл задумливо сказав:

– Добре, давайте спробуємо, Манне. Це була б цікава спроба, яка, як ніщо інше, могла би зрушити наші думки. Всі ці змінені люди, записи яких Антор приніс майже рік... Що робити з ними? Допоможіть нам глянути на них з правильного кута зору.

– Легко. Скільки років існує така наука, як енцефалографічний аналіз? Або, інакше кажучи, наскільки добре розвинені дослідження нейронних шляхів?

– Чесно кажучи, ми лише починаємо рухатися в цьому напрямку, – сказав Дарелл.

– Правильно. І наскільки ми можемо бути впевнені в тому, що ви і Антор називаєте «фальшивим плато»? У вас є свої теорії, але наскільки ви впевнені в них? Чи можете ви бути достатньо впевнені, щоб вважати їх міцною основою для існування могутньої сили, якщо всі інші факти суперечать такому висновку? Невідоме завжди легко пояснити такими постулатами, як надлюдина або воля випадку.

Це цілком характерний для людства феномен. В усій історії Галактики були випадки, коли ізольовані планетні системи поверталися до варварства, а що ми про це знаємо? У кожному разі такі дикуни приписували дії незрозумілих для них сил природи – таких, як бурі, епідемії, посухи – розумним істотам, могутнішим і свавільнішим від людини.

Це називається антропоморфізмом, і я вважаю, що в цьому сенсі ми є дикунами, але ставимось до цього поблажливо. Володіючи децицею знань про психологію, ми звинувачуємо в усьому невідомому суперменів – наразі людей із Другої Фундації, ґрунтуючись на натяку, кинутому Селдоном.

– О, – перервав його Антор, – тепер ви *згадуєте* Селдона. Я вже гадав, що ви про нього й забули. Селдон ясно казав, що Друга Фундація існує. Візьміть *це* до уваги.

– А вам відомо про всі цілі Селдона? Чи ви знаєте, якими потребами він керувався у своїх розрахунках? Можливо, Друга Фундація була потрібна як опудало, що перебувало б у полі зору людства із цілком конкретною метою. Як ми перемогли Калган, наприклад? Що ви писали у своїй останній серії статей, Турборе?

Турбор заворушився всією своєю масою.

– Так, я розумію, до чого ви хилите. Я був на Калгані, коли війна вже йшла до завершення, Дарелле, і було очевидно, що моральний дух на цій планеті неймовірно низький. Я передивлявся записи їхніх новин – так от, вони очікували, що зазнають поразки. Справді, їх повністю позбавила мужності думка про те, що Друга Фундація рано чи пізно простягне руку допомоги, звичайно ж, Першій Фундації.

– Саме так, – сказав Манн. – Я був там усю війну. Я казав Стеттіну, що Другої Фундації не існує, і він мені повірив. Він почувався безпечно. Але не було жодного способу змусити людей перестати вірити у те, в що вони вірили все життя, і цей міф зрештою послужив дуже корисній меті у шаховій партії Селдона. Ураз Антор широко розплющив очі і в'їдливо глянув на Манна.

Ви брешете.

Гомір зблід.

– Не вважаю за потрібне реагувати чи відповідати на подібні звинувачення.

– Я кажу це без жодного наміру образити вас особисто. Ви не можете стримати свою брехню, тому що ви не усвідомлюєте, що це брехня. Але ви все одно брешете.

Семік поклав свою руку на плече молодого чоловіка.

– Заспокойтеся, юначе.

Антор не дуже делікатно струсив його руку і сказав:

– У мене вже урвався терпець з усіма вами. Я бачив цього чоловіка не більше, ніж півдесятка разів за своє життя, але спостерігаю в ньому неймовірні зміни. Ви ж знали його роками, і все ж таки ці зміни пройшли повз вашу увагу. Цього досить, щоби допекти мене до живого. Ви називаєте цього чоловіка, якого ви зараз слухаєте, Гоміром Манном? Це не той Гомір Манн, якого я знав.

Здійнявся галас, але Гомір Манн перекричав усіх:

– То ви заявляєте, що я самозванець?

– Не у звичайному сенсі, – вигукнув Антор, – але попри все, самозванець. Замокніть усі! Я вимагаю, щоби мене послухали.

Він люто й насуплено глянув на прикишклих людей.

– Чи хтось із вас пам’ятає Гоміра Манна таким, яким його пам’ятаю я – бібліотекаря-інтроверта, який завжди знічувався під час розмов, чоловіка з напруженим і нервовим голосом, який, заїкаючись, вимовляв свої невпевнені фрази? Невже *цей* чоловік схожий на нього? Він говіркий, упевнений у собі, сповнений теорій, і, заради Космосу, він не заїкається. Невже це одна й та сама людина?

Навіть Манн розгубився, а Антор продовжив свій натиск.

– Ну що, перевіримо його?

– Як? – запитав Дарелл.

– Як, питаєте? Та це ж очевидно. У вас є енцефалограма, зроблена десять місяців тому, чи не так? Зробіть ще одну і порівняйте.

Він указав на насупленого бібліотекаря і гнівно мовив:

– Смію припустити, що він відмовиться стати об’єктом дослідження.

– Я не заперечую, – зухвало сказав Манн, – позаяк застаюся тим самим, яким був завжди.

– Звідки вам знати? – з презирством сказав Антор. – Я піду ще далі. Я не довіряю нікому у цій кімнаті. І хочу, щоби ви всі пройшли аналіз. Була війна. Манн був на Калгані; Турбор – на борту корабля і в усіх районах бойових дій. Дарелл і Семік теж були відсутні, і я не маю уявлення, де саме. Лише я залишався тут на самоті і в безпеці, і я не довіряю жодному з вас. Але щоби гра була чесною, погоджуюся пройти перевірку. Ви згодні? Чи мені варто піти звідси і вирушити своїм шляхом?

Турбор знизав плечима і сказав:

– У мене нема заперечень.

– Я вже говорив, що не проти, – сказав Манн.

Семік мовчки підняв руку на знак згоди. Антор чекав на Дарелла. Той кивнув.

– Я буду першим, – сказав Антор.

Голки витонченими лініями викреслювали свої криві, в той час як молодий невролог, заплющивши очі, нерухомо сидів у відкидному кріслі. Дарелл витягнув із картотеки папку зі старою енцефалограмою Антора і показав її йому.

– Це ж ваш підпис, чи не так?

– Так, так. Це мій запис. Порівняйте.

На екрані сканера з'явилися стара і нова енцефалограми. Всі шість кривих у кожному записі були на місці, і в темряві прозвучав різкий голос Манна:

– Ну от, гляньте туди. Є зміна.

– Це первинні хвилі лобної долі. Це нічого не означає, Гоміре.

Ці додаткові зубці – просто гнів. До уваги беруться інші.

Він натиснув кнопку, і криві у кожній із шести пар злилися одна з одною. Лише глибша амплітуда первинних хвиль утворювала подвоєння.

– Задоволені? – спитав Антор.

Дарелл коротко кивнув і всівся у крісло, а після нього – Семік і Турбор. У цілковитому мовчанні були порівняні і їхні криві.

Манн був останнім. На мить він завагався, а потім сказав із відтінком відчаю у голосі:

– Але врахуйте, що я останній і дуже хвилююся. Сподіваюся, що це буде належним чином узято до уваги.

– Буде, – запевнив його Дарелл. – Жодна з ваших емоцій не позначиться ніде, крім первинних хвиль, а вони не відіграють особливої ролі.

У повній тиші, що запала після цього, здавалося, минули години...

Відтак, порівнявши у темряві записи, Антор хрипко сказав:

– Звичайно, звичайно, це тільки зародження комплексу. Хіба він не про це нам говорив? Нема ніякого втручання, це лише безглузда антропоморфічна ідея... але гляньте на це! Гадаю, це збіг.

– У чому справа? – заверещав Манн.

Рука Дарелла міцно схопила бібліотекаря за плече.

– Тихше, Манне. Вами керували. Ваші дії коригувалися *ними*.

Потім спалахнуло світло, і Манн пригнічено глянув на нього, зробивши жалюгідну спробу усміхнутися.

– Ви ж несерйозно це кажете. З якоюсь метою? Ви мене перевіряєте?

Дарелл лише похитав головою.

– Ні-ні, Гоміре. Це правда.

Очі бібліотекаря раптом наповнилися сльозами.

– Я не відчуваю ніякої різниці. Я не можу в це повірити. – І раптом у його голосі з'явилася переконаність: – Ви всі до цього причетні. Це змова.

Дарелл простягнув руку, щоб його заспокоїти, але Манн відкинув її вбік і зарепетував:

– Ви збираєтеся мене вбити. Клянуся Космосом, ви збираєтеся мене вбити.

Одним стрибком Антор збив його з ніг. Почувся удар, і Гомір упав навznak із маскою страху на обличчі.

Антор піднявся, похитуючись, і сказав:

– Нам краще зв'язати його і заткнути йому рот. А пізніше вирішимо, що з ним робити. – Він відкинув назад своє довге волосся.

– Як ви здогадалися, що з ним щось не так? – поцікавився Турбор.

Антор повернувся, іронічно глянувши на нього.

– Це було неважко. Розумієте, *так сталося, що я знаю, де насправді розташована Друга Фундація*.

Чергування потрясінь мають дедалі менший ефект... І якомога лагідніше Семік запитав:

– Ви впевнені? Я хочу сказати, ми вже вислухали на цю тему Манна...

– Це не зовсім те саме, – повернувся Антор. – Дарелле, того дня, коли почалася війна, я говорив із вами напрочуд серйозно. Я намагався змусити вас покинути Термінус. Я сказав би вам те, що скажу зараз, якби міг тоді довіряти.

– Ви хочете сказати, що знали відповідь півроку тому? – усміхнувся Дарелл.

– Я знав її відтоді, відколи дізнався, що Аркадія полетіла на Трентор.

Переляканий Дарелл схопився на ноги:

– Який стосунок має до цього Аркадія? На що ви натякаєте?

– Абсолютно ні на що, крім усіх тих очевидних подій, про які ми добре знаємо. Аркадія летить на Калган і, нажахана, втікає у самий центр Галактики замість того, щоб повертатися додому. Лейтенант Дірідж, наш найкращий агент на Калгані, зазнає втручання. Гомір Манн летить на Калган і теж зазнає втручання. Мул підкорив Галактику, але, як не дивно, зробив Калган своєю резиденцією, і мені цікаво – був він завойовником чи, можливо, інструментом. На кожному кроці ми стикаємося з Калганом і лише Калганом – світом, який залишився недоторканим під час боротьби отаманів, що тривала впродовж століття.

– І який ваш висновок?

– Він очевидний, – Очі Антора були напружені. – Друга Фундація розташована на Калгані.

Турбор перервав його:

– Я був на Калгані, Анторе. Я був там минулого тижня. Якщо там є Друга Фундація, то вважайте мене божевільним. Особисто я гадаю, що це ви з'їхали з глузду.

Молодик розгнівано повернувся до нього.

– У такому разі ви – товстий дурень. Якою ви очікували побачити Другу Фундацію? У вигляді гімназії? Чи ви нафантазували собі, як яскраві промені зеленого та бузкового кольорів складаються у напис «Друга Фундація», вітаючи космічні кораблі, що прилітають на Калган? Послухайте мене, Турборе. Хай якими б вони були, вони формують жорстку олігархію. Вони повинні бути так само добре захищені у тому світі, де перебувають, як і сам цей світ – у цілій Галактиці.

Обличчя Турбора напружилося.

– Мені не подобається ваш тон, Анторе.

– О, як це мене печальить! – саркастично відповів той. – Озирніться навколо! Тут, на Термінусі, ми перебуваємо у центрі... у серці... у місці, звідки почалася Перша Фундація з усіма її знаннями про природничі науки. Ну і яка частина населення є науковцями? Ви можете керувати станцією передачі енергії? Що ви знаєте про управління гіператомним двигуном? Га? Кількість справжніх науковців на Термінусі – навіть на Термінусі! – становить менше одного відсотка населення.

А що ж тоді казати про Другу Фундацію, яка повинна зберігати свою таємність! Там буде ще менше фахівців, і всі вони таїтимуться навіть від свого власного світу.

– Припустімо, – обережно сказав Семік, – ми просто перемогли Калган...

– Саме так. Саме так, – саркастично сказав Антор. – О, ми святкуємо цю перемогу! Міста все ще ілюміновані, там досі запускають феєрверки, юрба все галасує біля телевізорів. Але зараз, зараз, якщо знову продовжити пошуки Другої Фундації – де останнє місце, куди ми заглянемо, де останнє місце, куди будь-хто додумається заглянути? Правильно: Калган!

Розумієте, насправді ми їм не нашкодили. Ми знищили кілька кораблів, убили кілька тисяч людей, розшматували їхню імперію, перебрали частину їхньої торгової та економічної сили, але все це нічого не означає. Я готовий битися об заклад, що жоден член справжнього правлячого класу Калгана навіть не перелякався. Навпаки, тепер вони захищені від цікавих. Але не від *моєї* цікавості. Що скажете, Дарелле?

Дарелл знизав плечима.

– Цікаво. Я намагаюся зіставити це з повідомленням, отриманим від Аркадії два місяці тому.

– Повідомлення? – спитав Антор. – Про що?

– Ну, я не впевнений. Чотири коротких слова. Але це цікаво.

– Послухайте, – зі стурбованим зацікавленням перервав його Семік, – я дечого не розумію.

– Що саме?

Семік обережно підбирав слова, його верхня губа припіднімалася із кожним словом, так ніби їй було ліньки випускати їх поодиноці.

– Ну, Гомір Манн щойно говорив, що Селдон обманював, коли казав, що створив Другу Фундацію. Тепер ви кажете, що це не так, що Селдон не обманював, так?

– Так, він не обманював. Селдон сказав, що заснував Другу Фундацію, і він так і зробив.

– Добре, але він сказав іще дещо. Він сказав, що заснував дві Фундації у різних кінцях Галактики. Так от, юначе, чи не було *це* шахрайством, адже Калган розташовується не на протилежному кінці Галактики?

Здавалося, Антора це роздратувало.

– Це дрібниці. Цей момент теж може бути прикриттям для їхнього захисту. Але, врешті-решт, подумайте... Яку користь дало би їм, якби повелителі розуму перебували на протилежному кінці Галактики? Які їхні завдання? Допомогти зберегти План. Хто головні гравці Плану? Ми, Перша Фундація. Звідки їм зручніше спостерігати за нами і служити своїм власним цілям? Із протилежного кінця Галактики? Безглуздя! Насправді вони доволі близько, і це набагато розумніше.

– Мені подобається цей аргумент, – сказав Дарелл. – Він має сенс. Гляньте, Манн уже отямився, і я пропоную його звільнити. Направду, він не завдасть жодної шкоди.

Антор мав войовничий вигляд, але Гомір енергійно закивав. Через п'ять секунд він так само енергійно розтирав свої зап'ястя.

– Як почуваетесь? – запитав Дарелл.

– Паскудно, – похмуро відповів Манн, – але це неважливо. Я дещо хотів запитати у цього тямовитого юного створіння. Я чув, що він повинен був сказати, і, з вашого дозволу, просто хочу поцікавитися, що ми робитимемо далі.

Запала дивна і незрозуміла тиша. Манн гірко усміхнувся.

– Добре, припустімо, що Калган – це Друга Фундація. Ким вони є на Калгані? Як ви збираєтеся їх знайти? Як ви зупините їх, якщо знайдете?

– А, – сказав Дарелл, – як не дивно, я можу відповісти на це запитання. Хочете, я скажу вам, чим ми з Семіком займалися останні півроку? Можливо, Анторе, це буде для вас ще одним поясненням, чому я весь цей час дуже хотів залишитися на Термінусі.

– У першу чергу, – продовжив він, – я працював над енцефалографічним аналізом із більшою цілеспрямованістю, ніж будь-хто з вас міг підозрювати. Виявити уми Другої Фундації – це трохи складніше завдання, ніж просто знайти «фальшиве плато», і, якщо чесно, я не досяг у цьому успіху. Але підійшов до згаданого виявлення доволі близько.

Чи знає хтось із вас, як працює емоційний контроль? Це дуже популярна тема серед письменників-фантастів із часів Мула, і про це вже написано, сказано і записано чимало нісенітниць. Здебільшого, про такий контроль говорять як про щось таємниче й окультне.

Звичайно, це не так. Те, що мозок – джерело безлічі крихітних електромагнітних полів, знають всі. Кожна швидкоплинна емоція змінює ці поля у більш-менш складний спосіб, і всім теж варто це знати.

Тепер уявіть розум, який може відчувати ці мінливі поля і навіть резонувати з ними. Тобто може існувати спеціальна частина головного мозку, здатна впоратися з будь-якою виявленою конфігурацією поля. Як саме, я гадки не маю, але це не має значення. Якби я, наприклад, був сліпий, то все одно розумів би значення фотонів та квантів енергії; мені здавалося би логічним, що поглинання фотона такої енергії може створити хімічні зміни у певному органі тіла таким чином, що його присутність буде виявлено. Але, звичайно, я був би нездатен у такий спосіб зрозуміти, що таке колір.

Ви всі стежите за моєю думкою?

Антор кивнув ствердно, інші трохи сумніваючись.

– Такий гіпотетичний орган розумового резонування, міг би, налаштовуючись на поля, випромінити іншими розумами, робити те, що в народі називають «читати емоції» або навіть «читати думки», що насправді є трохи тоншим процесом. Висновуючи з цього, легко уявити собі, що подібний орган міг би посправжньому коригувати іншу свідомість. Він може спрямовувати своїм сильнішим полем слабше поле іншого розуму – подібно до того, як сильний магніт спрямовуватиме атомні диполі у шматку сталі, роблячи його намагніченим.

Я розв'язав математичні розрахунки Другої Фундації у тому сенсі, що розкрив функцію, яка передбачає необхідну комбінацію нейронних шляхів, здатну сформулювати описаний мною орган. На жаль, ця функція занадто складна, щоб її можна було розв'язати за допомогою будь-якого з сучасних математичних інструментів. Це дуже погано, бо це означає, що я ніколи не зможу виявити того, хто працює зі свідомістю за допомогою лише одного зразка енцефалограми.

Але я з допомогою Семіка зробив дещо інше, що можу означити як генератор психічних перешкод. Сучасна наука здатна створити джерело енергії, що дублюватиме конфігурацію електромагнітного поля енцефалографічного типу.

Ба більше, це можна робити абсолютно навмання, створюючи, наскільки це стосується цього конкретного розуму, такий собі «шум»

або «статіку», що маскує інші розуми, з якими він може контактувати.

Ви ще стежите за ходом моїх думок?

Семік посміхнувся. Він допомагав наосліп, але здогадувався, що робить, і його здогади справилися. Старому залишилися ще один-два трюки...

– Гадаю, так, – промовив Антор.

– Цей пристрій, – вів далі Дарелл, – доволі легко виготовити, а в моєму розпорядженні були всі ресурси Фондації, позаяк я очолював дослідницькі роботи під час війни. І тепер офіси мера та законодавчих зборів оточені генераторами психічних перешкод. Так само як і більшість основних заводів. І цей будинок теж. Тепер вони певним чином захищені. Зрештою, якщо ми забажаємо, можна будь-яке місце зробити абсолютно захищеним від Другої Фондації чи майбутнього Мула. От і все.

На закінчення свого виступу він просто розвів руками. Турбор здавався приголомшеним.

– У такому разі все скінчено! О великий Селдоне, все скінчено!

– Ну, – зауважив Дарелл, – не зовсім.

– Як це не зовсім? Що іще?

– Але ж ми ще не визначили, де розташовується Друга Фондація!

– Що, – проревів Антор, – ви хочете сказати...

– Так, хочу. Калган – це не Друга Фондація.

– Звідки ви знаєте?

– Це просто, – буркнув Дарелл. – Розумієте, так сталося, що я знаю, де насправді розташована Друга Фондація.

21. Задовільна відповідь

Раптом Турбор дзвінко розреготався. Його сміх відбився луною від стін і відразу ж стих.

Відтак він знесило похитав головою і сказав:

– О Велика Галактико, це триватиме всю ніч. Один за одним ми піднімаємо свої опудала, і вони падають на землю. Може, це й весело, але ми так ні до чого не прийдемо. О Космосе! Можливо, Друга Фундація є на всіх планетах. Може, в них нема постійної планети, а є тільки досвідчені фахівці, розсіяні по всіх планетах. Але, втім, яке це має значення, якщо доктор Дарелл стверджує, що ми ідеально захищені?

Дарелл невесело усміхнувся.

– Ідеального захисту мало, Турборе. Мій генератор психічних перешкод далекий від досконалості, та навіть якби й був досконалий, це лише прилад, що втримує нас на місці. Ми не можемо завжди залишатися зі стиснутими кулаками, відчайдушно видивляючись в усіх напрямках в пошуках невідомого ворога. Ми повинні знати не тільки те, як перемогти, а й кого перемагати. А реальний світ, в якому існує цей ворог, є.

– Давайте ближче до справи, – втомлено сказав Антор. – Що у вас за інформація?

– Аркадія, – сказав Дарелл, – надіслала мені повідомлення, і доки я не отримав його, я не бачив очевидного. І, мабуть, ніколи не побачив би. Але це було просте повідомлення з чотирьох слів: «Коло не має кінця». Розумієте?

– Ні, – вперто сказав Антор, явно звертаючись до інших.

– «Коло не має кінця», – задумливо повторив Манн, і його чоло вкрилося зморшками.

– Знаєте, – нетерпляче сказав Дарелл, – а я одразу зрозумів... Який абсолютний факт ми знаємо про Другу Фундацію, га? Я скажу вам! Ми знаємо, що Гарі Селдон розташував її на протилежному кінці Галактики. Гомір Манн припустив, що Селдон збрехав про існування Фундації. Пеллеас Антор припустив, що Селдон сказав правду про Фундацію, але збрехав про її розташування. А я скажу вам, що Селдон анітрохи не збрехав: він сказав абсолютну правду.

Але... що таке цей «інший кінець»? Галактика – це плаский, лінзоподібний об'єкт. У поздовжньому перетині вона являє собою коло, а коло не має кінця – і Аркадія це зрозуміла. Ми, тобто Перша Фундація, розташовані на Термінусі, на краю цього кола, чи то обідця. Ми за визначенням перебуваємо на краю Галактики. Пройдіться по колу і знайдіть інший його кінець. Ідіть, ідіть, ідіть – і ви не знайдете іншого кінця. Ви просто повернетесь до початкової точки.

І там ви знайдете Другу Фундацію.

– Там? – повторив Антор. – Ви маєте на увазі «тут»?

– Так, я маю на увазі «тут»! – енергійно вигукнув Дарелл. – Ну, а де ж іще вона може бути? Ви самі сказали, що якби Другі Фундатори були хранителями плану Селдона, то навряд чи вони перебували б на так званому іншому кінці Галактики, де вони, ймовірно, були би ізольовані. Ви гадали, що відстань, на якій перебуває Калган, була б більш розумною. Скажу вам, що це теж занадто далеко. А де вони були б у найбільшій безпеці? Хто став би їх тут шукати? Це старе правило, що найочевидніше місце є найменш підозрілим.

Чому бідний Еблінг Міс був настільки здивований і пригнічений, коли відкрив місцерозташування Другої Фундації? Тому що він відчайдушно шукав спосіб попередити її про прихід Мула, шукав лише для того, щоб виявити, що Мул уже захопив дві Фундації одним ударом. І чому сам Мул зазнав невдачі у своїх пошуках? Чому? Якщо хтось шукає нездоланну загрозу, то навряд чи він шукатиме її серед уже завойованих ворогів. Тому повелителі розуму мали достатньо часу, щоби спланувати, як зупинити Мула, і змогли це зробити.

О, це до біса просто. Бо ми ось тут, із нашими задумами та схемами, вважаємо, що зберігаємо таємницю, а насправді весь час перебуваємо у самісінькому центрі ворожої фортеці. Це смішно.

З обличчя Антора і досі не зник скептичний вираз.

– Ви щиро вірите у цю теорію, докторе Дарелл?

– Так, щиро.

– Тоді будь-хто з наших сусідів, будь-яка людина, повз яку ми проходимо на вулиці, може бути суперменом Другої Фундації, спостерігати за нашим розумом і відчувати пульс наших думок.

– Саме так.

– І весь цей час нам дозволяли безперешкодно продовжувати?

– Безперешкодно? Хто вам сказав, що безперешкодно? Ви щойно самі довели, що Манн зазнав утрочання. Що змушує вас думати, що ми відправили його на Калган із власної волі, чи що Аркадія підслухувала нас і полетіла за ним за власним бажанням? Ха! Та нам постійно перешкоджали. І зрештою, чому вони повинні робити більше, ніж роблять? Їм набагато вигідніше ввести нас в оману, ніж просто зупинити.

Антор занурився у роздуми і виринув із них з незадоволеним виразом обличчя.

– Ну, в такому разі мені це не подобається. Цей ваш генератор психічних перешкод не вартий навіть згадки. Ми не можемо залишатися в будинку назавжди, а щойно підемо, то програємо, знаючи те, що сьогодні почули. Хіба що сконструюєте маленький пристрій для кожного жителя Галактики.

– Так, але ми не зовсім безпорадні, Анторе. Ці люди з Другої Фундації мають особливе відчуття, якого нам бракує. Воно – їхня сила і їхня слабкість. От скажіть, чи існує зброя, що буде ефективною проти нормальної, зрячої людини і безсилою – проти сліпої?

– Звичайно, – відразу ж відповів Манн. – Світло в очі.

– Саме так, – сказав Дарелл. – Яскраве, сліпуче світло.

– Ну і що з того? – запитав Турбор.

– Але ж ця аналогія очевидна. Я маю генератор психічних перешкод. Він установлює штучне електромагнітне поле, яке для свідомості людини Другої Фундації буде тим, чим для нас є промінь світла. Але цей генератор психічних перешкод – калейдоскоп. Він швидко і безнастанно крутиться – швидше, ніж за ним може встежити опромінюваний розум. Ну, уявімо собі це у вигляді миготливого променя – зазвичай, коли довго дивишся на нього, то відчуваєш головний біль. А тепер уявімо, що сила світла збільшена настільки, що воно засліплює, а відтак спричинює біль, нестерпний біль. Але тільки у тих, хто наділений певною чутливістю, *не* у нечутливих.

– Справді? – сказав Антор, і в його голосі звучав ентузіазм. – Ви вже випробовували його?

– На кому? Звичайно, ні. Але він працюватиме.

– Ну, і де ж у вас пульт керування цим полем, що оточує будинок? Мені хотілося б побачити цю річ.

– Тут. – Дарелл поліз у майже не випнуту кишеню піджака, витягнув звідти чорний, усяяний кнопками циліндрик і передав Анторові.

Антор ретельно оглянув його і знизав плечима.

– Від того, що я дивлюся на нього, я анітрохи не порозумнішаю. Скажіть, Дарелле, на яку кнопку мені не можна натискати? Просто мені не хотілося би випадково вимкнути захист будинку.

– Не вимкнете, – байдуже сказав Дарелл. – Ця кнопка зафіксована. – І він продемонстрував йому фіксацію.

– А це що за кнопка?

– Регулятор швидкості зміни візерунка. А оця регулює інтенсивність. Саме це я мав на увазі.

– Можна мені... – запитав Антор, поклавши палець на кнопку інтенсивності. Інші підійшли ближче.

– Чому б і ні? – знизав плечима Дарелл. – Це ніяк на нас не вплине.

Повільно, майже скривившись, Антор покрутив регулятор спочатку в один бік, потім – в інший. Турбор зціпив зуби, а Манн закліпав очима. Здавалося, ніби вони напружили весь свій чуттєвий інструментарій, аби знайти цей імпульс, що може на них вплинути.

Нарешті Антор знизав плечима і кинув пульт керування на коліна Дареллу.

– Ну, гадаю, ми можемо повірити вам на слово. Але мені все одно важко уявити, що щось відбулося, коли я покрутив регулятор.

– Звичайно, Пеллеасе Антор, – відповів Дарелл із силуваною усмішкою. – Той пульт, який я вам дав, фальшивий. Розумієте, в мене є ще один. – Він відкинув полу піджака і схопив дублікат пульта керування, що був причеплений до пояса.

– Бачите, – сказав Дарелл і одним жестом повернув ручку інтенсивності до максимуму.

І Пеллеас Антор із диким криком опустився на підлогу. Він качався в агонії, побілілими, скрюченими пальцями марно хапаючись за волосся.

Манн швидко прибрав ноги, щоб не торкатися тіла, яке билося в корчах, його очі були сповнені жаху. Семік і Турбор перетворилися на пару гіпсових зліпків – такі ж білі та нерухомі. Дарелл похмуро ще раз крутнув регулятором. Антор безсило смикнувся пару разів і затих. Він був живий, його тіло болісно дихало.

– Покладіть його на канапу, – сказав Дарелл, підтримуючи молодика за голову. – Допоможіть мені.

Турбор узявся за ноги Антора. Вони підняли його, наче мішок із борошном. Потім, коли минули довгі хвилини, його дихання заспокоїлося, повіки затремтіли і піднялися. Обличчя було страшенно жовтим, волосся і тіло вологими від поту; а коли Антор заговорив, голос звучав якось надтріснуто і геть невпізнавано.

– Ні, – пробурмотів він, – ні! Не робіть цього знову! Ви не знаєте... Ви не знаєте... О-о-о... – Весь тремтячи, він протягло застогнав.

– Ми не робитимемо цього знову, – сказав Дарелл, – якщо ви розповісте нам правду. Ви член Другої Фундації?

– Дайте мені трохи води, – попросив Антор.

– Принесіть води, Турборе, – сказав Дарелл, – і пляшку віскі.

Він повторив запитання, вливши в Антора склянку віскі і дві склянки води. Здалося, всередині молодого чоловіка щось розслабилось...

– Так, – утомлено відповів він. – Я член Другої Фундації.

– Яка, – продовжував Дарелл, – розташована тут, на Термінусі?

– Так-так. Ви в усьому мали рацію, докторе Дарелл.

– Добре! А тепер поясніть нам, що відбувалося останні півтора року.

– Я хотів би поспати, – прошепотів Антор.

– Пізніше! Говоріть!

Він затремтів і зітхнув, а відтак заговорив поспішно і тихо. Всі нахилилися над ним, щоб не пропустити жодного слова.

– Ситуація ставала дедалі небезпечнішою. Ми знали, що Термінус та його науковці-природничники проявляють інтерес до вивчення характеристик мозкових хвиль і що ось-ось буде створене щось на зразок генератора психічних перешкод. Крім того, зростала ворожість до Другої Фундації. Ми мали зупинити це, не руйнуючи плану Селдона.

Ми... ми намагалися контролювати ваш рух. Ми спробували приєднатися до нього. Це відвернуло би від нас підозри і відволікло увагу. Ми потурбувалися про те, щоб Калган оголосив війну, не зволікаючи. Ось чому я послав Манна на Калган. Удавана коханка Стеттіна була однією із нас. Вона простежила за тим, щоби Манн діяв правильно...

– Що? Каллія – це... – закричав Манн, але Дарелл жестом наказав йому мовчати.

Антор продовжував, не зважаючи на цей вигук.

– Аркадія поїхала за ним. Ми не розраховували на це... не могли цього передбачити, тож Каллія спрямувала її на Трентор, щоб запобігти втручанню. Ось і все. За винятком того, що ми програли.

– Ви намагалися змусити мене полетіти на Трентор, чи не так? – спитав Дарелл.

Антор кивнув.

– Ми повинні були прибрати вас зі шляху. Зростання тріумфу у вашій свідомості вже було достатньо очевидним. Ви вирішували проблеми за допомогою генератора психічних перешкод.

– Чому ж ви не взяли мене під контроль?

– Я не міг... не міг. У мене були накази. Ми діяли згідно з Планом. Якби я імпровізував, усе пішло би шкереберть. План лише прогнозує ймовірності... ви знаєте його... як план Селдона.

Він говорив, задихаючись, усе більше уривчасто і майже нерозбірливо. Його голова теліпалася з боку на бік наче від лихоманки.

– Ми працювали з окремими особами... не з групами... Це передбачає дуже низькі ймовірності... ми програли. Крім того, якби я контролював вас... пристрій винайшов би хтось інший... це не мало сенсу... потрібно контролювати *епохи*... це непомітніше... Це власний план Першого Спікера... я не знаю всіх сторін... крім... не спрацювало... а-а-а... – Він замовчав.

Дарелл грубо струснув його.

– Ви ще не можете спати. Скільки вас там?

– Га? Щвикжете?...О, небагато... Ви будете здивовані... п'ятдесят... більше не потрібно.

– Усі тут, на Термінусі?

– П'ять... шість у космосі... як Калія... я мушу спати...

Раптом він поворухнувся, так немов зробивши над собою одне титанічне зусилля, і його слова стали чіткішими. Це була остання спроба самовиправдання, пом'якшення своєї поразки.

– Ми ледь не взяли вас наприкінці. Ми вимкнули б увесь захист і схопили вас. Побачили би, хто був господарем. Але ви дали мені фальшивий пульт керування... підозрювали мене весь час...

І нарешті він заснув.

Турбор сказав із благоговінням у голосі:

– Як давно ви його підозрювали, докторе Дарелл?

– Відтоді, коли він уперше сюди прийшов, – тихо відповів той. – Він сказав, що прийшов від Кляйзе. Але я знав Кляйзе і пам'ятав, як ми розлучилися. Він був фанатом у всьому, що стосувалося Другої Фундації, а я кинув його. Мої власні наміри були цілком логічними, позаяк я вважав, що безпечніше продовжувати займатися своїми винаходами самотужки. Але я не казав цього Кляйзе, а якби й сказав, то він не став би мене слухати. Для нього я був боягузом і зрадником, а можливо, навіть агентом Другої Фундації. Він був невблаганною людиною, і відтоді майже до самого дня його смерті ми не підтримували з ним жодних стосунків. А потім, в останні тижні свого життя, він раптом пише до мене – як старий друг – щоби я взяв під своє крило його найкращого і найперспективнішого учня та колегу і знову продовжив давні дослідження.

Це було не в його характері. Він не міг зробити такого, не перебуваючи під зовнішнім впливом, і я почав запитувати себе, чи не може це бути зроблено з єдиною метою – щоб мою довіру здобув справжній агент Другої Фундації? Ну, так воно і сталося...

Він зітхнув і на мить заплющив очі.

– Що ми будемо робити з усіма цими... хлопцями з Другої Фундації? – нерішуче втрутився Семік.

– Не знаю, – сумно сказав Антор. – Гадаю, ми могли б їх вислати. На Зоранел, наприклад. Їх можна розмістити там, а планету наповнити генераторами психічних перешкод. Можна розділити їх за статевою ознакою, а ще краще – стерилізувати, і за п'ятдесят років від Другої Фундації zostалися би лише спогади. А, можливо, найкращим виходом для них була би тиха смерть.

– Як ви вважаєте, – запитав Турбор, – ми могли б навчитися використовувати це їхнє відчуття? Чи вони народилися з ним, як, наприклад, Мул?

– Не знаю. Я гадаю, що воно розвивається внаслідок тривалих тренувань, оскільки з енцефалограм видно, що подібні можливості приховані у кожному людському мозку. Але навіщо вам це відчуття? Ви ж бачите, що їм воно не допомогло.

Він насупився.

Хоча він нічого не сказав, подумки чоловік просто волав.

Це було легко, занадто легко. Вони впали, ці невидимки, впали, мов книжкові лиходії, і це йому не подобалося.

О Галактико! Коли людина знатиме, що вона не маріонетка?

Як людина може знати, що вона не маріонетка?

Аркадія поверталася додому, і думки його поступово відволіклися від того, що ще чекало на нього у майбутньому.

Вона була вдома – тиждень, другий, але він ніяк не міг звільнитися від цих думок, що міцно засіли у його свідомості. За час відсутності дівчинка шляхом якоїсь дивної алхімії перетворилася з дитини на юну жінку. Вона була його сполучною ланкою з життям; ланкою, що зв'язувала його з гірким шлюбом, який заледве пережив медовий місяць.

А потім, якось пізно увечері, він сказав якомога недбаліше:

– Аркадіє, що змусило тебе вирішити, що на Термінусі розташовані обидві Фундації?

Вони були у театрі, на кращих місцях з особистими тривимірними переглядачами; для цього випадку їй купили нову сукню, і вона була щасливою.

Аркадія якусь мить здивовано дивилася на нього, а потім відмахнулася:

– Ой, та не знаю, тату. Це просто спало мені на думку. Серце Дарелла вкрилося шаром криги.

– Подумай, – сказав він. – Це важливо. Що змусило тебе думати, що обидві Фундації – на Термінусі?

Вона злегка насупилася.

– Ну, це була леді Каллія. Я знала, що вона із Другої Фундації.

Антор теж так казав.

– Але вона була на Калгані, – наполягав Дарелл. – *Що змусило тебе зупинити свій вибір на Термінусі?*

Тепер Аркадія почекала кілька хвилин, перш ніж відповісти. Що ж змусило її вибрати? Що ж змусило її вибрати? Вона з жахом відчувала, як щось вислизає за межі її розуміння.

Вона сказала:

– Вона знала про все – леді Каллія – і, мабуть, отримувала інформацію з Термінуса! Хіба це не звучить правдоподібно, тату?

Але він лише похитав головою.

– Тату, – вигукнула вона, – я знала. Що більше я думаю, тим більше впевнена. Це просто мало сенс.

У батькових очах зачаїлася якась розгубленість.

– Це погано, Аркадіє. Погано. Коли йдеться про Другу Фундацію, інтуїція викликає підозру. Розумієш? Це могла бути інтуїція, а міг бути й контроль!

– Контроль? Хочеш сказати, вони мене змінили? О ні. Вони не могли. – Вона позадкувала від нього. – Але хіба ж Антор не сказав, що я мала рацію? Він сам це визнав. І ви знайшли цілу групу тут, на Тренторі. Так? Так? – Вона дихала важко і часто.

– Я знаю, але... Аркадіє, ти дозволиш мені зробити енцефалограму твого мозку?

Вона шалено захитала головою.

– Ні, ні. Я дуже боюся!

– Мене, Аркадіє? Тобі нічого боятися. Але ми маємо знати. Розумієш?

Після цього вона перервала його лише раз. Перед тим, як він натиснув останній вимикач, вона схопила його за руку.

– А якщо я відрізняюся, тату? Що ти тоді повинен робити?

– Мені не доведеться нічого робити, Аркадіє. Якщо ти відрізняєшся, ми поїдемо звідси. Ми повернемося на Трентор, ти і я, і... начхаємо на решту Галактики.

Ніколи в житті Дарелла обстеження не тривало настільки довго і не коштувало йому таких нервів. Коли ж усе завершилося, Аркадія лише зіщулилася, не зважаючи навіть глянути у його бік. Потім вона почула татів сміх, і цього було достатньо. Вона зірвалася на ноги і кинулася в його розпростерті обійми.

І поки вони обіймалися, Дарелл безнастанно торохкотів:

– Будинок перебуває під максимальним контролем генератора перешкод, і твої мозкові хвилі нормальні. Ми дійсно загнали їх у пастку, Аркадіє, і можемо повернутися до нормального життя.

– Тату, – видихнула вона, – а нам дадуть медалі?

– Звідки ти знаєш, що я попросив не вносити нас у медальний список? – Він потримав її на відстані простягнутої руки, а потім знову засміявся. – Неважливо, ти все знаєш. Добре, ти можеш отримати свою медаль – буде трибуна, будуть промови...

- І ще одне, тату.
- Так?
- Ти можеш від сьогодні називати мене Аркаді?
- Але... Гарзд, Аркаді.

Відчуття власної перемоги повільно наповнювало його, просочуючись усередину. Фундація – Перша Фундація – тепер лише одна Фундація – була абсолютним володарем Галактики. Між нею і Другою Імперією – остаточним утіленням плану Селдона – тепер уже не існувало жодних бар'єрів.

Їм лише залишалося простягнути руку... Завдяки...

22. Правда відповідь

Невизначена кімната у невизначеному світі!

І чоловік, чий план спрацював. Перший Спікер глянув на студента:

– П'ятдесят чоловіків та жінок, – сказав він. – П'ятдесят мучеників! Вони знали, що це означає смерть або довічне ув'язнення, і їх не можна було навіть зорієнтувати, щоби вони чинили спротив, бо цю орієнтацію могли виявити. І все ж вони не здалися. Вони дотримувалися плану до кінця, бо вони любили інший, величніший План.

– Чи могло їх бути менше? – обережно запитав студент. Перший Спікер повільно похитав головою.

– Це була нижня межа. Менша кількість просто не могла би справити переконливе враження. Насправді чистий об'єктивізм вимагав сімдесяти п'яти, щоби залишився запас для похибки. Але зараз це неважливо. Ви вивчали план дій, вироблений Радою спікерів п'ятнадцять років тому?

– Так, Спікере.

– І порівнювали його з реальними подіями?

– Так, Спікере. – Пауза. – Я був дуже здивований, Спікере.

– Розумію. Це завжди дивує. Якби ви знали, скільки людей трудилися протягом багатьох місяців – насправді, років – щоби відшліфувати його до дрібниць, то ви би дивувалися менше. А тепер розкажіть мені словами про те, що сталося. Мені потрібне ваше тлумачення математичних розрахунків.

– Так, Спікере. – Молодик вибудовував свої думки. – По суті, людей Першої Фундації потрібно було цілком переконати в тому, що вони виявили і знищили Другу Фундацію. У такий спосіб відбулося б повернення до вихідної позиції. Тепер Термінус знову нічого про нас не знатиме і не враховуватиме нас в жодних своїх обчисленнях. Ми знову приховані і перебуваємо у безпеці – ціною життя п'ятдесяти людей.

– І якою була мета Калганської війни?

– Продемонструвати Фундації, що вони можуть знищити фізичного ворога, і тим самим відшкодувати збитки, завдані Мулом їхній самооцінці та впевненості.

– Отут ви зробили неповний аналіз. Запам'ятайте, населення Термінуса ставилося до нас із виразною амбівалентністю. Вони ненавиділи нашу ймовірну перевагу і заздрили їй, але потай покладалися на нас як імовірних захисників. Якби нас «знищили» до Калганської війни, це спричинило би паніку по всій Фундації. В них би ніколи не вистачило мужності вистояти проти Стеттіна, якби він потім напав, і він би переміг. «Знищення» могло відбутися тільки у розпал перемоги, з мінімальними шкідливими наслідками. Навіть якби ми почекали ще рік після того, дух успіху вже сильно б охолонув.

Студент кивнув.

– Розумію. Тепер історія без відхилень рухатиметься в передбаченому планом Селдона напрямку.

– Якщо, – підкреслив Перший Спікер, – не трапиться ніяких непередбачених індивідуальних випадковостей.

– А для цього, – сказав студент, – існуватимемо ми. За винятком... за винятком... Мене турбує один аспект нинішнього стану справ, Спікере. Перша Фундація залишилася з генератором психічних перешкод – це потужна зброя проти нас. Принаймні, раніше такого не було.

– Гарна думка. Але їм нема проти кого цю зброю використовувати. Вона стала непотрібною, як без наявності загрози непотрібною наукою стане енцефалографічний аналіз. Інші галузі знань принесуть більше користі для доконечних потреб людства. Тож перше покоління психологів Першої Фундації стане й останнім – і вже через століття генератор психічних перешкод перетвориться на майже забутий шматочок минулого.

– Ну... – Студент подумки полічив. – Гадаю, ви маєте рацію.

– Але найбільше, юначе, я хочу, щоби ви зрозуміли, заради вашого майбутнього в Раді, яку увагу потрібно приділяти тим крихітним переплетенням, що їх ми змушені були включити у План лише заради того, що мали справу з окремими людьми. Зокрема і те, що Анторові довелося викликати підозру до себе таким чином, щоб ця підозра «спрацювала» у потрібний час, але це було відносно просто.

Ситуацією маніпулювали таким чином, щоби ніхто на Термінусі не здогадався передчасно, що їхня планета може бути тим самим шуканим центром. Ця інформація мала бути подана юній дівчині, Аркадії, яку не почув би ніхто, крім її власного батька. Відтак її потрібно було відправити на Трентор, щоб убезпечити від передчасного контакту з батьком. Ці двоє були двома полюсами гіператомного двигуна – один неактивний без іншого. І натиснути перемикач, тобто встановити між ними контакт, слід було в потрібний момент. Я пильнував за цим!

І останньою битвою теж треба було керувати належним чином. Флот Фундації мав бути сповнений упевненості в собі, в той час як флот Калгана мав бути готовий втекти. Я теж за цим пильнував!

Студент сказав:

– Мені здається, Спікере... що ви... я маю на увазі, всі ми... розраховували на доктора Дарелла, не підозрюючи, що Аркадія була нашим знаряддям. Згідно із *моєю* перевіркою розрахунків, імовірність того, що він може це запідозрити, становила приблизно тридцять відсотків. Що сталося б у такому разі?

– Ми подбали про це. Що ви вчили про фальшиві плато? Що це таке? Звичайно ж, це не явне втручання в емоційну базу. Це можна було зробити без будь-якого ризику можливого виявлення навіть за допомогою найтоншого енцефалографічного аналізу. Як ви знаєте, це наслідок теореми Лефферта. Це переміщення, витіснення попереднього емоційного відхилення, яке видиме. Воно *мусить* виднітися.

І звичайно ж, Антор переконався, що Дарелл знав усе про фальшиві плато.

Однак... коли саме людина може перебувати під контролем, не виявляючи цього? Коли нема попереднього емоційного відхилення. Інакше кажучи, коли людина є немовлям із чистим розумом. Аркадія

Дарелл була таким немовлям п'ятнадцять років тому, тут, на Тренторі, коли у структуру цього Плану було вписано цілий рядок. Вона ніколи не дізнається, що перебуває під контролем, і тим краще, бо контроль над нею передбачає розвиток її досконалої й інтелектуальної особистості.

Перший Спікер засміявся.

– У певному сенсі, це найдивніша іронія. Протягом чотирьохсот років стільки людей були засліплені словами Селдона про «інший кінець Галактики», намагалися вирішити цю проблему своїми фізичними методами мислення, вимірюючи цей інший кінець транспортирами та лінійками, щоб зрештою повернутися назад на сто вісімдесят градусів до точки на Периферії Галактики або до вихідної точки.

Однак наша найбільша небезпека полягає в тому, що це було лише одне із можливих рішень, що ґрунтуються на фізичному способі мислення. Як ви знаєте, Галактика – це не просто якийсь плаский овалод, а Периферія – не замкнена крива. Насправді, це подвійна спіраль, у головному рукаві якої перебуває щонайменше вісімдесят відсотків населених планет. Термінус – на крайньому зовнішньому кінці спірального рукава, а ми на іншому – отже, яким є протилежний кінець спіралі? Так, центральні регіони. Але це дрібниці. Це випадкове рішення, яке не стосується нас.

Вони могли би швидко знайти правильну відповідь, якби згадали, що Селдон був *соціологом*, а не фізиком, а відтак відкоригували би своє мислення у правильному напрямку. Якими *могли бути* «протилежні кінці» для соціолога? Протилежні кінці на карті? Звичайно ж, ні. Це лише механічна інтерпретація.

Перша Фундація розташовувалася на Периферії, де первісна Імперія була найслабшою, а її цивілізаційний вплив найменший, де її багатство та культура були практично відсутні. А де *соціально протилежний кінець Галактики*? Ось тут, у цьому місці, де Імперія була найсильнішою, де її цивілізаційний вплив був найбільший, де її багатство та культура мали значну присутність. Тут! У центрі! На Тренторі, у столиці Імперії за часів Селдона.

І це так неминуче. Гарі Селдон залишив Другу Фундацію після себе, щоб вона підтримувала, поліпшувала та розширювала його працю. Про це було відомо або, принаймні, це припускали впродовж

п'ятдесяти років. Але де це можна було зробити найкраще? На Тренторі, де працювала група Селдона і де накопичувалися дані протягом багатьох десятиліть. У цьому й полягала мета Другої Фундації – захищати план Селдона від ворогів. І це теж було відомо! А де було джерело найбільшої небезпеки для Термінуса та Плану?

Тут! Тут, на Тренторі, де Імперія, яка хоч і вмирала ще впродовж трьох століть, могла знищити Фундацію, якби тільки вирішила це зробити.

Потім, коли Трентор упав і був розграбований та повністю зруйнований, ми, звичайно, змогли захистити нашу штаб-квартиру, і на всій планеті недоторканими залишилися тільки імператорська бібліотека та територія навколо неї. Про це було добре відомо у Галактиці, але навіть цей очевидний натяк пройшов повз їхню увагу.

Саме тут, на Тренторі, нас відкрив Еблінг Міс; і тут ми зробили все, щоби він не пережив цього відкриття. Для цього потрібна була звичайна дівчина з Фундації, яка завдала поразки приголомшливій мутантній могутності Мула. Звичайно, таке явище могло привернути увагу до планети, на якій це сталося... Саме тут ми вперше вивчили Мула і спланували його остаточний розгром. Саме тут народилася Аркадія і почався великий поступ подій, що привів до повернення плану Селдона.

І всі ці огріхи у нашій таємності, усі ці зяючі дірки залишилися непоміченими, тому що Селдон говорив про «протилежний кінець» у своєму сенсі, а вони витлумачили його на свій лад.

Перший Спікер уже давно звертався не до студента, а розмовляв із самим собою, стоячи біля вікна і милуючись неймовірним блиском небесного склепіння величезної Галактики, що тепер назавжди була в безпеці.

– Гарі Селдон назвав Трентор «краєм зірок», – прошепотів він, – і в цьому є трохи поетичної уяви. Колись із цієї скелі керували всім Всесвітом, усі ниті зірок вели сюди. «Усі шляхи ведуть до Трентора», – твердить давнє прислів'я, і саме тут закінчуються всі зірки.

За вісім місяців до того Перший Спікер також дивився на це саме скупчення зірок – ніде їх не було стільки, як тут, як у цьому величезному згустку матерії, що його людина називає Галактикою. Але тоді він був невеселий, зате тепер округле та рум'яне обличчя Пріма Палвера – Першого Спікера – світилося щирою радістю.

Про автора

Айзек Азімов розпочав свою серію романів «Фундація», коли йому було 21, не усвідомлюючи, що її будуть вважати наріжним каменем наукової фантастики. Під час своєї легендарної кар'єри Азімов написав понад 470 книг на різні теми, включно з науковими дослідженнями, однак найбільшу популярність та нагороди йому принесли науково-фантастичні саги, у тому числі серії «Робот», «Імперія», «Фундація». Названий Американською асоціацією письменників-фантастів гросмейстером наукової фантастики, майже п'ять десятиліть Азімов працював для своїх читачів. Він помер у квітні 1992 року на 73 році життя.

* * *

Серія романів Айзека Азімова «Фундація» – один з найбільших шедеврів наукової фантастики. Неперевершені завдяки своєму унікальному поєднанню невпинної дії, сміливих ідей та неозорій картині світу, вони ведуть трьохсотрічну хроніку боротьби сміливої групи чоловіків та жінок за збереження світла людства всупереч невблаганній хвилі темряви та насильства.

Примечания

1

Усі цитати з «Галактичної Енциклопедії» взяті з її 116-го видання, опублікованого 1020 р. е. ф. «Encyclopedia Galactica Publishing Co», видавництвом «Terminus», із дозволу видавців. (Прим. авт.)

2

«Стрибки зорями» (star hopping) – пошук тьмяної зірки на небі з допомогою телескопа, коли за орієнтир беруть яскраву зірку. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше).

3

В оригіналі гра слів: Star's End і Tazenda.

4

Алюзія на давньогрецького ліричного поета Анакреона (Анакреонта).

5

10 градусів за Цельсієм.

6

В англійській мові слово *dam* має кілька значень, серед яких матка (самиця, що народила дитинчат) і архаїчний відповідник до слова «мати».

7

Алюзія до Аркадії – вигаданої античної країни, символу земного раю. Пеллеас – ім'я лицаря Круглого столу при дворі короля Артура, сина одного із бідних васалів Артура. Він закохався у дівчину знатного походження, яку звали (за різними джерелами) Аркада чи Архада.

8

Тургор – тут: «атмосфера».